

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN AİLE İŞLEVSELLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Merve ÇALIŞKAN

GAZİANTEP– 2017

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN AİLE İŞLEVSELLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Merve ÇALIŞKAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY

GAZİANTEP– 2017

KABUL VE ONAY

Merve ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan “**Üstün Yetenekli Çocuklara Sahip Ailelerin Aile İşlevselliği**” başlıklı bu çalışma **25/01/2017** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** olarak kabul edilmiştir.

.....
(Başkan)

.....
(Üye)

.....
(Üye)

.....
(Üye)

.....
(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım./...../.....

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Üstün Yetenekli Çocuklara Sahip Ailelerin Aile İşlevselliği” başlıklı çalışmamın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 25/01/2017

Merve ÇALIŞKAN

Aileme...

ÖNSÖZ

Benim için tüm hayatını feda eden **annem** ve canım **babam**;

Sizler belki hiç farkında olmadınız ama tez yazmak için bilgisayar başına oturmamı ve tezini satır satır yılmadan yazmamı sağladınız. Nasıl mı? Bana bir gün sizin yanınızda ders çalışacağım günleri hayal etmemi sağlayarak. Bu hayalde her zaman, anne senin ikimize de kahve yapıp yanıma oturup anlamasan da, ne yaptığıma bakman ve sorman vardı. Baba, senin ise “*Ne zaman bitecek kızım, hadi biraz daha yap bitir rahatla*” demen.

Canım **ablalarım** ve canım **yeğenlerim**;

Canım ablalarım sizler tez sürecim boyunca beni hep desteklediniz. Gerekğinde benden çok benim hakkımı savundunuz. Bazen sesimi duymaktan bile feragat ettiniz sırf tezimi yazayım diye... Ben ise bu süreçte size birer argüman oluşturmak için uğraştım. Yani aslında yeğenlerimin eğitim sürecinde “*Hadi bakalım biraz daha çalışalım, yapabilirsin, Merve teyzen yapabildi, sende yaparsın Nisa, Ali Arda, Esma Nur, Eray, Elif Ece*” diyebilmeniz için çaba sarf ettim. *Nisa'm, Ali'm, Esma'm, Eray'ım, Elif'im* sizlere, tüm hayatınız boyunca destek olacağım ve bir gün beni geçmeniz üzere elimden geleni yapacağım. Biliyorum ve inanıyorum ki bir gün benden daha iyi bir yerde olacaksınız ve bugün bu tezi sizleri daha iyi yönlendirebilmem için yazdım. Var olduğunuz için teşekkür ederim...

Kıymetli hocam ve tez danışmanım **Prof. Dr. Yaşar Özbay**;

Kıymetli hocam, siz lisans eğitimi süresince de öğrencinizken en büyük idolüm, hayalimdeki tez danışmanımdınız. Bugün, birkaç yıldır gerçekleşmeye başlamış olan hayalim tamamlanıyor. Hayalimin gerçekleşmesinde ki süreçte bana tüm öğrettikleriniz, bana sağladığınız tüm destekler ve samimiyetiniz için size sonsuz teşekkür ederim.

Kıymetli hocam **Prof. Dr. Şener Büyüköztürk**;

Değerli hocam, bana hayatımda karşılaşabileceğim en kıymetli çalışma ortamını sağladığınız ve beni kızınız gibi sahiplenip yol gösterdiğiniz için size sonsuz teşekkür ederim. Biliyorum ne kadar teşekkür etsem yetersiz kalır ama ben size olan teşekkürümü içten içe hep söylediğim şekliyle sonlandırmak istiyorum. *Teşekkür ederim Şener amcam ve sizin hayatınız olan (sizi bu cümlede ayırmaya gönlüm el vermezdi) Gül ablam.*

Sayın hocam **Yrd. Doç. Dr. Nilay Kayhan**;

Nilay hocam tez sürecimde bana öncelikle psikolojik destek sağladığınız. Bu desteğiniz zaman zaman tezimi içtenlikle yazmam için beni cesaretlendirmeniz zaman zaman ise tezini bitirebilmem için veriye ulaşmamı sağlamanızdı. Takıldığımda engin bilgilerinizle bana yol gösterdiniz. Bu kıymetli destekleriniz için size teşekkür ederim.

Sayın hocam **Yrd. Doç. Dr. Didem Aydoğan**;

Didem hocam tez sürecimde beni tanıştırdığınız aile olmasaydı sanırım bu tez uzardı. Bu kıymetli desteğiniz için size teşekkür ederim.

Canım arkadaşım **Arş. Gör. Elif Dökünlü;**

Tez sürecimde benimle tüm mutluluğumu, üzüntümü, tıkanmışlığımı, stresimi ve tüm diğer duygularımı paylaştın. Tüm süreçte bana psikolojik destek oldun. Yeri geldiğinde ufak hediyelerle motivasyonumu arttırdın ve mutluluğuma mutluluk kattın. Tüm çabaların ve sabrın için teşekkür ederim.

Sevgili arkadaşım **Arş. Gör. Merih Toker;**

Tez süreçlerimizde çalışma ortamları ya da motivasyon kaynakları oluşturduğumuz günlerde karşılıklı elde ettiğimiz verim için teşekkür ederim. Tezimin büyük yükünü o günlerde hafifletmişim ☺

Sevgili arkadaşım **Arş. Gör. Mehmet Göktas;**

Gönlü temiz, güzelliklerle dolu arkadaşım, geleceğin dekanı ☺ Bana tezimi yazarken sağladığın destekler için teşekkür etmek istiyorum. Tezime daha çok vakit ayırabilmem ve bitirebilmem için yapmam gereken işleri hafiflettiğin için teşekkür ederim. Bu iyiliğini unutmayacağım ve gün geldiğinde senin tez sürecinde sana sağlayabileceğim tüm destekleri sağlamak üzere hazır olacağım.

ÖZET

Üstün Yetenekli Çocuklara Sahip Ailelerin Aile İşlevselliği

Bu araştırmanın amacı, üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliğini derinlemesine incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma nitel araştırma deseni olan ve bilinen ya da farkında olunan olguları derinlemesine araştırmayı sağlayan, olgu bilim çalışması olarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda uzman görüşü alınarak ebeveyn ve çocuk formu olmak üzere görüşme formları hazırlanmıştır. Görüşmeler anne, baba ve çocuk olmak üzere toplam üç aile ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler NVİVO nitel araştırma programı ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliği aile içi bağlılık, aile içi destek, aile içi sınırlar, aile içi ritüeller, aile içi roller ve aile içi iletişim boyutları ile kapsamlı olarak ele alınabilmektedir. Bu boyutlardan ise üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde bağlılığın diğer boyutlara göre daha güçlü olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile İşlevselliği, Üstün Yeteneklilik

ABSTRACT

Family Functionality of Families with Gifted Children

The purpose of this study is to examine in depth the family functionality of families with gifted children. In the direction of this goal this qualitative research design was established as case study, that provided an in-depth investigation of known or perceived events. In this context, interview forms were prepared as parent and child form by taking expert opinion. The interviews were held with three families. The interviewed family members were mother, father and child. The obtained data were analyzed by the NVIVO qualitative research program. In conclusion, family functionality of families with gifted children can be extensively considered by family bonding, support within family, boundaries within family, roles within family, intrafamilial communication and family rituals dimensions. In this dimension, it was found that family bonding dimension is the strongest dimension at families with gifted children.

Keywords: Family, Family Functionality, Giftedness

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırma Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Tanımlar	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Aile	6
2.2. Aile İşlevselliği.....	8
2.2.1. Sağlıklı Aile İşlevselliğine Sahip Aileler	13
2.2.2. Sağlıklı Olmayan Aile İşlevselliğine Sahip Aileler	14
2.3. Aile İşlevselliği Yaklaşımları	16
2.3.1. Reiss Problem Çözme Paradigma Modeli.....	16
2.3.2. Genel Yaşam Sistem Teorisi Modeli	17
2.3.3. McMaster Modeli	18
2.3.4. Beavers Sistem Modeli.....	19
2.3.5. Süreç Modeli	21
2.3.6. Olson Çember Modeli	21
2.4. Aile İşlevselliği Boyutları.....	23
2.4.1. Aile İçi Bağlılık ve Güven	23
2.4.2. Aile İçi Sınırlar	24
2.4.3. Aile İçi Roller	25
2.4.4. Aile İçi Kurallar	26
2.4.5. Aile İçi Destek	26
2.4.6. Aile İçi İletişim.....	27
2.4.7. Aile İçi Ritüeller	27
2.5. Özel Gereksinimi olan Çocuğa Sahip Olma	28
2.6. Üstün Yeteneklilik	29
2.6.1. Üstün Yeteneklilik Özellikleri.....	31
2.6.1.1. Üstün Yeteneklilerin Fiziksel Özellikleri.....	31
2.6.1.2. Üstün Yeteneklilerin Sosyal-Duygusal Özellikleri	31
2.6.1.3. Üstün Yeteneklilerin Eğitsel Özellikleri	32
2.7. Aile İşlevselliği ve Özel Gereksinimi olan Çocuğa Sahip Olma	35
2.7.1. Aile İşlevselliği ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Olma	36
3. YÖNTEM	39
3.1. Araştırmanın Modeli	39
3.2. Araştırmanın Grubu.....	40
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.4. Verilerin Analizi	42
4. BULGULAR VE YORUM	43

1. Kategori: Aile İçi Roller	46
2. Kategori: Aile İçi Destek	49
3. Kategori: Aile İçi Ritüeller	54
4. Kategori: Aile İçi Bağlanma ve Güven	56
5. Kategori: Aile İçi Sınırlar	59
6. Kategori: Aile İçi İletişim.....	62
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	67
5.1. Sonuç	75
5.2. Öneriler	76
KAYNAKÇA	77
EKLER	89

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	40
Tablo 2. Aile İşlevselliğine İlişkin Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	43
Tablo 3. Nasıl bir aileye sahipsin?.....	44
Tablo 4. Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?.....	44
Tablo 5. Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?.....	45
Tablo 6. Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir?.....	45
Tablo 7. Evinizde kimler hangi görev ve sorumlulukları yerine getiriyor?.....	46
Tablo 8. Aile üyeleri rol ve sorumluluklarından nasıl haberdar oluyorlar?.....	48
Tablo 9. Bu düzeni kimler oluşturdu? Nasıl oluşturdu?.....	48
Tablo 10. Görev ve sorumluluklar bireyler tarafından nasıl gerçekleştiriliyor?.....	48
Tablo 11. Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra görev ve sorumluluklarınızda farklılaşma oldu mu?.....	49
Tablo 12. Üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile nasıl başa çıkıyorsunuz?.....	50
Tablo 13. ÜY olduğunu öğrendikten sonra bu durum ile nasıl başa çıktın?.....	51
Tablo 14. Aile bireyleri sana hangi konularda destek oluyor?.....	52
Tablo 15. Aile olarak birbirinize hangi konularda nasıl destek oluyorsunuz?.....	53
Tablo 16. Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra birbirinize sağladığınız destek farklılaştı mı? Nasıl bir değişim oldu?.....	53
Tablo 17. Aile olarak birlikte yaptığınız ne tür alışkanlıklarınız var?.....	55
Tablo 18. Ritüellere sahip olmanız size, ailenize ne katıyor?.....	56
Tablo 19. Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsun?.....	57
Tablo 20. Aile içi bağlılığınız üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra farklılaştı mı? Bu farklılaşmayı örneklendirebilir misin?.....	57
Tablo 21. Aile içi ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsun?.....	58
Tablo 22. Aile içi ilişkileriniz üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra değişti mi?...	59
Tablo 23. Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misiniz?.....	60

Tablo 24. Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin?.....	60
Tablo 25. Üstün yetenek tanısı aldıktan sonra bahsettiğiniz durumlarda bir değişiklik oldu mu?	61
Tablo 26. Aile bireyleri ile duygu ve düşüncelerini nasıl paylaşırsın?.....	62
Tablo 27. Aile bireyleri ile olan iletişimini nasıl değerlendiriyorsun?.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Aile Değişimi Kuramı.....	7
Şekil 2: Beavers Sistem Modeli.....	20
Şekil 3: Olson Çember Modeli.....	22
Şekil 4: Aile İşlevselliği Modeli.....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

AI	:	Aile İşlevselliği
ÜY	:	Üstün Yetenek
BİLSEM	:	Bilim Sanat Merkezi

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Aile, aile üyelerinin birbirlerine biyolojik bağlar ile bağlı oldukları sosyal bir sistemdir (Carr, 2006). Sosyal temel yapı taşı olarak aile, sahip olduğu temel dinamikleri açısından toplumun veya daha büyük sosyal yapının göstergesidir. Bu kapsamda aile-toplum ilişkilendirmesi, çok kolay ve basitçe yapılabilmektedir ve nasıl bir toplumsal yapı istendiği aile üyesi tarafından işletilmektedir. Toplumların sağlıklı dokuya sahip olmaları adına yapılabilecek temel görevler aileye atfedilmekte ve sağlıklı aile yapısının (örüntüsü, örgütlenmesi, dinamiği, işlevselliği) nasıl olması gerektiği konusunda teorik ve ampirik çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Sağlıklı aile yapısı ile ilişkili temel kavramlardan biri olarak aile işlevselliği ortaya çıkmaktadır. Aile sistem kuramları kapsamında aile işlevselliği birçok boyut ile ilişkilendirilmiş ve ailenin niteliğini tanımlayan değişkenler ile incelenmiştir. Bu sistemik bakış açısı ile aile üyeleri arasındaki ilişkilerin (karşılıklı) niteliği ve yapısı ele alınmıştır. En yalın ve en basit tanımıyla aile işlevselliği ailenin kendisinden istenilen ve beklenen işlevselliği yerine getirebilme niteliğidir.

Aileler kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirirken aynı zamanda yaşam farklı yaşam dönemlerinin stresörlerine maruz kalmaktadırlar. Bu stresörlerden bazıları; ekonomik güçlükler, hastalık, özel gereksinimli bireye sahip olmadır. Aile içinde ki işleyişin dengesini bozan bu stresörlere ailenin uyum sağlaması gerekmektedir. Ailenin uyumu ile birlikte ise aile içerisindeki denge tekrar oluşmaktadır.

Dolayısıyla ailelerin işlevsellikleri normatif ailelerde ve normatif olmayan ailelerde değişmektedir. Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde çocuğun aldığı bu etiket tüm aile üyelerini etkilemektedir. Bu nedenle normatif olmayan bu aile özelliği, aile içerisinde dengesizlik oluşturmaktadır ve aile dengesinin düzenlenmesini gerektirmektedir (Fornia ve Frame, 2001).

Alan yazın incelendiğinde, aile danışmanlığı literatürünün yeni gelişen bir alan olduğu ve bu nedenle sınırlı araştırmalara sahip olduğu görülmektedir. Aynı durum üstün yeteneklilik alanı için de söylenebilmektedir. Dolayısıyla üstün yeteneklilik alanında da aileye yönelik yapılmış çalışmaların sınırlı sayıda olduğu söylenebilir.

Üstün yetenekli çocuklara sahip aileler ile yapılan araştırmalar incelendiğinde Dağlıoğlu ve Alemdar (2010) yaptıkları araştırma ile üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, çocuklarının potansiyelini en üst noktaya çıkarmak için onları bir birey olarak görmeleri, birlikte etkili zaman geçirmeleri, ısrarcı olmaları, etkili iletişim kurmaları, esnek olmaları, düşünmelerine fırsat vermeleri, yaratıcı olmaları ve yeni durumlara uyum sağlamalarını teşvik etmeleri gerektiğini ortaya koymuşlardır. Afat (2013) ise ebeveyn tutumlarının zekayı yordadığını bulmuştur. Ebeveyn tutumlarından biri olan aşırı korumacı tutum ise üstün zekayı yordayan en güçlü ebeveyn tutumu olarak ortaya çıkmıştır. Bu tutumu demokratik tutum izlemektedir. Ayrıca destekleyici bir aile ortamında büyüyen üstün yetenekli çocukların daha başarılı oldukları, yeni öğrenme yaşantıları ile potansiyellerin geliştirebildikleri belirtilmiştir. Bununla birlikte çocuğun ebeveyniyle olan olumlu ve destekleyici ilişkisi çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Yapılan bir diğer çalışmada, ailelerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı üstün yetenekli çocuklarının gereksinimlerini yeterince karşılayamadıklarını, üstün yetenekli çocukları ile baş etme becerilerinin düşük olduğunu, üstün yeteneklilerin aldıkları eğitimlerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamadığını ve ailelerin de bu ihtiyacı destekleyemediklerini ortaya çıkarmıştır (Karakuş, 2010). Yıldırım (2012: 41), üstün yetenekli çocuklara sahip aileler ile yaptığı aile değerlendirme araştırmasında aile üyelerinin normal çocuklara sahip ailelere kıyasla birbirlerine daha ilgili ve bağlı olduklarını ortaya koymuştur. Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliklerini inceleyen bir diğer çalışmada aile işlevselliğini etkileyen unsurların; ebeveynlerin kendi aralarında anlaşma düzeylerinin, çocuklara yönelik tutarlı davranışlarının, sorumlulukların aile içerisinde paylaşılmasının, aile içerisinde demokratik bir ortamın olmasının, aile üyelerinin birbirine yeterince bağlı olmalarının, birbiriyle sağlıklı iletişim kurmalarının olduğu söylenmektedir. Bu etkenler aynı zamanda üstün yetenekli çocuğun sosyal-duygusal gelişimini olumlu etkilemekte ve üstün yetenekli çocuğu akademik başarıya itmektedir (Levent, 2014: 104; Dağlıoğlu ve Alemdar, 2010: 852-853).

Üstün yeteneklilik alanında aile ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok ailenin üstün yetenekli çocukları ile ilgili hangi alanlarda güçlük yaşadıkları, ebeveyn olarak yaklaşımlarının nasıl olduğu veya olması gerektiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle üstün yeteneklilik çalışmalarında aile, ailenin alt sistemi olan ebeveyn boyutunda ele alınmıştır. Dolayısıyla üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevsellik düzeylerinin anne, baba ve üstün yetenekli çocuk boyutunda incelenmesi gelecekte yapılacak olan çalışmalara, uygulamalara ve uzmanlar tarafından ailelere sağlanacak psikososyal destek

açısından yol göstereceğinden önemli görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, anne, baba ve üstün yetenekli çocuk açısından aile işlevselliğini derinlemesine incelemektedir.

1.2. Araştırma Amacı

Araştırmanın amacı üstün yetenekli tanısı almış çocuklara sahip ailelerin işlevselliğini betimlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerde “aile işlevselliği” nasıldır sorusunun cevabı araştırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma öncelikle üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin anne, baba ve üstün yetenekli çocuk açısından algılanan aile işlevselliğini; nitel araştırma yöntemleri bağlamında ilişkili olduğu değişkenleri, bütünsel bir değerlendirmeyle ortaya koyduğundan literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma sonuçları üstün yetenekli çocuklara sahip ailelere yönelik yürütülecek araştırmalara kaynaklık edebilecektir. Dolayısıyla kültüre özgü yeni aile işlevselliği modellerinin oluşumuna katkı sağlaması beklenmektedir.

Her bireyin olduğu gibi üstün yeteneklilerin de eğitimi ailede başlamaktadır. Aile ile birlikte birey kendi kimliğini kazanmaktadır. Fakat üstün yetenekli bireylerin gelişimleri ve ihtiyaçları normal gelişim gösteren bireylerden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla üstün yetenekli bireylerin ailelerinin karşılaştığı bir takım sorunlar vardır. Bunlardan bazıları; ailenin kendi içindeki farklılıklarla baş etmesinin yanı sıra ailenin üstün yetenekli çocukla da baş etmesidir. Gelişimleri akranlarından daha hızlı olan üstün yetenekli çocuğa sahip olmak aileler için bu çocuğun ilk yıllarında sorun teşkil etmiyorken aile ilerleyen yıllarda çocuğun farklı gelişim ihtiyaçları ile baş edememeye başlamaktadır. Bunun dışında, ailenin üstün yetenekli çocuğu ve çocukları arasında ki dengeyi sağlayamaması durumunda aile içindeki ilişkiler olumsuz etkilenmektedir (Çamdeviren, 2014). Böyle durumlarda üstün yetenekli çocuklara sahip aileler çocuklarına nasıl yaklaşacaklarını bilememektedirler. Bu kapsamda bu çalışmanın önemi üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerle çalışan psikolojik danışmanlara ailelerin zorlandıkları alanları görmelerini sağlayacağından ailelerle yürütülecek çalışmalara da ışık tutacaktır. Diğer bir ifadeyle bu çalışma psikolojik danışmanlara üstün yetenekli çocuklara sahip aileler ile yürütecekleri çalışma alanlarını görmelerini ve çalışma önceliklerini belirlemelerini kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda aile danışmanlarına da aileler ile

yürütecekleri çalışmalarda ailelerin işlevselliğine ilişkin genel bir değerlendirme sunması ve yine çalışma önceliklerini belirlemelerini kolaylaştırması açısından aile danışmanlığı uygulamalarına bu çalışmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte Ataman'a (1998) göre öğretmenler üstün zekalı çocukları belirleme veya aday gösterme sürecinde yeterince başarılı olmadıklarını ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında görev alan bilim insanlarına ve Rehber Öğretmenlere üstün yetenekli bir öğrenciyle karşılaştıklarında öğrencinin aile içi örüntülerini ve yaşantılarını görme fırsatı sunması beklenmektedir. Aynı zamanda çalışma sonuçlarının üstün yetenekli çocukların gelişimi, aile eğitimi ve öğretmenlerin üstün yeteneklilere aile boyutunda yaklaşımı kapsamında rehber öğretmenler tarafından önleyici çalışmalar yürütmelerine kaynaklık edecektir.

Literatür incelendiğinde de üstün yeteneklilik ile ilgili çalışmaların üstün yetenekli bireyin eğitsel ve sosyal gelişimine, ailenin yaşadığı zorluklara ve ailenin üstün yetenekli çocukları üzerindeki etkilerine yönelik olduğu fark edilmiştir (Callahan vd., 2004; Fornia ve Frame, 2001; Çamdeviren, 2014; Wu, 2008). Bu durum aile içerisinde üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliklerinin incelenmesi gerektiğini düşündürmüştür. Çalışma sonuçları ailelerin işlevselliklerini betimleyeceğinden ailelerin hangi aile işlevselliği boyutlarında zorlandıkları da çalışma kapsamında ortaya çıkacaktır. Böylece bu çalışma üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliklerini arttırmaya ve dolayısıyla ailelerin işlevselliğini arttırıcı programların hazırlanmasına katkı sağlayacağından önem taşımaktadır. Geliştirilen programlar ile birlikte aile danışmanlığı alanında geliştirilmiş programların etkililiğini ortaya koymak amacıyla deneysel araştırmaların artmasına katkı sağlayacağından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevsellikleri aile içi bağlılık, aile içi destek, aile içi iletişim, aile içi roller, aile içi ritüeller ve aile içi sınırlar gibi alanlarda farklılaşabileceği düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma örnekleminin ilkokul ve ortaokula devam eden kız öğrencilerden oluşması bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca bulgular ve sonuçlar katılımcıların

cevapları ile sınırlıdır. Dolayısıyla elde edilen sonuçların ulaşılan örneklem ile sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bununla birlikte bir aile ile yapılan görüşmelerin telefon aracılığı ile yapılması ülkemizde yayın olarak kullanılan bir yöntem olmadığı için sınırlılık olarak kabul edilebilir.

1.6. Tanımlar

Aile: Küçük sosyal bir birim olan aile sosyalleşmenin başlıca kurumudur dolayısıyla büyümenin, gelişmenin ve değişimin merkezidir (Zarnaghash vd., 2013).

Aile işlevselliği: Aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimi, birbirlerine verdikleri tepkiler, kuşaklar ve aile alt sistemleri arasında ki belirgin sınırlar ve değişimlere karşı esnekliktir (Walsh, 2012)

Özel Eğitime Gereksinim Duyan Birey: Özel gereksinimi olan birey, farklı nedenlerle bireysel özellikleri ile eğitimsel özellikleri açısından akranlarından farklı düzeyde gelişim göstermesi anlamında kullanılmaktadır (Özel Eğitim Yönetmeliği, 2012)

Üstün Yeteneklilik (ÜY): Yetenek; genel ve özel yetenek, yaratıcılık ve motivasyonun birleşimini geliştirebilen ve kullanabilen kişilerdir (Renzulli, 1986).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

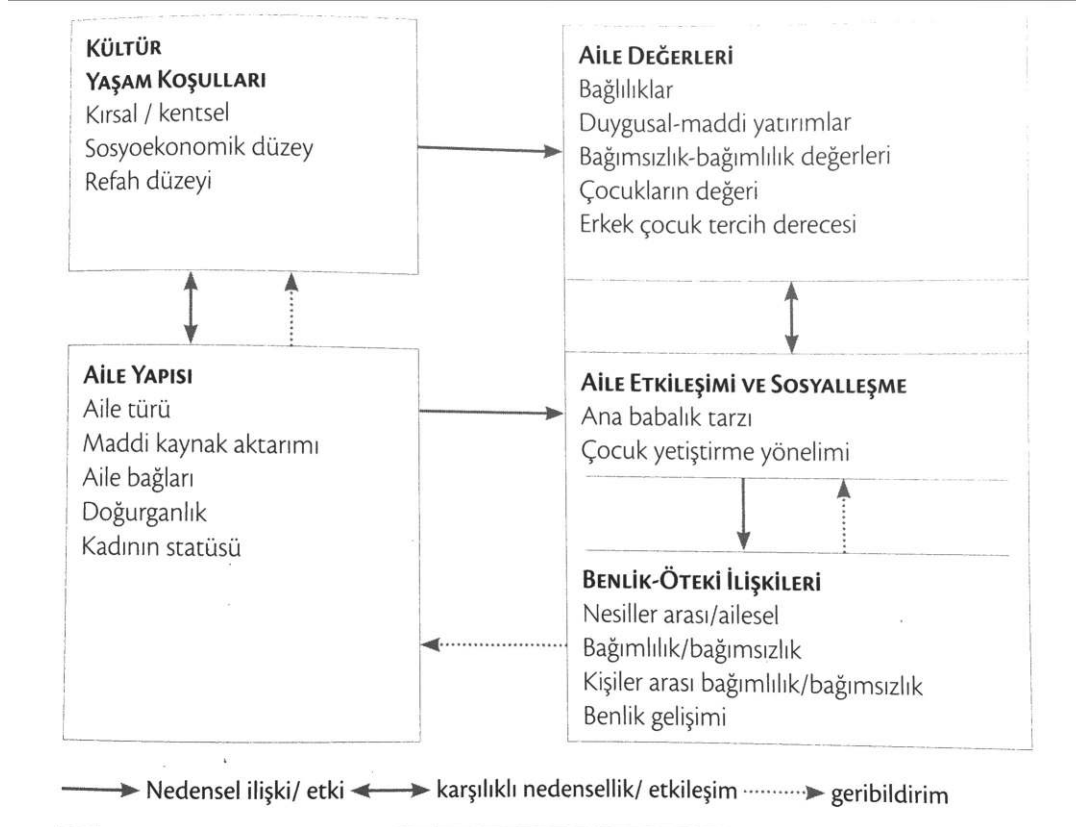
2.1. Aile

Aile; bir kadın ve bir erkekle başlayan sosyal bir birimdir (Sohrabia, Aghapourb vd., 2013). Bu birim evlilik ile meşrulaşmaktadır (Sığircı, 2010). Evlilik ise bir süreç sonucu oluşan ve insan gelişiminde birinci düzeyde rol oynayan toplumdaki en küçük birimdir. Bu birimde eşler birbirlerini tanımaktadırlar, anlamaktadırlar ve ihtiyaçlarını gidermektedirler (Özmen ve Atik, 2010). Diğer bir ifadeyle evlilik karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşaması, yaşantıları paylaşması, çocuk yapması ve yetiştirmesini kapsamaktır (Özmen ve Atik, 2010). Aile ise iki veya daha fazla bireyden oluşan, duygusal bağların olduğu, rol, görev ve sorumlulukların paylaşıldığı bir sistemdir. Her bir aile yapısı, fonksiyonu ve gereksinimleriyle ayrı bir varlıktır ve toplumu şekillendirmektedir. Her ailenin yapısını anlamak için evrensel olarak sayılan belirli özellikler vardır. Bunlar; her ailenin küçük bir sistem olduğu, kendi kültürel değerler ve ilkeleriyle bir yapıya sahip olduğu ve yaşam döngüsünün evreleriyle paralel ilerleme gösterdiği (Hallaç ve Öz, 2014).

Küçük sosyal bir birim olan aile aynı zamanda sosyalleşmenin başlıca kurumudur. Sosyal-duygusal birim olarak aile büyümenin, gelişmenin ve değişimin merkezidir (Zarnaghash vd., 2013). Kişiliğin gelişiminde ve bireylerin davranış örüntülerinin oluşmasında toplumda bilinen ilk ve en önemli faktördür (Arfaie vd., 2013). Aile biriminde oluşan ve gelişen benliğin farklılaşması, bireylerin aile ilişki sistemine duygusal olarak bağlı kalarak bireysel hareket edebilme, bağımsız davranabilme ve kendi kararlarını verebilme seviyesini temsil etmektedir. Bireylerin aile orijinine olan şemaları bireylerin yaşamlarını ve yakın ilişkilerini böylece etkilemektedir (Niemeyer, 2013). Diğer bir ifadeyle bireyler aile yapısına bağlı kalarak kendi kimliklerini şekillendirmekte ve geliştirmektedirler (Goldenberg ve Goldenberg, 2007). Kimliğin geliştirilmesi sürecinde bu nedenle aile üyelerinin birbirlerine karşı sevgileri, duygusal yakınlıkları, karşılıklı bağlılıkları, yoldaşlıkları, sosyallikleri, ilişkileri ve tüm diğer ihtiyaçlar önemli birer etken oluşturmaktadır (Goldenberg ve Goldenberg, 2007).

Bireyin gelişiminde ailenin etkisi ve gelişimine sağladığı destek ve destek alanları aynı zamanda kültüre göre farklılaşmaktadır. Kültür, insan gruplarının farklı olmasını tek bir biçimde açıklamaya çalışmak için kullanılan bir kavramdır (Kağıtçıbaşı, 2012: 32). Böylece her bir aile, aile üyelerinin farklı özelliklere sahip olmasından ve çeşitliliği beraberinde

getirmesinden ötürü ayrı birer kültür olarak ele alınabilmektedir. Kağıtçıbaşı (2012), ailelerin kültürünü ve buna bağlı olarak benlik gelişimini aile değişim kuramı ile açıklamaktadır. Aile değişim kuramı; “sosyo-ekonomik değişkenler ve yaşam tarzları, aile yapısı ve aile sistemleri, aile etkileşimleri ve çocuk yetiştirme, benlik gelişimi” gibi farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi ele alarak bireyin benlik gelişimini, aileyi ve kültürü açıklamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012: 61). Aile Değişimi kuramı Şekil 1’de gösterildiği bağlamda ele alınmaktadır.

Şekil 1. Aile Değişimi Kuramı

Kaynak: Kağıtçıbaşı, 2012

Aile değişim kuramına göre üç farklı aile modeli mevcuttur. Bunlar; karşılıklı bağımlılığa dayalı aile/insan modeli, bağımsızlığa dayalı ideal-tipik aile/insan modeli ve psikolojik/duygusal bağılılık modeli.

Karşılıklı bağımlılığa dayalı aile/insan modelinde anne-baba çocuklarını itaate ve bağımlılığa göre yetiştirmektedirler. Kırsal yaşam alanlarında ve tarımsal faaliyetlerle uğraşan, ilişkisel yani toplulukçu kültürlerde yaygın olan bu modelde çocuklar ekonomik destek ve yaşlılık güvencesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla çocuk, anne-babaya duygusal

ve maddi yatırım sağladığından aileye bağımlı yetişmekte ve benliğini farklılaştıramamaktadır (Kara, 2014).

Bağımsızlığa dayalı aile/insan modeli bireyci toplumlarda daha yaygındır. Kentsel yaşam alanlarında yaşayan, sanayileşmenin olduğu dolayısıyla refah düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda görülen bu modelde, anne-baba çocuklarını özerk ve kendine güvenen bireyler olarak yetiştirmektedir. Bu modelde çekirdek aile yapıları hakimdir ve karşılıklı bağımlılık modelinden farklı olarak kadınların statüsü yüksektir. Çocuklar bağımsız yetiştirildiklerinden, çocuğa duygusal ve maddi yatırım anne-baba tarafından yapılmaktadır (Kaya, 2012).

Son model olarak psikolojik/duygusal bağıllık modeli, karşılıklı bağımlılık modeli ve bağımsızlık modeli arasındaki köprü niteliğindedir. Bu model karşılıklı bağımlılık modeli gibi ilişkisel yani toplulukçu kültürlerde görülmektedir. Fakat karşılıklı bağımlılık modelinden farklı olarak refah düzeyi yüksektir ve sanayinin geliştiği, kentsel yaşam alanlarında yaşayan toplumlarda görülmektedir. Psikolojik/duygusal bağıllık modelinde, anne-baba çocuğunu hem kontrol hem özerk yönelimli yetiştirmektedir. Böylece birey hem nesiller arası duygusal bağıllık göstermekte hem de özerk ilişkisel benliğini geliştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuk, anne-babaya duygusal yatırım sağlarken, anne-baba çocuğa hem duygusal hem de maddi yatırım sağlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012).

Aile değişim teorisinden de anlaşılacağı üzere bireyin benlik gelişimi ve oluşumu anne babanın çocuk yetiştirme değerlerine göre farklılık göstermektedir. Böylece sağlıklı aile olabilmek için öncelikle anne-babaların sağlıklı inanç ve değerlere sahip olmaları gerektiği söylenebilir. Ayrıca aile üyelerinin karşılıklı ilişkilerini, işlevselliklerini, etkili iletişim becerilerini, karşılıklı etkileşim örüntülerini, nesiller arasında ve aile alt sistemleri arasında belirlenmiş sınırlarını, aile içinde var olan sistemlerin ve ailenin dışında çevrenin gösterdiği değişimlere uyum sağlamayı sağlıklı bir şekilde oluşturmak, bireyin benlik gelişimini destekleyen önemli etkenler olarak ele alınmaktadır (Walsh, 2012).

2.2. Aile İşlevselliği

Aile işlevselliği çalışmaları Westley ve Epstein'in (1969) lise öğrencilerinin sağlığı ve aile yapıları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma ile başlamıştır. Çalışmalarında 59 lise birinci sınıf öğrencisinin aileleri arasından 10 psikolojik olarak en sağlıklı ve 10 psikolojik olarak en az sağlıklı olan gönüllü aileleri seçmişlerdir. Çalışmanın temel değişkeni aile düzeni olarak belirlenmiştir ve aile üyeleri arasındaki sağlam ilişki beş boyutta tanımlanmıştır. Bunlar

sırasıyla; güç, psiko-dinamikler, roller, konum ve iştir. Aile düzeni kapsamında araştırma sonuçları, beş farklı aile modelinin bireylerin psikolojik sağlığına etki ettiğini göstermiştir. Belirlenen aile modelleri; babanın otoriter olduğu aileler, baba liderliğinde olan aileler, demokratik aileler, annenin otoriter olduğu aileler ve annenin liderliğinde olan aileler olarak ortaya konulmuştur (Schwab vd., 2002). Bu çalışmayla birlikte Westley ve Epstein aile işlevselliği çalışmalarının temelini oluşturmuşlardır.

1970’li yılların başlarında Reiss ve arkadaşları aile işlevselliği çalışmalarını sürdürülmüştür. Reiss ve arkadaşları problem çözme temelli Paradigma Modelini geliştirirken 1950- 1960’lı yılları arasında Genel Aile Sistem Teorilerinin çalışmaları yürütülmüş ve 1978 yılında Genel Aile Sistemi olarak adlandırılan aile işlevselliği modeli Miller tarafından ortaya konulmuştur (Schwab vd., 2002).

Epstein, Sigal ve Rakoffun çalışmalarıyla aile işlevselliği araştırmaları devam ettirmiştir ve 1978 yılında Epstein, Bishop ve Levin klinik çalışmalarla birlikte McMaster aile işlevselliği modelinin temelini oluşturmuştur (Epstein vd., 1978). 1981 yılında ise Epstein ve Bishop, çalışmalarını birlikte yürütmeye devam edip Baldwin’in destekleriyle 1983 yılında McMaster Aile İşlevselliği modelini geliştirmişlerdir (Epstein vd., 1983).

1993 yılında Beavers ve Hampson arkadaşlarıyla birlikte aile işlevselliğini ölçen araçlar geliştirmeye başlamıştır ve Beavers Sistem modelini öne sürmüşlerdir (Beavers ve Hampson, 2000). 2000 yılında ailelerin karmaşık birer sistem olduğuna yönelik bir bakış açısıyla Skinner, Steinhauer ve Sitarenios, Süreç Modelini geliştirmişlerdir (Skinner vd., 2000).

Böylece taranan alan yazın doğrultusunda aile işlevselliğini ele alan beş modelin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; “Reiss Problem Çözme Paradigma Modeli”, “Genel Yaşam Sistem Teorisi Modeli”, “McMaster Modeli”, “Beavers Sistem Modeli” ve “Süreç Modeli” dir. Modeller haricinde de aile işlevselliği çalışmaları yürütülmüştür. Yürütülen aile işlevselliği çalışmalarından biri Lewis ve arkadaşlarının yürüttüğü çalışmadır. Lewis ve arkadaşları sağlıklı aile işlevselliği çalışmalarına “sağlıklı aile sisteminin süreci hakkında bilinenler yetersizdir” düşüncesiyle başlamıştır. Bu düşünceyle birlikte Lewis, aile yeterliliğini iki önemli görevde tanımlamıştır. Bu görevlerin ilki ailesinden bağımsız ilişkiler kurabilen sağlıklı psikolojiye sahip olan çocuklar yetiştirmek ve çocuklarının gelişimlerini kolaylaştıran ebeveynlerin kişiliklerini dengelemektir. Aile yeterliliğinin ise, iki önemli

göreve sahip olmakla birlikte beş bileşenden oluştuğunu ifade etmişlerdir; güç yapısı, ailenin bireyleşme düzeyi, ayrılığın ve kaybın kabulü, gerçeklik algısı ve etkilenme. Lewis ve arkadaşlarının çalışma sonuçlarına göre en uygun aile yeterliliği, birbirine yüksek düzeyde yakın, bağlı, özerk olmasına rağmen ebeveynlerine psikolojik olarak yakın ve kuşaklar arası belirgin sınırları olan ailelerden oluşmaktadır. Aile yeterliliği çalışmalarının yanında Lewis ve arkadaşları “Ailenin Doğumu” adlı çalışmayı ve Beavers Timberlawn Aile Değerlendirme Ölçeğini, Timberlawn Çift ve Aile Değerlendirme Ölçeğine uyarlama çalışmalarını da gerçekleştirmişlerdir. Lewis ve arkadaşlarının çalışmaları böylece yetkin aile sisteminin süreç içindeki gelişimine yönelik başlangıç çalışmaları olarak görülmektedir (Schwab vd., 2002: 53-58).

Aile işlevselliği çalışmalarına katkı sağlayan bir diğer çalışma Pless ve Satterwhite (1973)’ın yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada aile işlevselliği, günlük hayatın dinamikleri olarak kavramsallaştırılmıştır ve “Aile İşlevsellik İndeksi” raporu geliştirilmiştir (Pless ve Salterwhite, 1973). Moos ve Moos ise 1981 yılında “Moos Aile Bağlam Ölçeğini” oluşturmuşlardır. Bu ölçek; ailenin ilişkileri, ailenin yönelimi ve aile içindeki kontrol hakkında nicelik ve niteliksel olarak bilgi sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu ölçek aile üyelerinin birbirine yönelik tutumlarını, günlük hayattaki ilgi ve önceliklerine yönelik bakış açılarını ve biraz aile içi dinamikleri ve farklılıkları hakkında ayrıntılı değerlendirme sunmaktadır (Moos ve Moos, 1981). Diğer bir çalışma Belsky’nin Pennsylvania Eyaleti Üniversitesinin yapmış olduğu çocuk ve aile gelişim projesidir (Belsky vd., 1989). 1993 yılında Fisher, Ransom ve Terry Kaliforniya sağlık projesini gerçekleştirmişlerdir. Projenin içeriği sağlık ve ailenin dört etki alanına ilişkin kapsamlı bir araştırmadan oluşmaktadır. Ailenin dört etki alanı, dünya görüşü, duygu yönetimi, yapı/düzenleme ve problem çözme olarak ele alınmıştır (Fisher vd., 1993). Bearson ve arkadaşlarının 1995’teki aile işlevselliği çalışmalarını, özellikle anne, baba ve ergenlik çağındaki gençler bağlamında yürüttükleri görülmüştür (Schwab, Gray ve Ice, 2002: 71-73).

Pirooz Sholevar ve Shwoeri (2003) yukarıda bahsedilen görüşlerden farklı olarak ailenin hayatta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için temel aile işlevlerinin olduğunu söylemişlerdir. Temel aile işlevleri Pirooz Sholevar ve Shwoeri’ye göre özel alan, iâşe, ekonomi ve sağlıktır. Bunun haricinde ise her aile üyesinin karakteristik özelliklerinin olduğunu ve bunların birleşiminin ailenin temel işlevlerini oluşturduğunu savunmuşlardır. Bu işlevler tüm aile üyelerinin katılımıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca bazı aile işlevleri aile yaşamının erken dönemlerinde bazıları ise sonralarında ortaya çıkarak oluşmaktadır. Bununla

birlikte zamanla değişen aile işlevleri farklı düzeylerde yerine getirilir ya da aile işlevlerinde bir azalma oluşur (Zilbach, 2003).

Aynı zamanda aile işlevselliğini beş boyutta ele alan görüşlerde vardır. Boyutlar; düzenleme, karşılıklı anlayış, gelişim, tanımlanmış sabır ve çatışma çözme olarak ifade edilmektedir. Bu görüş kapsamında düzenleme boyutu aile içerisinde tekrarlanan etkileşimlerin aileye şekil vermesi anlamında kullanılmaktadır. Aileye şekil veren düzenleme ayrıca kendi içinde üçe ayrılmaktadır; liderlik, alt sistemlerin düzenlenmesi ve etkili iletişim. Liderlik aile içerisinde otorite ve sorumluluğun birleşimi olarak tanımlanırken aile alt sistemleri doğal alt sistemler ve doğal olmayan alt sistemler olarak iki sistemden oluşmaktadır. Doğal sistemler ebeveyn alt sistemi, kardeş alt sistemi gibi sistemlerden oluşurken doğal olmayan sistemler görev dağılımlarını kapsamaktadır. Ayrıca bu görüş, sistemlerin mahremiyetlerinin ve bağımsızlıklarının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Düzenlemenin son boyutu ise etkili iletişimdir. İşlevsel ailelerde iletişim tüm aile üyelerinin doğrudan kurduğu iletişimdir. Aile işlevselliğinin karşılıklı anlayış boyutu aile üyelerinin birbirine yönelik hassasiyetlerini, bağlılıklarını ve sınırlarını kapsamaktadır. Gelişim boyutu bireylerin her gelişim döneminde ki rol ve sorumluluklarıdır. Bu durumda aileler çocuklarının farklı gelişim dönemlerinde ki rol ve sorumluluklarıyla aile işlevselliğini bozmadan baş etmek durumundadırlar. Son olarak ise araştırmacılar aile işlevselliğinde sabır ve çatışma çözme boyutlarının olduğunu ifade etmiştir (Horigian vd., 2005).

Corcoran (2001)'a göre aile işlevselliği ailede uyum, aile içi bağlılık, güç, çatışma, stres ve çocuğun yetiştirilmesidir. Matejevic ve Jovanovic (2011) ise aile işlevselliğinin üç boyutta ele alınması gerektiğini savunmuşlardır. Biyolojik düzeyde, ekonomik düzeyde ve eğitim düzeyinde. Cinsel ihtiyaçlardan doyum ve üreme işlevleri ailenin biyolojik düzeyini temsil ederken üretici ve tüketici işlevler ekonomik düzeyi kapsamaktadır. Son düzey ise psiko-sosyal düzeydir ve ailenin eğitim işlevini ifade etmektedir. Bu düzeyde sosyalleşme ve aile üyeleri arasında ki duygusal gelişim işlevleri önem kazanmaktadır. Ayrıca aile sistem yaklaşımı bağlamında aile işlevselliği aile üyelerinin bireysel işlevselliklerinin toplamı olarak ele alınmamalıdır. Bu yaklaşım kapsamında aile içerisinde aile alt sistemleri mevcuttur. Dolayısıyla aile işlevselliğini anlamak için aile alt sistemleri arasındaki ilişkiler ve ailenin çevresiyle olan ilişkilerini anlamak önemlidir. Diğer bir ifadeyle bu yaklaşım bağlamında, aile işlevselliğini anlamak için ailenin tüm sistemini ve aile alt sistemlerini ailenin bütünündeki sistem içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

Olson (2000) aile işlevselliğini aile bağlılığı ve aile uyumu olarak tanımlamıştır. Aile bağlılığı Olson'a göre aile üyelerinin birbirlerine yönelik duygularının birleşimidir. Aile işlevselliğinin önemli bir boyutunu temsil eden aile uyumunu ise Olson, aile liderliğinde eşitlik, rollerin paylaşılmasında ve kuralların oluşumunda eşitlik/karşılıklılık olarak ifade etmiştir. Ayrıca aile uyumu, kontrol ve disiplini kapsayan liderliği, görüşme biçimlerini, rollerin eşit dağıtılmasını ve karşılıklı davranış kurallarını kapsamaktadır.

Aile işlevselliği değerlendirmelerinde, aile işlevselliği yaklaşımları dışında aile üyelerinin kendilerini ve aile içerisinde yaşanan problem hakkındaki algılarının da değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca ebeveynlerin kendi aile orijinlerinin de dikkate alınması yetiştikleri aile kültürü ve düşünce kalıplarını göstermesi açısından önemlidir. Böylece aile işlevselliğini değerlendirmede önemli olduğu ifade edilen boyutların ailenin işlevsellik haritasını çıkarmada yardımcı olacaktır (Ritvo ve Glick, 2002: 84-86). Berman ve Clarkin (2000) bu bağlamda birey ve aile hakkında elde edilecek bilginin dört aşamada değerlendirilebileceğini öne sürmektedirler. Birinci aşama aile hakkında bilgi toplama ve hangi yaşam döneminde olduğunu saptamaktır. İkinci aşama görüşme yoluyla ailenin yaşadığı problem, danışmaya neden şimdi geldikleri, problemin arka planı, ailenin problem çözmede denediği çözüm yolları, ailenin daha önce yaşadığı diğer problemler, ailenin psikolojik danışma hedefleri ve beklentileri hakkında bilgi almaktır. Bir sonraki aşama aile problem alanlarının kavramsallaştırılmasıdır. Bu aşama ikiye ayrılmaktadır; aile işlevselliği boyutlarını önem sırasına göre ele almak ve aile problemini tanımlamaktır. Son aşama ise danışma sürecinin planlanmasıdır.

Ailelerin aile işlevselliklerinin araştırılıp değerlendirilirken ailenin özellikleri olarak aile yapısı, ailenin hayatta kalma süreci, aile etkileşimleri, aile etkisi ve ailenin kendini düzenlemesi de dikkate alınmalıdır (Bray, 2004). Bray (2004) ailenin karmaşıklığının ve çeşitliliğinin incelenmesi gereken değişkenlerin içerisinde yer aldığını savunmaktadır. Aile yapısı; aile üyeleri, ailenin etnik kökeni, ve bireylerin cinsel yönelimlerinin değerlendirmesini kapsamaktadır. Ayrıca aile yapısı değişkeni, aile işlevselliğinin diğer boyutları için ana değişken niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşımda ailenin hayatta kalma süreci aile üyeleri arasında ki etkileşimlerdir. Aile süreçleri, diğer bir ifadeyle aile içi etkileşimler ise aile içerisinde ki iletişim kalıplarını, çatışma durumlarını ve problem çözme özelliklerini etkilemektedir. Aile içerisindeki roller ve kurallar ise aile düzeninin bileşenleridir. Tüm değişkenler içerisinde yer alan ailenin karmaşıklığı ve çeşitliliği ise aile içerisindeki önemli değişimlerden ve yukarıda ele alınan değişkenlerden sorumludur (Bray, 2004).

Aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimini, birbirlerine verdikleri tepkileri, kuşaklar ve aile alt sistemleri arasında ki belirgin sınırları ve değişimlere karşı esnekliği kapsayan aile işlevselliği (Walsh, 2012), sağlıklı işlevselliğe sahip olan ve sağlıklı işlevselliğe sahip olmayan aileler (Oliviera vd., 2014) olarak ikiye ayrılabilir. Böylece ailelerin belirledikleri aile hedefleri gerçekçi olarak belirlenmişse ailenin işlevsel olduğunu fakat aile hedefleri oluşturmakta ve hedeflere ulaşmakta zorluk yaşanmaktaysa ailenin sağlıklı bir işlevselliği sahip olmadığı söylenebilir (Matejevic ve Jovanovic, 2011). Aynı zamanda aile işlevselliği aile üyelerinin yaşam kalitelerini arttıran çok güçlü bir etkiye sahiptir (Ali ve Malik, 2015). Böylece ailenin işlevsel aile özelliklerine sahip olmasının bireylerin sağlıklı kimlik gelişiminde önemli olduğu söylenebilir (Schwab vd., 2002).

2.2.1. Sağlıklı Aile İşlevselliğine Sahip Aileler

Sağlıklı işlevselliğe sahip aileler, problemlerini birlikte çözebilen, duygusal olarak birbirine bağlı, birbirinin sınırlarına karşı duyarlı ve birbirinin davranışlarını doğrudan iletişim kurarak, kişinin kişisel sınırlarına girmeden kontrol eden ailelerdir (Bulut, 1993; Coşkun, 2007). Bununla birlikte roller aile üyelerinin fonksiyonları ile ilişkilidir. Aynı zamanda eşler kendilerini güvende hissetmektedir. Bu nedenle özerkliklerini karşılıklı olarak korumakta, birbirlerini karşılıklı olarak desteklemekte ve kabul etmektedirler. Böylece problemleri açıkça tartışmakta ve çözmektedirler. Bununla birlikte olumlu cinsel ilişkileri vardır. Çocukları olduğunda ise çocuklarına dair kararları birlikte alır, eşgüdümlü hareket ederek, çocuklarına kültürel değerleri, normları, rol beklentilerini, dili, alfabeyi aktarmaktadırlar, ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar ve tüm gelişimlerini desteklemektedirler (Nazlı, 2014: 26).

Ayrıca sağlıklı ailelerde uyum dengelidir, liderlik paylaşılmıştır, aile üyeleri girişkendir, aile üyeleri arasında anlaşma vardır, aile içerisinde birlikte kararlaştırılan uygun kurallar vardır, açık bir geribildirim sistemi hakimdir, roller nettir (Smith ve Steven-Smith, 1992), bireyler görev ve sorumluluklarını yerine getirir, aile üyeleri birbirlerini destekler, birbirlerine bağlıdırlar ve aile içerisinde olumlu bir iletişim vardır (Özgüven, 2000). Aile içerisinde var olan denge öncelikle aile içerisinde çıkan çatışmalarla ve kritik durumlarla ailelerin baş edebilmesini sağlarken (Falcão, 2010) aile üyelerinin ihtiyaçlarına ve geçtikleri yaşam dönemlerine bireylerin uyumunu kolaylaştırıcı fırsatlar da sunmaktadır (Matejevic ve Jovanovic, 2011; Falcão, 2010). Diğer bir ifadeyle aile üyeleri geçtikleri yaşam dönemlerinde zorlandıklarında aileler, bireylerin bu problemlerle daha kolay baş edebilmesi için aile içerisinde gerekli rol ve kural düzenlemeleri yapabilmektedir (Çuhadar, Savaş vd., 2014).

Dolayısıyla sağlıklı aile işlevselliğine sahip ailelerde yetişen bireyler psikolojik olarak, sağlıklı olmayan aile işlevselliğine sahip ailelerde yetişen bireylere kıyasla daha sağlıklıdır. Böylece bireyler olumsuz durumlarla baş edebilmekte, iyi ilişkiler kurabilmekte ve geleceğe dair olumlu beklentileri oluşturmaktadırlar (Bulut, 1993; Coşkun, 2007). Ayrıca psikolojik olarak sağlıklı yetişen bireyler kardeşlerini karşılıklı destekleyen, bu destekten öğrenen ve aynı zamanda ebeveynlerinin yönlendirmesini kabul eden, görüş ve ihtiyaçlarını ifade ederken aile üyelerinin ihtiyaçlarını dikkate alan ve büyükbaba ve büyükannesine saygı gösteren bireylerdir (Fabian'dan [2007] aktaran Müller-Fabian, 2012).

2.2.2. Sağlıklı Olmayan Aile İşlevselliğine Sahip Aileler

İşlevsel olmayan aileler tek bir aile olarak nitelendirilememektedir. Diğer bir ifadeyle işlevsel olmayan aileler optimal aile işlevselliği fonksiyonları alanlarından bir kaçında işlev gösteremeleriyle ortaya çıkmaktadır (Nazlı, 2014: 27). Aile işlevselliği düşük olan ailelerde, aile uyum sağlamada katı bir yapıya sahiptir ve bu sert sistemde otorite paylaşılmamıştır, roller belirlenmemiştir ve kurallar çok sert ya da belirsizdir. Bu ailelerde aile düzeni yoktur, roller belirsiz ve sürekli değişmektedir. Bununla birlikte kurallar tutarsız olabilmektedir (Matejevic ve Jovanovic, 2011). Nitekim aile üyelerinin birbirlerine bağlılığı ya patolojik düzeyde iç içe geçecek kadar çok yada kopabilecek düzeyde yok denecek kadar azdır (Nazlı, 2014: 28).

Ayrıca işlevselliği düşük olan ailelerde öncelik bireysel meselelerdir ve sistem olarak bireyler aile içerisinde herhangi bir rol üstlenmemektedir (Falcão, 2010). Ayrıca her ailenin ve aile üyesinin yaşam dönemlerinden geçerken problemleri vardır fakat işlevsel olmayan aileler bu problemleri deneyimlemeden üstesinden gelme yeterliliğine sahip değildirler (Sperry, 2004). Dolayısıyla sağlıklı olmayan ailelerden gelen bireyler bağımlı, içine kapanık, iyi ilişki kuramayan, şüpheli, geleceğe yönelik olumsuz beklentileri olan bireyler olarak ifade edilebilmektedir (Coşkun, 2007).

Günümüzde yapılan çalışmalara bakıldığında aile işlevselliği ergenlik dönemindeki çocukların özellikleri (Ateş ve Akbaş, 2012; Çelik vd., 2011; Coşkun, 2007; Fallon ve Bowies, 1997; Fidan vd., 2011; Schwartz vd., 2013; Pelcovitz vd., 2000; Niedermeier vd., 1995) patolojik durumlar (Ebrinç vd., 2001; Yıldırım ve Ekinci, 2010; Yang vd., 2014; Ünal, Kaya vd., 2004; Schudlich vd., 2008; Nooripour vd., 2016) annenin psikolojik sağlığı (Kabasakal, 2013; Yeh, Huang ve Liu, 2016; Crandall vd., 2015), özel eğitime gereksinim

duyan çocukların ailelerinin işlevsellikleri (Povee vd., 2012; Özşenol vd., 2003; Matejevic ve Jovanovic, 2011; İmren vd., 2012; Canarslan ve Ahmetoğlu, 2015; Hsiao, 2014) gibi değişkenler ile ele alınmaktadır.

Ateş ve Akbaş'ın (2012) yaptığı çalışmaya göre ergenlik dönemindeki bireylerin kuraldışı davranış gösterme sıklıkları, ailelerinin işlevselliğinin ve yaşam kalitelerinin yüksek olmasına bağlı olarak azaldığı görülmüştür. Diğer bir çalışmada ise ergenlik dönemindeki bireylerin umutsuzluk durumları ile algıladıkları aile işlevsellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Coşkun, 2007).

Yeh, Huang vd. (2016) yaptığı çalışmaya göre ise annenin yaşadığı depresyon, aile işlevselliği ve ergenlik dönemindeki bireylerin duyguları ile anlamlı düzeyde ilişki göstermiştir. Bu ilişki aile işlevselliği değişkeninin annenin yaşadığı depresyon değişkeni ve ergenlik dönemindeki bireylerin duyguları değişkenine ara bulucu değişken olarak yer almasından kaynaklanmaktadır. Yang vd. (2014)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise aile işlevselliği algılanan ayrımcılık ve depresyon semptomları arasındaki ilişkide ara bulucu değişken görevi görmektedir. Fakat aile işlevselliğinin ara bulucu değişken rolü sadece göçmen kadınlardan elde edilen veriler için söylenebilmektedir. Ayrıca sonuçlar ayrımcılığın psikolojik sağlığa olumsuz etkilerinin olduğu ve dolayısıyla depresyonda aile işlevselliğinin önemine vurgu yapmaktadır. Diğer bir çalışma sonucuna göre ise duygularını düzenleyemeyen annelerin, aşırı tepkisel olmaları ve/ya iletişim kurmaktan uzak durmaları nedeni ile ailenin sağlıklı işlevselliğe sahip olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda annenin duygularını düzenleyememesi ergenlik dönemindeki çocukların davranışlarının kalitesini de olumsuz etkilediği görülmüştür (Crandall vd., 2015). Fakat annelere, aile değerlendirme ölçeğinin boyutlarını teşkil eden problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilmeye yönelik verilen eğitim programının, programı almayan annelere göre istatistiksel olarak anlamlı olarak farklılaştığı ve programın etkili olduğu bulunmuştur (Kabasakal, 2013). Bağımlı bireylerde incelenen aile işlevselliğinin ise ebeveyn stresi ile ilişki gösterdiği ortaya konulmuştur. Diğer bir ifadeyle ebeveyn stresi ailede rollerin düzenlenmesini ve tüm ailenin işlevselliğini olumsuz etkilemektedir (Nooripour vd., 2016).

Ebrinç vd. (2001) yaptığı çalışmaya göre şizofren hasta ailelerinin aile işlevsellikleri, aile değerlendirme ölçeği kapsamında duygusal tepki verebilmede, gereken ilgiyi göstermede ve davranış kontrolünde problemler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Şizofreni hastaları ile yapılan diğer bir çalışmaya göre ise verilen bir ruhsal eğitimden sonra izleme çalışma

sonuçları aile üyelerine ailenin sağladığı sosyal desteğin, ailenin işlevleri ile istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir (Yıldırım ve Ekinci, 2010).

Özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerini değerlendiren bir çalışma sonucuna göre, annelerin çocuklarının engelinden dolayı kendilerini suçlamalarıyla birlikte algıladıkları aile işlevsellik düzeyleri aile içi rollerin düzenlenmesini ve duygusal tepki verebilmelerini etkilemiştir. Özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip babaların çocuklarının engelliliklerinden ötürü eşlerini suçlamalarıyla birlikte algıladıkları aile işlevsellikleri ise duygusal tepki verebilmeleri ile aile üleriyle iletişimlerini etkilemiştir (Özşenol vd., 2003). Özel gereksinimi olan çocuğa sahip annelerin aile yaşam algılarına bakıldığında ise sosyal destek alan annelerin aile yaşam kalitesi algılarının arttığı söylenebilir (Meral, 2011).

Down sendromlu çocuğa sahip aileler üzerinde yapılan araştırmaya göre sosyal destek ailenin işlevselliklerine yönelik taleplerinde kısmi ara bulucu değişken olarak görev aldığı (Hsiao, 2014) ve uyumsuz davranışlar gösteren ve otizimli çocuklara sahip olan ailelerin aile işlevselliklerinin düşük olduğu bulunmuştur (Povee vd., 2012). Aynı şekilde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış çocuklara sahip ailelerin de düşük işlevsellığe sahip oldukları yapılan araştırmalar sonucunda söylenebilmektedir (İmren vd., 2012). Matejevic ve Jovanovic'in (2011) özel gereksinimi çocuğu olan aileler ile yaptığı araştırmaya göre aile işlevsizliği boyutunda en sık ifade edilen boyut aile içi bağlılık olmuştur. Bu bulgu özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerine bağlı olmaları durumunu desteklemektedir.

2.3. Aile İşlevselliği Yaklaşımları

2.3.1 Reiss Problem Çözme Paradigma Modeli

David Reiss ve arkadaşları tarafından George Washington Üniversitesinde geliştirilen 'Reiss Problem Çözme Paradigma Modeli' klinik yardım alan ailelerin aile işlevselliklerinin sınıflandırılmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu amaçla araştırmacılar laboratuvar ortamında aile üyelerinin problem çözme durumlarında ki davranışlarını test etmişlerdir. Katılımcıları iki boyutta değerlendirmişlerdir. Birinci boyut ailenin yapısı ya da aile üyelerinin birbirlerinin gözlemlerini kullanmalarını ve problem çözmek için sundukları fikirleri kapsamaktadır. İkinci boyut koordinasyonu ya da aile üyelerinin problem çözme fikirlerini diğer aile üleriyle birleştirme derecesini içermektedir. Değerlendirme kapsamında ele alınan bu iki boyutun dört farklı kombinasyon sağladığını ifade etmişlerdir. Araştırma

sonucunda ortaya çıkan iki boyutun oluşturduğu kombinasyonun ilki, her iki boyutta iyi olan aileleri kapsamaktadır. Bu kombinasyonda aile üyeleri çevreye duyarlı ailelerin üyeleridir ve bu aileler çevreyi anlamak ve açıklamak için birlikte hareket etmektedirler. İkinci kombinasyon ailenin yapısında iyi olan ve koordinasyonda kötü olan aile üyeleridir. Bu kombinasyonda aile üyeleri başarıya duyarlıdır ve bu aileler laboratuvar durumlarını keşfederek üstesinden gelmektedirler. Fakat bunu yaparken aile üyeleri birbiriyle işbirliği yapmamaktadırlar, aksine birbirleriyle rekabet halindedirler. Üçüncü kombinasyon yapıda kötü olan ve koordinasyonda iyi olan ailelerdir. Bu aileler ise fikir birliğine hassastırlar. Bu aileler birbirine çok yakın hareket ederler ve koordinasyon düzeyleri çok yüksektir. Bu durum ayrıca problem çözmelerini etkilemektedir çünkü onlar birlikte uzlaşmak için uğraşırlar ve problem çözme sonuçlarıyla ilgilenmezler. Böylece bu aileler dış dünyadan korkmaya başlarlar ve kendilerini savunan ailelere dönüşürler. Son kombinasyon da ki aileler ise hem aile yapısında hem de koordinasyonda kötü olan ailelerdir. Yani mesafeye duyarlı ailelerdir. Bu ailelerde yetişen aile üyeleri bireysel hareket ederler, etkisizdirler ve diğer aile üyelerinden yardım alma konusunda karamsardırlar (Schwab vd., 2002).

2.3.2. Genel Yaşam Sistem Teorisi Modeli

1950- 1960'lı yıllarında geliştirilmeye başlanılan “Genel Sistem Teorisi” 20. yüzyılın bilim teorilerinin en büyük gelişimlerinden biridir. Bu teori temelinde James G. Miller 1978 yılında “Genel Yaşam Sistem Teorisini” geliştirmiştir. Bu modelin amacı disiplinler arası sınırları ortadan kaldırarak biyolojik ve sosyal yaklaşımları “erkeğin doğasıyla psikopatoloji, diagnozu ve terapiye getirilecek yeni bir yaklaşımın” birleşimini sağlamaktır. Bu bağlamda sistemi “bir takım birimlerin sistemle olan ilişkisi” olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla her bir birim diğer birimlerle birlikte açıklanmalıdır. Miller yaşam sistemlerin bazı düzeylerde değişmediğini ifade etmiştir. Bazı düzeylerde sistemlerin benzemesini moleküllerin karbon ve bazı amino asitlerin protein oluşumunu sağlamasıyla ve bu moleküllerin su oksijen dünyasında olmasıyla açıklamıştır. Buna ek olarak Miller bu sistemlerin aynı genlerden ya da DNA'dan meydana geldiğini ve evrimsel bir değişim geçirdiklerini söylemiştir. Sonuç olarak karmaşık ve basit organizmalar hayatta kalmalarını benzer sistem süreçlerinin sonunda elde ettikleri resmi kimliklerinin, sistemin seviyelerine bağlı olmasıyla birlikte sağlamaktadır. Ayrıca Miller tüm yaşam sistem düzeylerinin hiyerarşik bir düzen içerisinde olduğunu ve işlevlerinin tüm alt sistemlerin işlevlerine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla tüm yaşam sistemlerinin ve onların alt sistemlerinin birer yapı ve süreç temelleri vardır. Yapı bu durumda sistemin alt sistemlerini ve bileşenlerini düzenlemektedir. Buna örnek olarak duyu

organlarının beyne yakınlığı verilebilir. Süreç ise birçok bileşenin diğer çeşitli bileşenlerin özelliklerini kapsamasıdır. Örneğin pankreas, sindirim ve endokrin işlevlerine sahiptir. Alt sistem yapıları ve/veya süreçleri bozulmalara yol açan patolojilere sahip olabilirler ya da patoloji geliştirebilirler. Hayatta kalmak ve işlevini sürdürebilmek için 19 kritik alt sistem süreçlerini yürütmesi gereken tüm yaşam sistemleri üç aşamadan oluşmaktadır. Enerji üretimini sağlayan sistem, bilgi üreten sistem ve her ikisini de içeren sistem. Miller yaşam sistemini aileye uyarladığında birinci aşama olan enerji sistemi, ailede üretim ve ikinci aşama olan sistemi, sınır olarak isimlendirmiştir. Üretici alan benzer alt sistemlerin oluşmasını sağlar ve ailenin değerlerini, kurallarını ve çocuk yetiştirme disiplinini içerirken sınır, sistem bileşenlerini bir arada tutar ve korumakla sorumludur. Üretici alan ve sınır sistemini birlikte içeren sistem aileye madde getiren bireyleri, alt sistemler arasında bilgi veren bireyleri, bireyler arasında etkileşim kuran bireyleri, üretici bireyleri, yakınlığı, rolleri, kapsadığını ifade etmiştir (Schwab vd., 2002)

2.3.3. McMaster Modeli

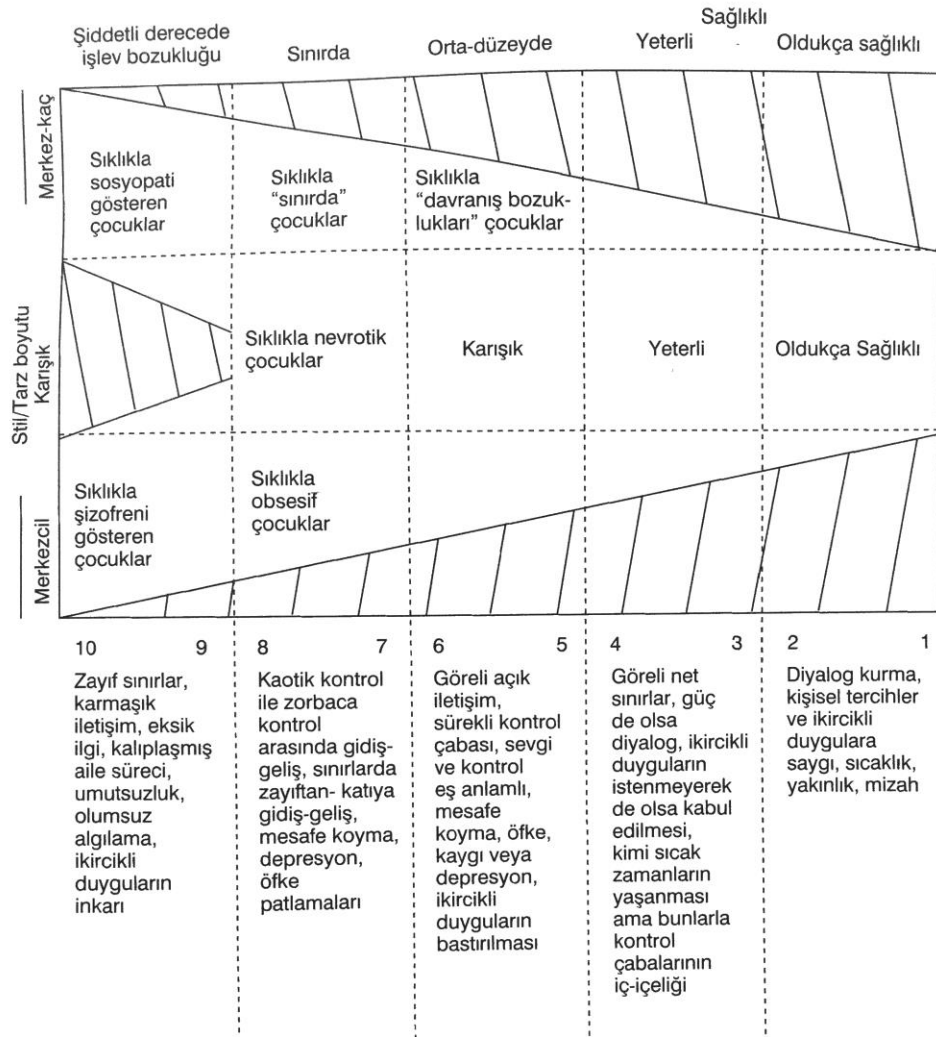
Aile işlevselliği McMaster modeli ailelerle yapılan yirmi yılı aşkın klinik çalışmalar sonucunda Epstein, Bishop ve Levin tarafından 1978 yılında geliştirilmiştir. Epstein, Bishop ve Levin ailenin aile üyelerinin sosyal, psikolojik ve biyolojik gelişimlerini ve bakımlarını sağlayan bir birim olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kapsamda ailelere düşen üç temel görev vardır. Bunlar; temel görevler, gelişimsel görevler ve riskli görevlerdir. Temel görevler doğanın bir parçası olan görevlerdir, fizyolojik ihtiyaçlar gibi. Gelişimsel görevler aile üyelerinin gelişim dönemleri ve ailenin yaşam dönemlerini kapsamaktadır. Riskli görevler ise aile içerisinde ki kriz durumlarıdır (Epstein vd., 1978). Bu görevler kapsamında Epstein, Baldwin ve Bishop aile işlevselliği boyutlarını problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü olduğunu ifade etmişlerdir (Epstein vd., 1983).

Problem çözme boyutunda aile problemi, ailenin hızlı çözüm oluşturma ve aile işlevselliğini tehdit eden bir konu olarak görülmektedir. Bu durumda aile, ailesinin işlevselliğini korumak için yedi adımda problemi ele almalıdır. I. Adım problem tanımlanması, II. adım aile içi ve aile dışı problemin üstesinden gelmeye yönelik uygun kaynakların belirlenmesi, III. adım problem çözme eylem planlarının oluşturulması, IV. adım uygun eyleme karar verilmesi, V. adım eylemin uygulanması, VI. adım eylemin izlenmesi ve VII. adım eylemin başarıliliğinin değerlendirilmesidir. İletişim boyutu ailenin bilgi alışverişini

temsil ederken roller boyutu bireylerin aile işlevselliği kapsamında yerine getirmesi gereken davranış örüntüleri olarak ele alınmaktadır. Duygusal tepki verebilme boyutu ise duyguların uygun nitelik ve nicelikte uyarılara cevap vermesidir. Ailenin ilgi gösterdikleri ve aile üyelerinin ilgileri doğrultusunda eyleme geçmesi anlamına gelen, gereken ilgiyi gösterme boyutu bireylerin birbirlerine hangi düzeyde ilgi gösterdiklerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda Epstein, Baldwin ve Bishop ilginin ilk adımı ilgi eksikliği, ikinci adımı duyguların ilgiden mahrum kalması, üçüncü adımı narsist ilgi, dördüncü adımı empatik ilgi, beşinci adımı aşırı ilgi ve son adımı ortak ilgi olarak tanımlamışlardır. Aile işlevselliğinin son boyutunda olan davranış kontrolü ailelerin fiziksel tehlike durumlarında, psikolojik ihtiyaçların ifade edilmesinde ve aile içinde ve dışında sosyal davranışlarında ki örüntüler olarak ele alınmıştır (Epstein vd., 1983).

2.3.4. Beavers Sistem Modeli

Beavers ve Hampson 2000 yılında kesitsel bir bakış açısı sunan Beavers Sistemleri Modelini geliştirmişlerdir (Beavers ve Hampson, 2000). Model iki boyutlu bir yapıya sahiptir; aile yetkinliği ve aile tarzı. Aile yetkinliği modelin yatay eksenini oluştururken aile tarzı dikey eksenini oluşturmaktadır. Aile yetkinliği, uyarlanabilir esneklik ve sistemin mevcut bilgi sistemi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla aile yetkinliği yüksek olan aileler işlevselliği iyi olan ve stresli durumlarla daha başarılı olarak baş edebilen esnek yapılara sahiptirler. Aile yapısı Beavers ve Hampson tarafından ilişkilerdeki memnuniyetin merkezi olarak tanımlanmıştır. Aile yapısı aynı zamanda eğrisel bir yapıdır ve merkezci ve merkezkaç aile yapıları arasında çeşitlenmektedir (Beavers ve Hampson, 2000; Amando, 2005). Beavers Aile işlevselliği Sistem Modeli aşağıdaki şekil ile gösterilmektedir.

Şekil 2: Beavers Sistem Modeli

Kaynak: Keklik, 2012

Şekil 2’de görüldüğü üzere Beavers ve Hampson (2000) aileleri dokuz farklı aile grubunda değerlendirmişlerdir. Sağlıklı aile işlevselliğine sahip aileler, oldukça sağlıklı ve yeterli düzeyde sağlıklı işlevselliğe sahip olma olarak ayrılmaktadır. Orta düzeyde işlevselliğe sahip ailelerde iki grup aile yer almaktadır. Bunlar davranış bozukluğu olan çocuklara sahip aileler ve karışık ailelerdir. Sınırdaki aile işlevselliğine sahip aileler üç gruptan oluşmaktadır; sınırdaki davranış kontrolü olan çocuklara sahip aileler, nevroitik çocuklara sahip aileler ve obsesif çocuklara sahip aileler. Son boyut olan şiddetli derecede işlev bozukluğuna sahip aileler iki grupta ele alınmaktadır. Bu boyutta sosyopati gösteren çocuklara sahip aileler ve şizofreni gösteren çocuklara sahip aileler yer almaktadır (Beavers ve Hampson, 2000; Amando, 2005, Keklik, 2012).

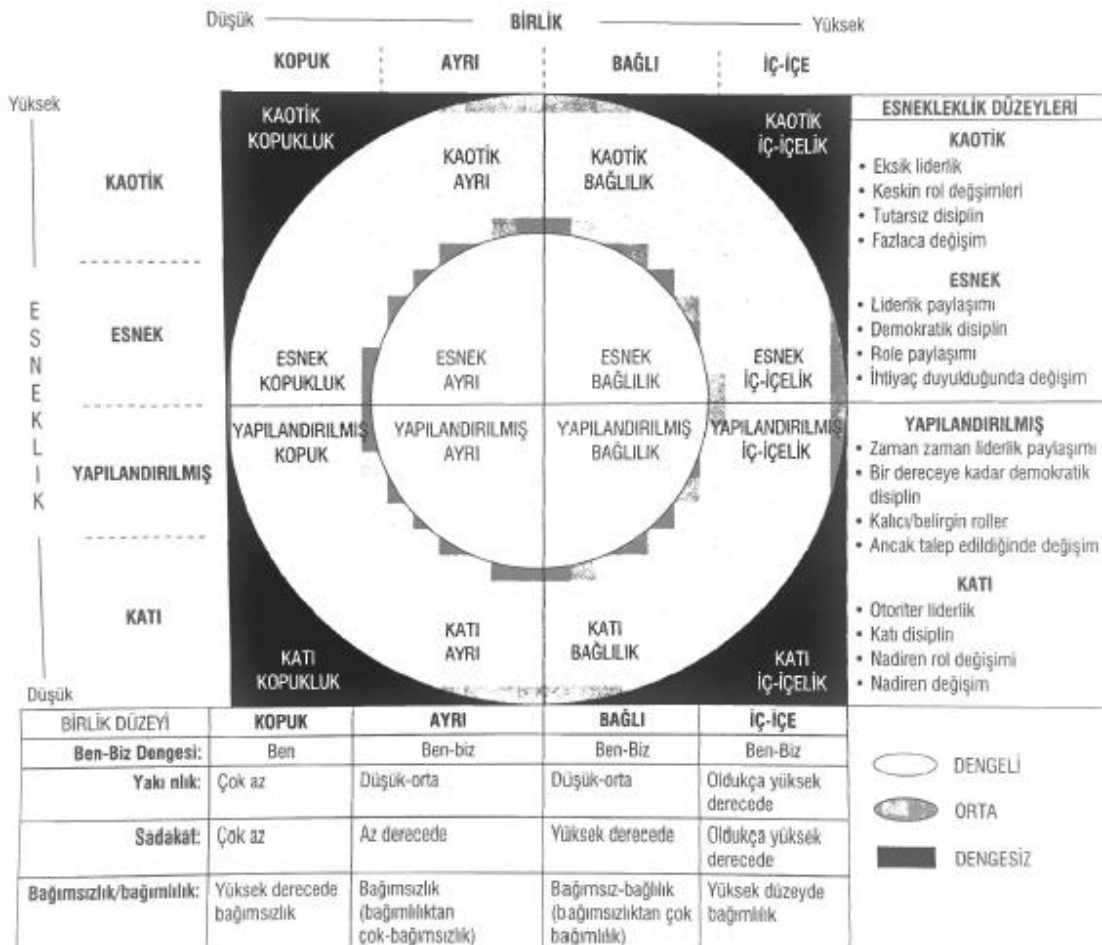
2.3.5. Süreç Modeli

Sürekli değişen aileler karmaşık sistemlerdir bakış açısıyla Skinner vd., (2000) ailelerin bazı temel, gelişimsel ve kriz görevlerini yerine getirmelerini sağlamalarını hedefleyen bir model geliştirmişlerdir. Her bir görevi başarıyla gerçekleştirebilmesi için aile kendini düzenlemesi gerekmektedir. Görevlerin başarıyla aileler tarafından yerine getirilmesi için ise ailelerin farklı rollerin ayrışmasını sağlaması ve yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir Skinner ve arkadaşları. Görev tamamlama olarak ifade edilen bu durum, ailenin rol performansı, iletişimi, duyguların ifade edilmesi, katılım ve ilgisi, kontrolü ve değerler ve normları ile gerçekleştirilmektedir. Öncelikle ailelerde her aile üyesinin sorumluluklarının ve yerine getirmesi gereken görevlerinin olması gerekmektedir. Bu durum rol performansını oluşturmaktadır. Bireyler aile içerisinde rollerini sergilerken bu süreçte aile üyeleri arasında ki iletişim çok önemlidir. Burada iletişimin önemli olmasının sebebi mesajın diğer aile üyeleri tarafından doğru algılanmasının gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla mesaj uygun, net ve doğrudan olmalıdır. Ayrıca mesajın iletildiği kişi de mesajı alabilecek durumda ve mesajı almaya açık olmalıdır. Duyguların ifade edilmesi de sürecin üçüncü adımı ve iletişimin temel boyutudur. İfade edilen duyguların yoğunluğu, zamanlaması ve içeriği görev tamamlama basamakların başarıyla tamamlanmasına ya da bir önceki süreç adımına dönmesine etki etmektedir. Aynı şekilde aynı üyelerin birbirine olan ilgisi ve aileye katılımı görev tamamlama basamakların ilerlemesine ya da gerilemesine etki etmektedir. Aile işlevselliğinin bir diğer süreç boyutu olan kontrol her bir aile üyesini farklı düzeylerde etkileyebilmektedir. Ailelerin görev taleplerine yönelik değişikliklere uyum sağlaması beklenmektedir. Bu beklenti kontrolü, aile yönetim tarzının bir yönünü oluşturmasını sağlamaktadır. Son olarak tüm bu görev tamamlama boyutlarının ailenin değerleri ve normları aracılığıyla yerine getirildiğinin önemini vurgulamaktadır Skinner, Steinhauer ve Sitrenios (Amano, 2005; Skinner vd., 2000).

2.3.6. Olson Çember Modeli

Sistem odaklı bir model olan çember modeli ilişkisel teşhis koymak için klinik değerlendirme, danışma planlama ve araştırma amaçlı geliştirildiğinden kullanışlı bir model niteliğindedir. Aile birlikteliği, esnekliği ve iletişimi olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Aile birlikteliği aile üyelerinin birbirine yönelik duygusal bağı olarak tanımlanmaktadır ve alt boyutlardan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar duygusal bağ, sınırlar, koalisyon, zaman, alan, arkadaşlık, karar verme, ilgi ve tepki vermeden oluşmaktadır. Fakat aile birlikteliğinin asıl

odağı aile sisteminin aile üyelerinin birbirine bağlılığına karşı farklılaşma düzeylerinin dengesidir. Aile liderinin değişim sıklığı, rol ilişkileri ve ilişki kuralları olarak tanımlanan aile esnekliği ise liderlik kontrolü ve disiplini, ilişki tarzları, rol ilişkileri ve ilişki kuralları kavramlarından oluşmaktadır. Aile esnekliğinin asıl odağı ise aile sisteminin değişime karşı aile kararlılığının dengesidir. Üçüncü boyut olan iletişim diğer iki boyutun oluşumunu kolaylaştıran kritik bir öneme sahiptir. İletişimin odaklandığı alanlar ise aile üyelerinin dinleme becerileri, konuşma becerileri, kendini açma, açıklık, süreklilik, anlayış ve saygıdır. Dinleme becerileri bu boyutta empati ve etkin dinleme, konuşma becerileri kendi adına konuşma, kendini açma kendine ve ilişkilerine yönelik duygu paylaşımı, süreklilik ele alınan konu dışına çıkmama ve problem çözme olarak ele alınmaktadır (Olson, 2000). Şekil 3’de gösterilen çember modelinde görüldüğü üzere Aile birlikteliği kopuk, ayrı, bağlı ve iç-içe olmak üzere, aile esnekliği kaotik, esnek, yapılandırılmış ve katı olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Çember üzerinde ailelerin birliktelik ve esneklik düzeyleri değerlendirilerek ailenin işlevselliği hakkında değerlendirme yapılabilmektedir.

Şekil 3: Olson Çember Modeli
Kaynak: Keklik, 2012

İncelenen literatür doğrultusunda işlevsel aileler, her aile üyesinin kendini güvende hissettiği ve birbirine güvendiği, sorumlulukların ve görevlerin aile üyelerinin kişisel özelliklerine uygun paylaşıldığı ve tüm aile üyeleri tarafından yerine getirildiği, aile sınırlarının ve kurallarının birlikte oluşturulduğu, herkes tarafından kabul edildiği ve uyulduğu, birlikte verimli zamanın geçirildiği, yaşantıların ve ritüellerinin olduğu, karşılıklı saygı, sevgi, ilginin hakim olduğu, duyguların ve düşüncelerin doğrudan ve açık olarak etkili iletişim becerilerini kullanarak paylaşıldığı ve aile üyelerinin birbirlerini her durumda desteklediği aile olarak ele alınabilir.

2.4. Aile İşlevselliği Boyutları

2.4.1. Aile İçi Bağlılık ve Güven

Bağlanma Bowlby'nin kuramına göre anne ile başlamaktadır ve ebeveyn tutumlarına göre şekillenmektedir. Böylece bağlanmanın ailede başladığı söylenebilir. Ayrıca ailede bağlanma, bireyin sahip olduğu bağlanma tarzını kendi oluşturduğu aileye aktarmasıyla birlikte döngüsel olarak devam etmektedir (Howe, Brandon vd., 1999). Bu kapsamda bağlanma kuramı üç güvenme tarzından bahsetmektedir. Güvenli bağlanma, kaygılı/kararsız bağlanma ve kaçınan bağlanma tarzı. Bu kuram, bireylerin hem kendilerine hem başkalarına yönelik olumlu algılarının olması durumunda bireyin güvenli bağlanma stiline sahip olduğunu ifade etmektedir (Howe vd., 1999).

Güvenli bağlanmaya sahip bireyler, sağlıklı ilişki kurabilen bireylerdir. Güvenli bağlanma geliştirebilen çocukların annelerinin, çocuklarına duyarlı, sıcak, çocuklarına uyumlu bir etkileşim ile yaklaştıkları söylenebilir (Sümer vd., 2016: 18). Kaçınan bağlanma gösteren çocuklar ise güvenli bağlanmanın tam tersine sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanmaktadırlar hatta güvensizlik yaşadıkları için yakın ilişki kurmaktan kaçınmaktadırlar. Ayrıca birine bağlanmayı ya da birinin kendisine bağlanmasını istememektedirler (Schachner vd., 2003). Bu bağlanma stiline sahip annelerin ise, çocuklarına yönelik sınırlı yakın fiziksel temas kurdukları, mesafeli, soğuk ve gönülsüz oldukları söylenebilir. Böylece bu bireyler bakıcının kendilerini mesafesini arttırmamak için kaçınan bağlanma tarzını geliştirerek, bu bağlanma tarzını kendi duygularını düzenlemek için kullanmaktadırlar (Sümer vd., 2016: 18-19). Son bağlanma boyutunu oluşturan kaygılı/kayıtsız bağlanma tarzında olumsuz kendilik algılarından ötürü kendilerini değersiz görmektedirler ve diğer insanların kendilerinden daha

üstün oluğunu düşünmektedirler. Böylece başkalarına güven duymakta zorlanmaktadırlar. Bu bireyler çocukluklarında annelerine/bakıcılarına aşırı bağlı olan bireylerdir. Bireyin annesinden/bakıcısından ayrı kalacağı korkusuyla bağlanma eğilimleri yüksektir (Schachner vd., 2003). Bireyler, bu bağlanma tarzını annelerinin, kendileri ile uyumlu etkileşim içerisinde olmamaları, tutarsız davranmaları, şaşkın ve aşırı müdahaleci davranmaları sonucunda geliştirmektedirler (Sümer vd., 2016: 19).

Kaçınan bağlanma boyutunu geliştiren bireylerin zamanla duygularını sürekli bastırmaları nedeniyle, duygularını kontrol etmekte zorlanmaya, yakın temastan kaçınmaya ve destek istemekten uzaklaşarak kendi kişisel sınırlarını genişletmeye ve özel alanlarına sınırlı sayıda insanı kabul etmeye başlamaktadırlar (Sümer vd., 2016). Dolayısıyla bireylerin sahip oldukları bağlanma stiline ilişkilerine yansıdığı ve böylece kişilerarası bağlılığı etkilediği söylenebilir. Bağlılık ise, bireyin içinde olduğu sistemin parçaları ve bütünüyle olan ilişkisidir (Grusky, 1966). Böylece aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını anlamak için aile üyeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesinin gerektiği görülmektedir. Aile işlevselliği bağlamında ise Çember modeli ailenin bağlılığını, aile uyumunun bir parçası olarak ele almaktadır (Olson, 2000). Ayrıca kolektivist kültürlerde ilişki dinamiklerinin farklı olması aile üyelerinin bireyci kültürlerle göre birbirine daha bağlı olmalarına neden olmaktadır (Uleman vd., 2000).

2.4.2. Aile İçi Sınırlar

Sınırlar, kişisel sistemlerin işleyişlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Aile içerisinde ise sınırlar, aile üyelerinin birbirlerine ilişkin algıladıkları duygusal bağlılıklardır. Ayrıca sınırlar aile üyelerinin kişisel sınırlarının belirginliğini, geçirgenliğini ve uyumunu arttırabilmektedir. Dolayısıyla sağlıklı sınırlara sahip aile üyelerinin, aile işlevsellikleri olumlu iyileşme göstermektedir. Bunun haricinde uygun düzeyde geçirgen sınırlar aile üyeleri arasında açık iletişim ve güven duygularını oluşturmaktadır (Meyers vd., 1996).

Aynı zamanda sınırlar aile üyeleri arasındaki etkileşim düzeylerinin göstergeleridir. Yoğun ve yakın etkileşimler bu kapsamda iç içe geçmiş sınırlar oluşturacaktır. Bu durum ise bireylerin benliklerinin iç içe geçmesine ve böylece aile sistemini olumsuz etkilemesine yol açacaktır. Aile üyeleri arasındaki etkileşiminin kopuk olması ise, özerkliği beraberinde getireceğinden aile üyelerinin birbiriyle geçirecekleri vakitleri ve birbirlerine sağlayacakları desteği azaltacağından aile üyeleri arasında ki yoğun ve yakın etkileşimler gibi aynı şekilde

sistem olan aileyi olumsuz etkilemesine yol açacaktır. Aile içerisinde sağlıklı işlevselliği sahip olmayı etkileyen sınırlar aynı zamanda aile içerisinde sahip olunan rollerden hem etkilenir hem de etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle aile içerisinde hakim olan alt sınırların iç içe geçmesi ya da kopuk olması aile içerisindeki rollerin değişmesine neden olacaktır. Böylece çocuklar ebeveyn rolüne ya da ebeveynler çocuk rolüne bir anda geçebilmektedir (Nazlı, 2014).

Alan yazın incelendiğinde ailelerin alt sistemlere ayrıldığını ve sınırların alt sistemlere uygun olarak oluşturulması gerektiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu alt sistemlerin kişisel sınırlar oluşturulurken kuşaklararası, cinsiyet ve işlev farklılıklarına bağlı olarak da şekillendiği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle sınırlar diğer bireylerle olan teması düzenleyen görünmez çizgiler ya da kurallardır. Dolayısıyla sınırlar rollerden etkilenip rolleri etkilediği gibi aile içerisinde belirlenmiş kurallardan da etkilenmekte ve etkilemektedir. Örnek üzerinden ele alındığında aile, ailenin birlikte geçirdiği vakitlerde aile üyelerine telefon ile konuşmayı, mesajlaşmayı ya da dışarıdan birinin bu vakit aralığında aileye katılmasını yasaklayan bir kural koyduğunda aynı zamanda aileyi dışarıya karşı koruyan bir sınır oluşturmuş olur (Nichols, 2013: 221).

2.4.3. Aile İçi Roller

Aile içerisinde sahip olunan roller ev içerisinde görev ve sorumlulukların paylaşılması anlamına gelmektedir. Paylaşılan görev ve sorumluluklar öncelikle ebeveynler arasında ki bağı arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle görev ve sorumlulukların paylaşılmasıyla birlikte eşler birbirlerinin kişisel sınırlarına saygı göstermektedir ve böylece eşler arası bağ güçlenmektedir. Eşler sahip oldukları sorumluluklarla birlikte aile içerisinde ki rolleri düzenlemekle de görevlidirler. Böylece ebeveyn sistemi olarak eşler, aile üyelerinin rollerini gerektiğini değiştirip, güncelleyip, yeni duruma uyum sağlamalarını sağlamakla yükümlüdür. Ebeveynler bu görevi yerine getirebildiklerinde ve aile içerisinde ki rollerin uyum sağlama kontrollünü aile alt sistemlerine aktarabildiklerinde yani çocuklarına bunu öğretebildiklerine, aile işlevselliğine olumlu katkı sağlamış olmaktadır (Hennig, 2009).

Ebeveynler arasındaki bağın azalması ise ebeveynlerin rol düzenlemeleri sağlıklı yürütememesine ve aile işlevselliğinin düşmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda aile içerisindeki rol dağılımı kuşaklara, cinsiyete ve bireysel farklılıklara göre şekillenmektedir (Nichols, 2013: 221). Bu durumda kadın, aile içerisindeki rollerini oluştururken aile içerisinde görev ve sorumlulukları üstlenirken erkek, ailenin dışındaki görev ve sorumluluklar

üstlenmektedir. Dolayısıyla erkek ağırlıklı olarak sosyal ilişkilerde sorumluk almaktadır. Fakat sosyal hayatta kadınların daha aktif yer almaya başlamasıyla birlikte kadınlar rollerini sadece aile ile sınırlandırmamaya başlamıştır (Hennig, 2009). Diğer bir ifadeyle aile içerisinde cinsiyete göre ayrılan roller, eğitim düzeyinin artması, anlaşılarak evlenmelerin artması ve kadının çalışma hayatına girmesi ile birlikte eşitlikçi bir değişim göstermeye başlamıştır (Günay ve Bener, 2011: 160). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011 yılı raporuna göre ise aile içerisinde aile üyelerinin sahip oldukları roller, aile üyelerine verilen görevlerin nasıl algılandığı, sorumlulukların nasıl paylaşıldığı, cinsiyete, eğitim düzeyine, ailenin yapısına, ailenin hangi yaşam döngüsünde olduğuna, evliliğin ne kadar süredir devam ettiğine ve toplumun kültürüne göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir.

Ailenin sahip olduğu işlevsellik düzeyine katkı sağlamak adına ailenin, aile üyelerinin sahip oldukları rolleri açık, net, belirgin ve birbirini tamamlayan roller olarak oluşturmaları gerekmektedir. Ayrıca aile üyeleri rollerini sahiplenirken birbirlerinin hak ve özgürlüklerini bilmeleri ve saygı göstermeleri gerekmektedir. Bununla birlikte gerekli durumlarda rollerini esneterek diğer aile üyelerinin rollerini tamamlamak, aile işlevselliğine sahip ailelerin özellikleri içerisinde yer almaktadır (Nazlı, 2014: 26).

2.4.4. Aile İçi Kurallar

Aile işlevselliğini etkileyen bir diğer faktör aile içerisinde hakim olan kurallardır. Kurallar, aile sistemlerini yöneten emirlerdir. Bu emirlerin aile işlevselliğine katkı sağlaması için aile üyeleri ile birlikte oluşturulması gerekmektedir. Aile kuralları tüm aile üyeleri ile birlikte oluşturulduğunda aile üyelerinin kuralları içselleştirmesi ve kurallara uyması aile işleyiş sürecini bozmadan devam etmesini sağlamaktadır. Kurallar, aynı zamanda aile içerisinde ki davranış kalıplarını belirlemekte, aile alt sistemleri arasındaki ilişkileri düzenlemeyi ve rolleri oluşturmaya kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle aile içerisindeki kurallar esnek olmalı, bireylerin gelişimlerini teşvik etmeli, kişisel alanlarına saygı göstermeli, ihtiyaçları gidermeye yönelik olmalı, değişime açık ve yeni durumlara uyarlanabilir olmalıdır (Nazlı, 2014: 25- 60).

2.4.5. Aile İçi Destek

Destekleyici aileler, aile üyelerinin birbirlerine verdikleri destek ve birbirlerine bağlılıkları olarak nitelendirilebilir (Milberg vd., 2014). Nazlı (2014: 22) aile içi desteği ailenin duygusal atmosferini yönetme olarak ele almaktadır. Şentürk (2006) bu bağlamda yaptığı araştırmayla ebeveynlerinin ilgi ve desteğini hisseden bireylerin diğer bireylere göre

kendini ifade edecek öz güvene sahip olduklarını ortaya koymuştur. Diğer bir araştırmaya göre aile atmosferi içerisinde sevildiğini hisseden bireyin olumlu bir benlik algısı geliştirdiği, güvenli bağlanmaya sahip olduğu ve aile içerisinde hakim olan kuralları daha kolay içselleştirdiği söylenebilir (Evirgen, 2010).

Aile içerisinde destek, ailenin her bir aile üyesinin yaşadığı stresi paylaşarak aile üyesine destek olma ve bireyi duygusal olarak güçlendirme anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle aile içerisinde destek, her bir aile üyesinin eğitimini, yeteneklerinin gelişimini, duygusal ve aktif olarak desteklemek ve gelişimlerini sağlamaktır (Cavaleri vd., 2011).

2.4.6. Aile İçi İletişim

Aile içi iletişim, aile alt sistemleri ve alt sistemlerinin birbirleri arasında ki ilişkilerden oluşmaktadır. Ayrıca aile içi iletişim kişilerarası iletişim süreci olarak ele alınmaktadır (Çalışkan ve Aslander, 2014). Bireyin sevgi, saygı, paylaşım ve dayanışmanın olduğu aile içerisinde büyümesi, bireyin çevresindeki insanlarla sağlıklı ilişki kurmasında etkili olmaktadır (Şentürk, 2006).

İşlevsel aile içi iletişime sahip olan ailelerde, çatışma nadir görülür, stresli olaylarla kolayca baş edilir, aile üyeleri bireysel özellikleri ile birlikte kabul edilir, olumlu eleştiriler yapılır ve konuşulan konuya odaklanılır. Diğer bir ifadeyle aile üyeleri birbiriyle doğrudan iletişim kurarlar, mesajları açık, net bir içerikle oluştururlar, algıladıkları mesajları iletilen bağlamında ele alırlar, birbiriyle tamamlayıcı ve uygun iletişim kurarlar, birbirlerinin duygu ve düşüncelerini öğrenmek için çaba sarf ederler, birbirlerini dinlerler ve birbirlerine karşı dürüst, içten, güvenilir ve saygı çerçevesinde davranırlar (Nazlı, 2014).

2.4.7. Aile İçi Ritüeller

Rutin ve ritüeller ailenin gerçekleştirdiği tekrarlı davranış kalıplarıdır. Ritüeller aile yaşam kalitesini ve ailenin iletişim değerini arttırmaktadır (Yoon, 2012: 3). Ritüeller, Yoon (2012)'a göre bir grubun davranışlarını belirleyen bileşenleri ve grubun özelliklerini, harekete geçme durumlarını ve davranışlarının gelişimlerini içermektedir. Diğer bir ifadeyle ailenin birlikte vakit geçirmesidir. Ailenin birlikte vakit geçirmesi ise aile üyeleri arasında olumlu ilişkileri ve aile birliği duygusunu güçlendirmektedir. Böylece aile etkileşim içerisinde olur ve her aile üyesi birbirinin mutluluğu için sorumluluk almış olur. Aile işlevselliği yüksek olan ailelerde birlikte geçirilecek vakit birlikte karar verilir. Bu karar sürecinde ise tüm aile üyelerinin ihtiyaçları, istekleri ve güçleri göz önünde bulundurulur (Nazlı, 2014: 25-27).

2.5. Özel Gereksinimi olan Çocuğa Sahip Olma

Özel gereksinimi olan çocuk ifadesi farklı nedenlerle bireysel özellikleri ile eğitimsel özellikleri açısından akranlarından farklı düzeyde gelişim göstermesi anlamında kullanılmaktadır (Özel eğitim yönetmeliği, 2012). Dolayısıyla normal gelişim gösteren bireylerden farklı olduklarından çocuğu özel eğitime gereksinim duyan ailelerin ilişkilerinde bu farklılık bozulmalara yol açmaktadır (Özşenol vd., 2003). Normal bir çocuğa sahip olan aileler, yeni doğan bebeğin getirdiği koşullara alışmakta zorlanırken (Özşenol vd., 2003) doğacak bebeğinin özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip olduğunu öğrenen ailelerin geçtikleri belirli süreçler vardır. Bu süreç “aşama modelinde” birkaç aşamada ele alınmaktadır.

İlk aşama **şok ve inkar** evresidir. Bu evrede aile kendini çaresiz hissetmektedir. Bazı aileler durumu görmezden gelirken bazı aileler yaşadıkları acıyı yaşamları boyunca yaşamaya devam etmektedir (Özen, 2015).

İkinci aşama **kızgınlık** evresidir. Bu evrede aileler “neden ben?” sorusunu sorgulamaktadır. Bazı aileler çocuklarındaki kusuru kendi kusurlarından kaynaklı olduğunu düşünerek kendi öz saygılarında bir azalma meydana gelmektedir (Özen, 2015).

Uzlaşma evresinde aile çocuğu için çaba göstermeye başlamaktadır (Metin, 2012a).

Depresyon ve ıstırap aşamasında aile çabaları sonucunda beklentilerine ulaşamadığında ıstırap çekmektedir. İstırap duygusu aynı zamanda şok evresinde olan ailelerin durumu kabul etmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu aşamada aileye depresyonun etkilerini azaltmakta verilecek psikolojik destek ve çocuklarının gelişme potansiyeli doğrultusunda birçok şeyi başarabileceği bilgisi verilmelidir (Metin, 2012a).

Son aşama ise **kabul ve uyum** sağlamadır. Bu aşamada aile özel eğitim gereksinimi olan çocuğunu ailenin bir üyesi olarak görmeye başlamaktadır. Böylece aile çocuğunu koşulsuz kabul edebilmektedir. Aile aynı zamanda kabul ile birlikte duruma uyum sağlamaktadır. Uyum sağlama olumlu gelişim göstermeyi mümkün kılan bir aşamadır. Ailenin kabulü aynı zamanda bazı faktörler tarafından etkilenmektedir. Bu faktörler; özel gereksinimi olan çocuğun cinsiyeti, gereksinim türü ve düzeyi, ailenin yapısı, ailenin çocuk sayısı, ailenin başa çıkma becerileri, evlilik ilişkileri, aile uyumu ve sosyal çevre ile uzmanlardan alınan destektir (Metin, 2012a).

Ailenin yaşadığı bu durumu açıklayan diğer bir model “sürekli üzüntü” modelidir. Bu modele göre aileler sürekli üzüntü içerisindeyler fakat aileler yaşadıkları sürekli üzüntüyü

normal bir süreç olarak algılamaktadırlar. “Kişisel yapılanma modelinde”, aileler duruma farklı yorumlar getirmekte, yaşadıkları durumun üstesinden mantığa bürüne savunma mekanizmasıyla gelmeye çalışmakta ve farklı algılar geliştirmektedirler. Son model olan “çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık modelinde” ise adından anlaşılacağı üzere aile çevresinden etkilenmekte ve çevresinin durumu olumsuz algılamasıyla birlikte aile de kendini çaresiz ve güçsüz hissetmektedir (Barut, 2011).

Ailenin yaşadığı bu süreçte çocuğunun durumunu nasıl öğrendiği ile birlikte ne kadarını öğrendiği de önem taşımaktadır. Çünkü aile yaşadığı durumu kabullenememekle birlikte belirsizliğe ilişkin kaygı ve korku yaşamaktadır (Metin, 2012b)

Özel gereksinime ihtiyaç duyan bir çocuğa sahip olmak gereksinimi ne olursa olsun aileye psikolojik olarak, maddi olarak, eğitim durumu olarak, ailenin sosyal ilişkileri olarak ve yaşam tarzı olarak farklı zorlukları beraberinde getirmektedir. Toplumun içinde anlaşılmanın ağırlığını taşıyan ailelerin (Metin, 2012b) bu zorlukların üstesinden gelebilmesinde ki en önemli faktör aile içi ilişkilerin yapısıdır. Bununla birlikte ailenin çocuğa sahip olmadan önceki aile işlevselliği, ailenin özel gereksinimi olan çocuğa sahip olacağını öğrendiğinde ki tepkilerini etkileyen bir faktördür (Özşenol vd., 2003).

2.6. Üstün Yeteneklilik

Üstün Yetenekliliğin tanımlanması 1920’li yıllarda Lewis Terman ile başlamıştır (Winner, 1996). Üstün yetenekli eğitiminde uzman olan kişiler Terman’ın çalışmalarını revize ederek üstün yetenekliliğin kavramsallaştırılmasına katkıda bulunmuşlardır ve IQ kavramını genişletmişlerdir. Böylece IQ puanı çocukları üstün yeteneklilik programlarında tanımlamak için kullanmaya başlamıştır (Fornia ve Frame, 2001). Smutny, Walker ve Meckstroth (1997) ise üstün yetenekliliğin ne olduğunu belirleyen değişimleri tanımlamışlardır ve ender olan bir özelliğin aranması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca 1972 yılında kullanılan ‘üstün yeteneklilik; zihinsel uğraş, özel akademik kabiliyet, yaratıcı ya da üretken düşünme, liderlik, görsellik ve sanat ve psikomotor işlem alanlarında öne çıkan yetenekleri olan çocuklardır’ tanımından farklı kaynaklara ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. İlerleyen zamanlarda psikomotor yetenek tanımdan kaldırılmıştır (Assouline, 1997).

A.B.D. Eğitim Bakanlığının yaptığı tanıma göre ise üstün yeteneklilik aynı yaş veya çevre şartlarına sahip çocukların akranlarına göre üstün performans ya da yüksek düzeyde başarı göstermeleridir. Yüksek düzeyde entelektüel, yaratıcı ve liderlik kapasitesine sahip

olan bu çocukların sanatsal alanlarda da yüksek performans sergiledikleri belirtilmiştir (Özby, 2013). Özel Eğitim Yönetmeliğine (2012)'ya göre üstün yeteneklilik “zeka, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya akademik alanlarda akranlarına göre üst seviyede performans gösterme durumudur” olarak ifade edilmektedir.

Renzulli (1986)'ye göre ise üstün yeteneklilik; yetenek; genel ve özel yetenek, yaratıcılık ve motivasyonun birleşimini geliştirebilen ve kullanabilen kişilerdir. Yetenek, bir olay karşısında bireysel olarak başa çıkma ve yaşıntılardan zihinsel yarar elde etmeyi sağlamaktır ve sözel, sayısal yetenek ve şematik ya da mekânsal muhakeme gibi farklı bölümlerden oluşabilmektedir (Carter, 2005). Motivasyon bireye enerji veren, davranış için istekli hale gelmesinde etkili olan bir güdüdür ve kişinin öğrenme-öğretme sürecinin etkililiğini ön plana çıkaran en önemli faktörlerden birisidir (Akbaba, 2006). Alan (2006)'a göre insanların tatmin edilmemiş ihtiyaçları uyarıldığında güdüler otaya çıkmaktadır ve güdüler insanların davranışta bulunmasına yol açmaktadır. Böylece bir hedefe yönelik güdülenmek için motivasyon gereklidir. Motivasyon aynı zamanda yaratıcı iş ile ilişkilidir ve orijinal düşünmeye katkı sağlamaktadır (Akbaba, 2006). Yaratıcılık ise Torrance'a göre sorunları, bilgi eksikliğini, uyumsuzluğu fark etme, tanımlama ve çözüm aramadır (Öztürk, 2001). Besançon vd. (2013)'ne göre ise yaratıcılık insanın örneğin beklendi ve beklenmedik problemlerle baş edebilmesi için risk alma odaklı bir kişiliğe sahip olma, yeni fikirlere ve deneyimlere açık olma ve belirsizliğe tahammülü olma anlamındadır. Aynı zamanda bu etkenlerin hepsi yaratıcı işin parçalarıdır. Ayrıca yaratıcılık gittikçe kişisel ve sosyal gelişime katkı sağlayan değerli bir yetenek olmaktadır ve yaratıcı potansiyel, yaratıcı marifet ve yaratıcı yetenek olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yaratıcı potansiyel orijinal üretim ve uyarlanabilir iş yeteneği olmakla birlikte ölçülebilir bir yetenektir. Yaratıcı marifet gerçek hayata aktarılan üretimdir. Yaratıcı yetenek ise tekrarlayıcı yaratıcı iş fırsatları üretme yeteneğidir. Yaratıcı potansiyeli yüksek olan insanlar bu yeteneğini kullandıklarında ve tekrarlayıcı yaratıcı iş fırsatlar üretmeleri durumunda yaratıcı yeteneğe sahip oldukları söylenebilmektedir. Dolayısıyla yüksek düzeyde yaratıcı potansiyele sahip olması durumunda kişi ‘yaratıcı üstün yetenekli’ olarak tanımlanmaktadır. Fakat yüksek yaratıcı potansiyele ve/veya yaratıcı yeteneğe sahip olan bir kişinin yüksek zeka kabiliyetine sahip olduğu söylenememektedir. Aynı şekilde üstün zekaya sahip üstün yeteneklilerin, yaratıcı üstün yetenekli olma zorunluluğu yoktur (Besançon vd., 2013).

Üstün yeteneklilik Renzulli'nin açıklamasına kadar ki süreçte genellikle WISC-IV gibi zeka testleri ile ölçülmüş ve üstün yetenek bireylerin bu testlerden aldıkları IQ puanlarının

ortalama iki standart sapma arasında ve 130 puan ve üzerinde olarak kabul edilmekteydi ancak (Wechsler, 2005) Renzulli'nin yaptığı üstün yeteneklilik tanımından sonra geleneksel zeka testleri ve zeka bölümü puanları üstün yetenekliliği tanımlamada yetersiz kalmıştır (Özbay, 2013).

2.6.1. Üstün Yeteneklilik Özellikleri

Üstün Yeteneklilik özellikleri bu bölümde fiziksel, sosyal- duygusal ve eğitsel özellikleri açısından incelenecektir. Birçok kişinin kolayca gözlemleyebileceği ve fark edebileceği fiziksel özelliklerden başlanacaktır.

2.6.1.1. Üstün Yeteneklilerin Fiziksel Özellikleri

Üstün yeteneklilik özellikleri bebeklik döneminde bebeğin aşırı ve uzun dikkatlilik hali, az uyku ihtiyacı, aşırı hareketi, gürültüye aşırı tepkisi, hızlı gelişimi ve iyi bir hafızaya sahip olması gibi etkenlerle kendini göstermeye başlamaktadır (Köksal Konik, 2014: 163-164). Bunlar haricinde bebeğin büyümesiyle birlikte üstün yetenekli çocuklar yaştlarına göre erken konuşmaya başlamakta ve konuşmaları yetişkin konuşmaları ile benzer düzeydedir. Çok fazla kelime bilgisine sahip olan bu çocuklar aynı zamanda yaklaşık iki yaşında iken alfabeedeki harfleri tanımakta ve erken okumaya başlamaktadır (Baykoç Dönmez, 2014: 30).

2.5.1.2. Üstün Yeteneklilerin Sosyal-Duygusal Özellikleri

Üstün yetenekli çocuklar aşırı karmaşık problemlere ilişkin çözümler üretip ilişkisiz gibi gözüken şeyler arasında hızlıca bağlantı kurabilirler. Dolayısıyla üstün yetenekliler mükemmel problem çözen, öğrenmek ve üstesinden gelmek için yeni bilgileri yaratıcı yollarla arayan kişilerdir (Fonseca, 2011a). Bu süreçte ise soru sormayı sevmekte, sorgulamakta, sorumluluk almakta ve sorumluluğunu yerine getirmektedirler (Özbay, 2013).

Üstün yetenekli olarak kabul edilen kişiler aynı zamanda hassastırlar (Aron vd., 1996). Hassasiyetleri onların kendi çevrelerinde ki küçük değişimler için uyarmaktadır, ayrıca kendi benzersiz yeteneklerinin farkında olmalarını sağlamaktadır. Bu anlayış gerçekte öz saygılarını azaltmaktadır çünkü kendilerinin diğerlerinden nasıl farklı oldukları üzerine odaklanmalarına neden olmaktadır (Walker, 1991). Kendilerinin farkında olmaları aynı zamanda kendileri ile aynı zeka seviyesine sahip ya da kendilerinden daha yaşlı insanlarla iletişim kurmalarına yol açmaktadır. Kendilerine yakın özellikler gösteren bireylerle olmayı tercih ediyor olsalarda herkesi olduğu gibi kabul etmektedirler (Özbay, 2013). Üstün yetenekliler herkesi oldukları

gibi kabul ediyor olsalar da çevreleri onların gösterdiği hassasiyeti gösteremeyerek üstün yeteneklilik özelliklerini göz ardı etmektedirler ve ilköğretim okulların onların kendilerinden büyük olanlarla arkadaşlık kurma cesaretlerini kırmaktadırlar (Gross, 2009). Üstün yeteneklilerin kendileri gibi olanlarla arkadaşlık kurma gereksinimlerinin bir diğer sebebi sahip oldukları muhteşem kelime haznesidir. Bilgilerinden ötürü onları dışlamayacak ‘güvenilir bir omuza’ sahip arkadaşlıklar aramaktadırlar. Bu arkadaşlıktan beklentileri ise sadece arkadaşı olacak kişinin kendilerinin sahip olduğu sosyal gelişim evresine sahip olması ve kendileri gibi gelişmiş zeka seviyesinde olmasıdır (Gross, 2009).

Üstün yetenekliler, kibirli ve akranlarına ilgisiz görünmeye eğilimlidirler (Fonseca, 2011b). Fakat haksızlığa tahammüllü olmayan ve kibirli gözüken üstün yetenekli bireyler yüksek düzeyde adil ve dürüsttürler (Baykoç Dönmez, 2014: 31). Ayrıca ilgileri akranlarının tipik ilgilerinden farklıdır. Bu çocuklar büyük dünya problemleri, soyut ve karmaşık şeyler üzerine odaklanmayı tercih ederler. Dolayısıyla ilgileri genellikle üstün yetenekli olmayan kişiler için çekici gelmemektedir (Fonseca, 2011b). Bu nedenle yalnız hareket etmeyi tercih edebilirler. Böylece zorlanmalara gelemeler ve üzerlerinde otorite kurmaya çalışanlara tepki gösterirler. Fakat yalnız olmayı tercih ediyor olmalarına rağmen dahil oldukları sosyal ortamlarda yapıcıdır ve verimli katkılarda bulunmaktadır. Bu da onların bir diğer özelliği olan uyum yeteneklerini göstermektedir (Özbay, 2013). Üstün yetenekli çocuklar normal çocuklara göre anksiyete ve/ya da depresyona daha eğilimlidirler. Ayrıca hem zihinsel hem kişisel gelişimlerinde eşsizdirler. Hayata yönelik yaklaşımlarında genelde heyecanlı, oldukça empatik ve aşırı eleştireldirler, özellikle de kendilerine yönelik (Fonseca, 2011b). Eleştirel oldukları gibi espiri yapmayı ve şakalaşmayı da sevmektedirler (Özbay, 2013).

2.6.1.3. Üstün Yeteneklilerin Eğitsel Özellikleri

Üstün yeteneklilerin sözel, matematiksel ve mantıksal yetenek olarak yüksek akademik bilişsel yetenekleri vardır. Bilgiyi elde etmek ve işlemek için akademik görevlerde yüksek başarı potansiyelleri mevcuttur. Hepsi olmamakla birlikte birçoğu okulda ve ilerleyen kariyerlerinde başarılı olmaktadır (Besançon vd., 2013).

Bilişsel kapasiteleri, düşünceleri ve duygularının derinliği ile bilinen üstün yetenekliler bu özelliklerinden ötürü mükemmeliyetçi özellikler sergileyebilmektedirler. Mükemmeliyetçilik ise üstün yetenekliliğin yaygın sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca üstün yetenekliler mükemmellik açısından neleri yapabileceklerinin

farkındadırlar (Özbay, 2013). Forna ve Frame (2001)'e göre mükemmeliyetçilik gösteren üstün yetenekliler bir işe başlamadan önce kendilerini yenilmiş hissetmektedirler. Ayrıca bu durum onların kendilerini başarısız hissetmelerine yol açmaktadır. Böylece kendilerini başarısız hissettiklerinde potansiyellerinin altında performans göstermektedirler (Baker vd., 1998). Aynı zamanda düşük başarı gösteren üstün yetenekli çocuklar zeki olduklarını bilmektedirler fakat kendi üstün yetenekli seviyelerine uygun yaşayamadıklarını hissetmektedirler (Besançon vd., 2013).

Birçok üstün yetenekli çocuk okulu zevkli bulmaktadır. Onların doğal zihinsel yetenekleri öğrenmeyi nefes almak kadar gerekli kılmaktadır. Bazıları için ise okul o kadarda zevkli değildir. Onlar için okulun rutinliğine katlanmak zordur (Fonseca, 2011: 17). Üstün yetenekli çocuklar genellikle akademik performansa bağlı olarak mükemmel olmayı kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Bazen üstün yetenekli çocuklar hata yapma korkusuyla sınav olmak istememektedirler. Hatta üstün yetenekli çocukların eşsiz duygu gelişiminin doğası, eğitim performanslarını engelleyebilmektedir. Üstelik okulda ki performanslarına ilişkin kaygıları baş ağrısı, mide ağrısı gibi fiziksel semptomların oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum okul kaygısı gibi endişelerle sonuçlanabilmektedir (Fonseca, 2011b).

Üstün yetenekli olarak tanılanmış birçok kız akranlarına ve üstün yetenekli erkeklere nazaran erken okumaya başlamaktadır. Böylece kodlamaları kolaylıkla çözebilmekte ya da ezberlemektedirler (Kerr ve Multon, 2015). Bu bağlamda erken konuşan ve anlayan çocuğu ana okuluna geç başlatmak ya da okulda sınıf atlama imkanlarının olmaması çocuğun gelişimsel özellikleri açısından dezavantajlıdır. Üstün yetenekli kızların anaokuluna erken başlamaları gelişim hızlarını verimli geçirmek açısından en iyi yöntemlerden biridir fakat genellikle aile tarafından reddedilmektedir. Aile çocuğunun sosyal ve duygusal olgunluk kazanmadan okula gitmesine yönelik kaygı taşımaktadır fakat bu durum üstün yetenekli kızlar için diğer akranlarına nazaran gelişimsel olarak ileride olmalarından ötürü söz konusu değildir (Colangelo vd., 2004). Ailenin sahip olduğu kaygı haricinde üstün yeteneklilerin gelişimsel ihtiyaçları doğrultusunda eğitim alabilmeleri için okul müdürleri de eğitilmelidir. Okul müdürlerinin erken okumanın üstün yetenekliliğin bir işareti olduğu konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Aynı zamanda üstün yetenekli öğrencilerin danışmanları kızları erken okumak için cesaretlendirmelidir (Gross, 2009).

Üstün yeteneklilik alanında çalışan birçok eğitimci, üstün yetenekli erkeklerin özellikle ayrıcalıklı ailelere sahip olanların seçkin iş arkadaşlarına ve yüksek kariyere doğru

kendi yollarını kendileri bulacaklarını savunmaktadır (Lubinski ve Benbow, 2006). Fakat bunun aksine üstün yetenekli erkekler yollarını kendileri bulamamaktadırlar (Kerr, 2009; Kerr ve Multon, 2015). Hartley ve Surtton (2013) yaptığı araştırma bunu desteklemektedir. Araştırmaya göre ayrıcalıklı erkeklerin düşük başarılı olduklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca üstün yetenekli erkeklerin eğitimde ve sosyal çevrede birçok potansiyelini göstermediklerini incelemişlerdir. Bu durumu üstün yetenekli erkekleri anaokuluna bir yıl geç başlatmak da etkilemektedir (Frey, 2005; Kerr ve Multon, 2015). Ne kadar ebeveynleri çocuklarının anaokuluna geç başlamasıyla çocuklarının fiziksel ve sosyal gelişimleri için bir yıl hediye ettiklerini ve böylece çocuklarının kızların gelişim hızlarını yakalayacaklarını düşünseler de bu durum üstün yetenekli erkekleri, olmaları gerektiği gelişim döneminden iki yıl ek olarak yavaşlatmaktadır. Bu durum ise onları farklı davranmaya ve onların okul hayatları boyunca okuldan sıkılmalarına yol açmaktadır (Kerr, 2009; Kerr ve Multon, 2015). Bu kapsamda Kerr ve Cohn (2001; Kerr ve Multon, 2015)'in yaptığı araştırmaya göre üstün yetenekli erkekler akranlarına maskülenliklerini göstermek için düşük başarı göstermektedirler. Dolayısıyla ödevlerini yapmamaktadırlar ve sınıfta düşük katılım göstermektedirler.

Üstün yetenekli erkeklerinin bir diğer risk faktörü sıkılmışlıklarının hiperaktivite bozukluğu, bipolar bozukluk ve davranış bozukluğu tanısı ile isimlendirilmesidir (Kerr ve Multon, 2015)

Yapılan araştırmalara göre ebeveynler ve tüm aile üyeleri üstün yetenekli çocuğun akademik performans ve sosyal- duygusal performans gelişimlerinde çok önemli rollere sahiptir (Wu, 2008; Gross, 2009). Oğurlu ve Yaman (2013)'a göre aileler üstün yetenekli çocukların gelişimlerini desteklerken özellikle çocuklarının aşırı duyarlı, mükemmeliyetçi olmasına, yeteneklerini geliştirmelerine yönelik programlara, fazla aktivite katılımlarına, düzensizliğe ve aşırı kurallara bağlı olmalarına yönelik rehberlik ihtiyacı duymaktadırlar. Üstün yetenekli öğrencilerin yaşam doyumları incelendiğinde ise, tanı almış olan öğrencilerin tanı almamış öğrencilere göre daha az yaşam kalitesine sahip oldukları bulunmuştur. Bununla birlikte üstün yetenekli çocukların ders dışı etkinliklere katılmaları, arkadaşlık ilişkileri ve yaşları yaşam kalitesinin birer yordayıcısıdır (Kaya vd., 2014). Adolesan dönemde olan üstün yetenekli çocukların etiketi ve aile sistemi değişkenleri birlikte incelendiğinde, üstün yetenekliliğin aile içi bağlılık, demokratik aile tutumu, hedef odaklılık ve aile içi iletişim ile ilişki olmadığı bulunmuştur (Schilling vd., 2006).

2.7. Aile İşlevselliği ve Özel Gereksinimi olan Çocuğa Sahip Olma

Özel gereksinimi olan bir çocuğun doğumu ailenin beklentilerini yıkmaktadır. Dolayısıyla ailenin özel gereksinimi olan çocuğa sahip olmayı bir trajedi olarak algılamasına yol açmaktadır. Özel gereksinimi olan bir çocuğa sahip olacağını öğrenen aile acı, korku ve belirsizlik hissetmektedir. Bu duygular ebeveynler arasındaki ilişkiyi, ebeveynlik kalitesini ve özel gereksinimi olan çocuğun ihtiyaçlarını karşılamayı da etkilemektedir (Matejevic ve Jovanovic, 2011). Psikolojik olarak etkilenen ailenin işlevleri, özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip olma ile birlikte ailenin sorumluluklarının artması ile farklılaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle ailede özel gereksinimi olan bir bireyin olması tüm aile üyelerinin yaşamlarını, planlarını, hayallerini, beklentileri gibi birçok şeyi etkilemektedir (Metin, 2012b). Ailenin hayatında değişen birçok etken haricinde çocuğunun özel gereksinimi olduğunu öğrenen ailelerin duruma ilişkin verdikleri tepkiler ebeveynlerin kişilik özellikleri, yaşı, eğitim durumu ve sahip oldukları sosyal destek gibi değişkenlere göre de değişmektedir (Özşenol vd., 2003: 157).

Cavkaytar (2003) özel eğitime gereksinim duyan sahip olan ailelerle normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerinin aynı olduğunu fakat özel gereksinim duyan çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerini korumak için daha fazla çaba gösterdiklerini ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle özel gereksinim duyan çocukların ebeveynleri birbirine yeterince zaman ayıramadıklarından, enerjilerini çocuğun bakımına vermek zorunda olduklarından sosyal ortamlardan uzaklaşmak zorunda kalıp yoğun stres yaşamaktadırlar. Ailelerde yaşanan bu stres çocuklarının hayatını bağımsız sürdüremeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Metin, 2012b). Dolayısıyla aile, aile işlevselliğini korumak için yukarıda bahsedilen değişkenlerin üstesinden gelmek zorundadır. Ayrıca çevreden soyutlanma, aşırı korumacı olma ve aşırı ilgi olarak kendini gösteren stres aile ilişkilerini etkilemektedir. Bunun haricinde özel eğitime muhtaç çocuğa sahip olan ailelerin gereksinimleri farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma her ailede değişmektedir. Ailelerin gereksinimlerini belirleyebilmek için aile içerisinde olması gereken işlev, rol ve sorumluluklar ile var olan durumda ailenin işlev, rol ve sorumlulukları arasındaki fark incelenmelidir (Cavkaytar ve Özen, 2015).

Ailelerin sorumlulukları çocuklarının özel eğitim, danışmanla ya da rehberle çalışma gibi farklı ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle artmaktadır. Bu sebeple aile zamanını, parasını ve enerjisini öncelikli olarak özel eğitim gereksinimi olan çocuğa harcamaktadır. Ailenin kendini

soyutlaması ise çocukları ile ilgili kurumların yetersizliğinin, ebeveynleri dış desteklerle güçlenmeye yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal çevrenin ise aile ile empati kuramaması ailenin kendini yalnız hissetmesine ve soyutlanmasına neden olmaktadır. Aile yaşadığı stres ve yalnızlık ile birlikte zaman geçtikçe çocuklarının hayatta tek başına ve çaresiz kalacağından endişe duymaya başlamaktadır. Sosyal destek bu bağlamda aileyi koruyucu önemli bir faktör olmaktadır. Çevreden gelen duygusal yardım, bilgi, bakım desteği, cesaretlendirme ve güven aileyi güçlendirmektedir (Metin, 2012b). Fakat ailenin duyduğu sosyal destek ihtiyacı özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları acıyı aralarında paylaşmamasıyla birlikte artmaktadır. Yaşadıkları duyguları birbiriyle paylaşamayan çift birbirinden uzaklaşmaya başlamaktadır ve zorlu durumun üstesinden gelmek için kendi yolunu bulmaya çalışmaktadır. Bu süreçte ise çiftler alkole yönelebilmekte ya da depresyona girebilmektedirler. Aile üyeleri ise birbirlerinden herhangi bir problemi çözmek için destek talep edememektedirler. Aksine yaşadıkları duyguların üstesinden ebeveynleri gibi kendi baş etme stratejileriyle gelmeye çalışmaktadırlar. Fakat birbirinden bağımsız gibi gözüken aile üyeleri tam tersine aşırı derecede birbirine yakın ve sadıktırlar. Bunun nedeni ise tüm aile üyelerinin enerjilerini aile içerisinde harcamaları ve kendi ailelerine yöneldikleri için çok az sayıda arkadaşına ve ilgi alanlarına sahip olmalarıdır (Matejevic ve Jovanovic, 2011).

2.7.1. Aile İşlevselliği ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Olma

Üstün yetenekli bir çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi tamamen aile tarafından şekillenmektedir. Başka bir ifadeyle aile üstün yetenekli çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde aydınlatıcı bir role sahip olduğu kadar engelleyici de bir role sahiptir. Araştırmacılar ve eğitimciler üstün yetenekli bir çocuğun gelişiminde sağlıklı aile ilişkilerinin ve ebeveyn- çocuk etkileşimlerinin önemli bir paya sahip olduğunu vurgulamaktadırlar (Fornia ve Frame, 2001). Aynı zamanda üstün yeteneklilik kendi içinde hem kendini etkileyen hem aile tarafından etkilenen bir stresördür. Diğer bir ifadeyle üstün yeteneklilik aile içinde bir stresör olarak algılanıyorken, stresör hem aileyi etkilemektedir hem de aileden etkilenmektedir (Callahan vd., 2004). Dolayısıyla aile üstün yetenekli çocuğun gelişiminde önemli rollere sahiptir. Aile içinde hakim olan atmosfer doğrultusunda da çocukların gelişim düzeyleri şekillenmektedir. Diğer bir ifadeyle aile içi olumlu iletişime sahip olan ailelerin çocukları sağlıklı gelişime sahip olmaktadır (Goldenberg ve Goldenberg, 2007).

Üstün yeteneklilik tüm aile üyelerinin hayatlarını etkilemektedir. Dolayısıyla aile dengesinde düzenleme gerektiren bir etkiye sahiptir. Böylece üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliklerini ve diğer aile üyelerinin kendi değişimlerini aile işlevsellikleri bağlamında nasıl algıladıkları dikkate alınmalıdır (Fornia ve Frame, 2001).

Yıldırım'ın (2012: 41-48) üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin üzerine yaptığı aile değerlendirme araştırmasına göre aile üyelerinin normal çocuklara sahip ailelere kıyasla birbirlerine daha ilgili ve bağlı olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca her iki çocuğa sahip ailelerin de aile işlevselliklerinin aile değerlendirme ölçeği ile ortaya konulduğunda problem çözme, aile üyeleri arasında ki iletişim, aile içi rollerin düzenlenmesi, duygusal olarak tepki verebilme ve davranış kontrolünü sağlama boyutlarında farklılık göstermediği görülmüştür.

Fakat buna rağmen üstün yetenekli çocuklara sahip ebeveynler normal çocuğa sahip ebeveynlere göre daha fazla sorumluluk hissetmektedirler (Köksal Konik, 2014: 178) ve çocuklarının gelişimini desteklemede zorlanmaktadır. Ayrıca kendilerine yardımcı olacak kaynaklara sayısının ya yetersiz olmasından ulaşmada ya da kaynakların farklı fikir ve bakış açılarıyla dolu olmasından ötürü destek arayışları zorlaşmaktadır. (Dağlıoğlu ve Alemdar, 2010: 850). Karakuş'un (2010: 133) yaptığı çalışmaya göre ise üstün yetenekli çocuklara sahip anne ve babaların karşılaştıkları önemli bir diğer güçlük çocuklarıyla kurdukları iletişimdir. Anne-babalar üstün yetenekli çocuklarının kendini beğenmesinden, farklı olduğunu yansıtmamasından, akranları tarafından dışlanmasından, kardeşleri, arkadaşları ve çevre ile uyumsuzluk göstermesinden, kendini rahat ifade edememesinden ve çekingen olmasından ötürü zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Karakuş'un yaptığı bu araştırmaya göre ailelerin karşılaştıkları bir diğer güçlük üstün yetenekli çocuklarına destek olamamaları ve yeterince zaman ayıramamalarıdır.

Üstün yetenekli çocuklar erken yaşlarda yetişkin rolüne büründükleri için ailelerinin aile içerisindeki sınırlarının net olması ve rollerin belirgin olması sağlıklı aile işlevselliğine sahip olmalarını normal ailelere göre daha fazla etkilemektedir. Ayrıca aile içerisinde net sınırların ve rollerin belirgin olması üstün yetenekli çocukların aile yapısı içerisinde kalmalarını sağlamaktadır. Duygusal olarak çok hassas olan ve tepki gösteren üstün yetenekli çocuklarla ailelerinin etkili iletişim kurmaları ani duygu değişimlerini ve aşırı tepkilerinin düzeyini de düzenlemektedir. Dolayısıyla aile içi iletişim ailelerin karşılaştıkları güçlük olmakla birlikte üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliğini etkileyen de bir etkidir (Fonseca, 2011b).

Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliklerini arttıran diğer etkenler ebeveynlerin kendi aralarında anlaşmaları, çocuklara yönelik tutarlı davranmaları, sorumlulukların aile içerisinde paylaşılması, aile içerisinde demokratik bir ortamın olması, aile üyelerinin birbirine yeterince bağlı olmaları, birbiriyle sağlıklı iletişim kurmalarıdır. Bu etken aynı zamanda üstün yetenekli çocuğun sosyal- duygusal gelişimini olumlu etkilemekte ve üstün yetenekli çocuğu akademik başarıya itmektedir (Levent, 2014: 104; Dağhoğlu ve Alemdar, 2010: 852-853).

Yapılan literatür taraması sonucunda üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, çocukları ile iletişim kurmakta zorlandıkları, onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere destek arayışı içerisinde oldukları ve onlara yeterince zaman ayıramadıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin birbirlerine çok bağlı oldukları ve erken gelişim göstermelerine bağlı olarak üstün yetenekli çocuğun rollerinin farklılaştığı ifade edilmiştir. Ayrıca ailelerin net sınırlara sahip olmanın aile işlevselliğini de etkilediği söylenebilir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemi araştırılan konuya ilişkin uzun, detaylı, içerik açısından değişken ve kişilerin bireysel bakış açılarını ortaya koyan sonuçlar bulmak için kullanılmaktadır. Bunun haricinde nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini sorgulamaya, yaşantılar sonucu ortaya çıkan anlamları araştırmaya ve bireyi kendi sosyal bağlamı içerisinde ele almaya fırsat sunmaktadır (Bütün ve Demir, 2014: 33).

Sistem bakış açısı ve sistem kuramı doğrultusunda nitel araştırmalara bakıldığında, bir parçadaki değişikliğin bütünü oluşturan diğer parçaları ve bütünü etkilediği ve bir değişime yol açtığı söylenmektedir. Diğer bir ifadeyle bütünü oluşturan tüm parçalar birbirine bağlıdır ve birbirinden etkilenmektedir. Bu nedenle parçalar bütünden ayrıldığında anlamlarında ve işlevlerinde bozulmalar oluşur. Birbirinden etkilen bu parçaların ve bütünün sağlıklı ele alınabilmesi için ise tüm parçaların ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Böylece nitel araştırmalar kapsamında sistem bakış açısı parçaların birbirleriyle olan etkileşimini ortaya çıkarmayı sağlayan “sentetik düşünme” biçiminin önemini vurgulamaktadır (Bukova Güzel ve Demircioğlu, 2014: 120). Dolayısıyla sistem olarak tanımlanan ailenin de nitel araştırma yöntemleri ile araştırılmasının önemli olduğu söylenebilir. Nitel araştırma yöntemine göre kurgulanan bu çalışma, aile kendi sistemi içerisinde ele alınmış, aile sistemini oluşturan parçalar ile bireysel olarak yapılan görüşmeler neticesinde parçalar arasındaki etkileşimleri değerlendirmiştir.

Dolayısıyla bu araştırma, üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliğini betimleyen bir çalışmadır. Yapılan literatür taramasına göre üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin yaşadıkları güçlükler yer alırken üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, aile işlevsellikleri hakkında derinlemesine bilgiye rastlanmamıştır. Dolayısıyla yeterince ayrıntılı bilgiye sahip olduğumuzun söylenmesi güçtür. Bu nedenle üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, aile işlevsellikleri nitel araştırma deseni olan olgu bilim çalışması ile bu çalışmada betimlenmiştir. Olgu bilim araştırmaları bilinen ya da farkında olunan olguları derinlemesine araştırmayı amaçlayan çalışmalardır. Bu çalışmalar kapsamında elde edilen veriler yaşantıları

ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78-81). Dolayısıyla çalışma da incelenen olgu üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliğidir.

3.2. Araştırmanın Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu üstün yetenekli çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır. Araştırma grubunu belirlemede ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Aileyi belirlemede esas alınan ölçüt üstün yetenekli tanısı almış ve Bilim Sanat Merkezlerinde eğitim almakta olan çocuklara sahip olmaktır. Bu özelliklere sahip ve çalışmaya gönüllü olarak katılmaya ikna olan üç aile ile çalışılmıştır. İhtiyaç duyulan veriler bu ailelerdeki anne, baba ve üstün yetenekli tanısı almış çocuklardan toplanmıştır. Buna göre, katılımcılar üç aileden ve dokuz aile üyesinden oluşmaktadır. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de gösterilmiştir. Ayrıca Aile 1 ikinci evlilikle oluşmuş ailedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Aile 1	Aile 2	Aile 3
	Anne 1	Anne 2	Anne 3
Yaş	35	36	34
Eğitim durumu	Üniversite	İlkokul	Lise
Çocuk sayısı	3	2	2
	Baba 1	Baba 2	Baba 3
Yaş	43	42	39
Eğitim durumu	Üniversite	Lise	Lise
Çocuk sayısı	3	2	2
	Çocuk 1	Çocuk 2	Çocuk 3
Yaş	13	11	9
Sınıf	8	6	4
Kardeş sayısı	2	1	1

3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen, aile işlevselliği görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu literatür taraması sonucunda oluşturulmuş olup, sorulara ilişkin uzman görüşü alınmıştır. Hazırlanan formun oluşturulması aşamasında, ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir profesör ve bir yardımcı doçent, aile danışmanlığında uzman bir profesör ile bir yardımcı doçent ve özel eğitim alanında uzman bir yardımcı doçent olmak üzere toplam beş öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen uzman görüş değerlendirmeleri ile birlikte soruların uzman görüş indeksleri alınmıştır. Görüşme sorularına ilişkin Davis tekniği (Yurdağül, 2005) ile yapılan kapsam geçerlik indeksi .80

değerinin üzerinde bulunmuştur. Bu çalışmalar sonucunda görüşme sorularının aile işlevselliğini betimlemede amaca uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Görüşmeler ofis ortamında ve bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşülen ofis aydınlık olup iki sandalye ve iki sandalye arasında bir sehpadan oluşmaktadır.

Çalışmadan yarı yapılandırılmış görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılardan görüşme öncesi araştırma etiği kapsamında görüşmelerin sadece araştırma için kullanılacağına ve araştırma sonuçlarının güvenilirliğini sağlamak amacıyla ses kaydına alınacağına ilişkin izin alınmıştır. Böylece veri kaybı önlenerek verilerin güvenilirliği ve geçerliğinin artması sağlanmıştır. Bu bağlamda yapılan bir başka uygulamada cevaplar alındıktan sonra kıs bir özetleme yapılacak cevaplayıcıların teyidini almaktır.

Görüşmeye başlamadan önce bireylere görüşmenin içeriğine ilişkin detaylı bilgi verilmiştir. Görüşmeler araştırmacı tarafından iki aile ile yüz yüze ve bir aile ile telefon aracılığı ile yapılmıştır. Böylece ebeveynler ile yapılan görüşmeler yaklaşık olarak 45 dakika ve çocuklar ile yapılan görüşmeler yaklaşık olarak 30 dakika sürmüştür.

Aile İşlevselliği Görüşme Formu: Sorular standartlaştırılmış açık-uçlu görüşme sorularına uygun olarak hazırlanmıştır. Alınan uzman görüşü sonucunda oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu ebeveyn formu ve çocuk formu olmak üzere iki form olarak düzenlenmiştir. Ebeveyn formunda açık-uçlu 25 soru ve çocuk formunda açık-uçlu 19 soru yer almaktadır. Görüşme soruları aile işlevselliği boyutları olan aile içi bağlılık ve aile içerisinde güven, aile içi iletişim, aile içerisinde sınırlar, aile içi roller, aile içinde ritüeller ve aile içi desteği kapsayıcı sorulardan oluşmaktadır.

Ebeveyn Görüşme Formu: Ebeveyn görüşme formunda aile işlevselliği ile ilgili üç soru, aile içi rollere ilişkin beş soru, aile içerisinde desteğe ilişkin dört soru, aile içerisinde ritüellere ilişkin üç soru, aile içi bağlılığa ve güvene ilişkin dört soru, aile içerisinde sınırlara ilişkin üç soru ve aile içi iletişime ilişkin üç sorudan oluşmaktadır. Ebeveyn formu böylece toplam 25 soru olarak hazırlanmıştır.

Çocuk Görüşme Formu: Çocuk görüşme formu ise aile işlevselliği ile ilgili üç soru, aile içi rollere ilişkin dört soru, aile içerisinde desteğe ilişkin üç soru, aile içerisinde ritüellere ilişkin iki soru, aile içi bağlılığa ve güvene ilişkin iki soru, aile içerisinde sınırlara ilişkin iki soru ve aile içi iletişime ilişkin toplam üç soru olmak üzere toplam 19 sorudan oluşmaktadır.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel araştırma yöntemi ile desteklenen, bu çalışmanın verileri, bireysel görüşme sürecinde ses kayıt cihazına alınarak elde edilmiştir. Ses kayıtları bilgisayar ortamına aktarılarak kodlanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin yaşantıları ortaya çıkarması amaçlandığından verilerin çözümlenmesi tümevarımcı analiz yöntemi doğrultusunda içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi ile birlikte elde edilen veriler kavramsallaştırılmış ve olguyu ortaya çıkaran faktörler ortaya çıkartılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 81). Veriler NVIVO nitel veri analizi programı ile analiz edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliğini ortaya koymak amacıyla sorulan soruların cevapları içerik analizi ile analiz edilmiştir. Analizler rapor edilirken görüşülen ilk ailedeki anne **A1**, baba **B1**, üstün yetenekli çocuk **Ç1** ve kardeşi **K1** olarak ifade edilmiştir. İkinci ailede **A2**, baba **B2**, üstün yetenekli çocuk **Ç2** ve kardeşi **K2** ve üçüncü ailede **A3**, baba **B3**, üstün yetenekli çocuk **Ç3** ve kardeşi **K3** olarak kodlanmıştır.

İçerik analizinin yapılabilmesi için öncelikle ses kaydına alınan görüşmeler bilgisayar ortamına aktararak veri seti oluşturulmuştur. Daha sonra literatür bağlamında aile işlevselliğine ilişkin alt boyutlar kategori olarak kodlanarak her bir veri seti bu kategoriler bağlamında tekrar kodlanmıştır (Tablo 2). Ardından her bir soruya ilişkin kategori frekansları çıkarılmıştır. Son olarak kodlanan veriler ile aile işlevselliğine ilişkin bir model elde edilmiştir.

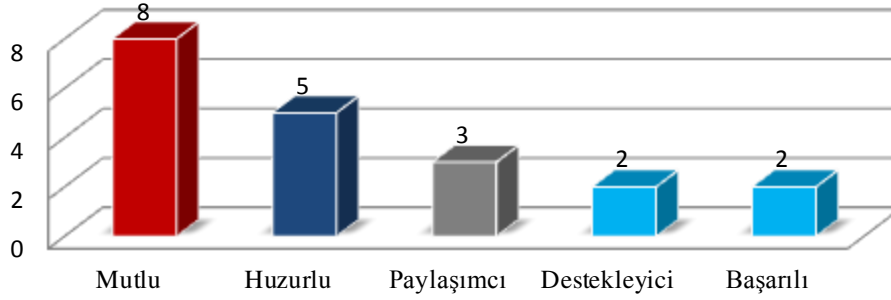
Tablo 2. Aile İşlevselliğine İlişkin Kategoriler ve Alt Kategoriler

Kategoriler	Alt Kategoriler
Aile içi roller	İşbölümü Toplumsal cinsiyet rolleri
Aile içi destek	Tamamlayıcılık Duygusal destek Duygusal paylaşım
Aile içi ritüeller	Etkili zaman geçirme Birlikte yemek yemek
Aile içi bağlanma ve güven	Olumlu duygular Duyguları ifade etme
Aile içi sınırlar	Saygı
Aile içi iletişim	Duyguları ifade etme Saygınlık Karşılıklılık

Veri analizi sürecinde kodlanan altı kategoriye ilişkin veri setinden 12 alt kategori oluşturulmuştur. Kategorilere ilişkin sorular katılımcılara sorulmadan önce görüşülen bireylerin ailelerine ve aile işlevselliklerine ilişkin algılarını ortaya koymak amacıyla “Nasıl bir aileye sahipsin?”, “Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu

düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?” ve “Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir” soruları sorulmuştur. “Nasıl bir aileye sahipsin?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 1’de gösterilmektedir.

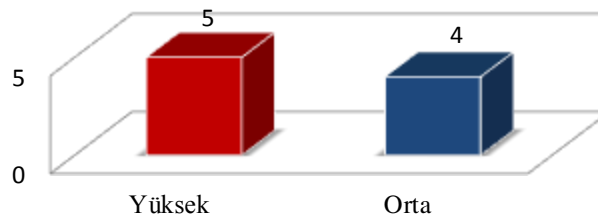
Tablo 3. Nasıl bir aileye sahipsin?

Tablo 3 incelendiğinde aile üyelerinin, ailelerini mutlu, huzurlu, paylaşımcı, destekleyici ve başarılı olarak tanımladıkları söylenebilir. Aile üyelerinden **A1** ve **Ç3** ailelerine ve aile işlevselliklerine ilişkin algılarını **A1**: “Bizde herkes halinden çok memnun, mutlu bir aileyiz çok şükür. Herkes görevini sorumluluğunu biliyor. Kimse kimseden çok büyük beklentiler içerisinde değil ama genel bir iş bölümü var evin içerisinde tek bir kişiye yüklenmiş bir durum yok. Onun dışında huzur; en önemli şey huzur.”. **Ç3**: “Yardımlaşma olan, herkesin birbirine yardım ettiği, herkesi hoş gören bir aileye sahip olduğumu düşünüyorum.” olarak ifade etmişlerdir.

Ailelerin, ailelerini nasıl gördüklerine ilişkin betimlemelerinden bir ailenin olumlu duyguların, karşılıklı desteğin ve paylaşımın hakim olduğu bir sistem olarak görüldüğü söylenebilir.

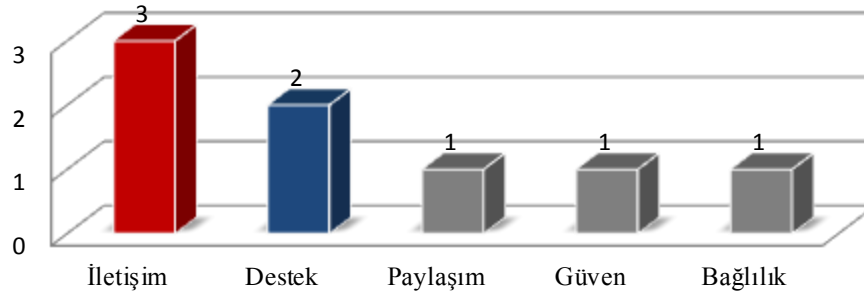
Tablo 4. Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?

Aile üyelerinin ailelerini ne kadar işlevsel gördüklerini derinlemesine inceleyebilmek amacıyla “Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu

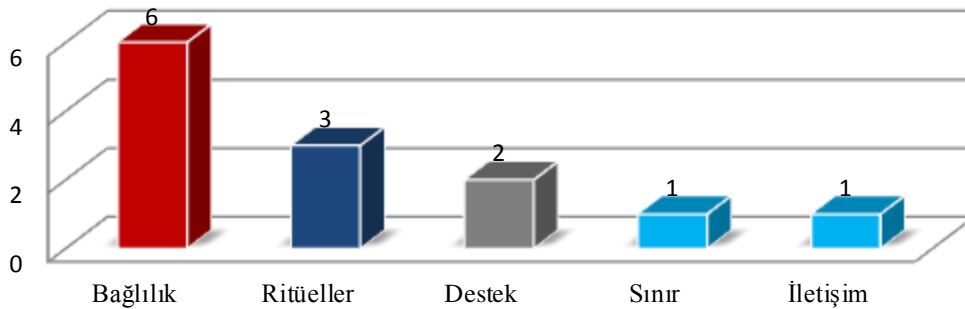
düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?” ve “Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir” soruları sorulmuştur. Katılımcıların çoğu ailelerinin yüksek işlevselliğe sahip olduklarını, diğer katılımcıların ise ailelerini orta düzeyde işlevsel gördüklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine katılımcılardan ailelerinin işlevselliklerine ilişkin örnek vermeleri istenmiştir.

Tablo 5. Bütün aileni düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı/işlevsel olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin?

Aile üyelerinin, kendi aile işlevselliklerini yüksek algılamalarının en önemli etkenlerinden birinin aile içi iletişim ve aile içi destek olduğu söylenebilir. Bu iki etkeni aile içi paylaşım, aile içi güven ve aile içi bağlılık takip etmektedir. Aile üyeleri bu etkenleri şu şekilde ifade etmektedir; **A3:** “Mesela şey etrafımdaki arkadaşlarıma eşlerime baktığım zaman, çocuklarıyla diyaloglarına baktığım zaman, baba işten geliyor karnını doyuruyor içeri geçiyor. Ama bizde öyle bir şey yok mesela hani ben dışarı çıkmak istediğim zaman da eşim çocuklarla ilgilenir ya da o çok bunaldığı zaman da bana söyler ben ilgilenirim ya da mesela çocuklarım bilir ki, kızım benimle konuşabildiği her şeyi babasıyla da konuşabilir belki daha fazlasını paylaşabilir”. **Ç1:** “Duruma göre değişiyor. Konu K1 ile ben olunca birazcık çatışmalar oluyor ama konu farklı şekildeyse mutlaka herkes birbirinin arkasında oluyor”.

Tablo 6. Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir?

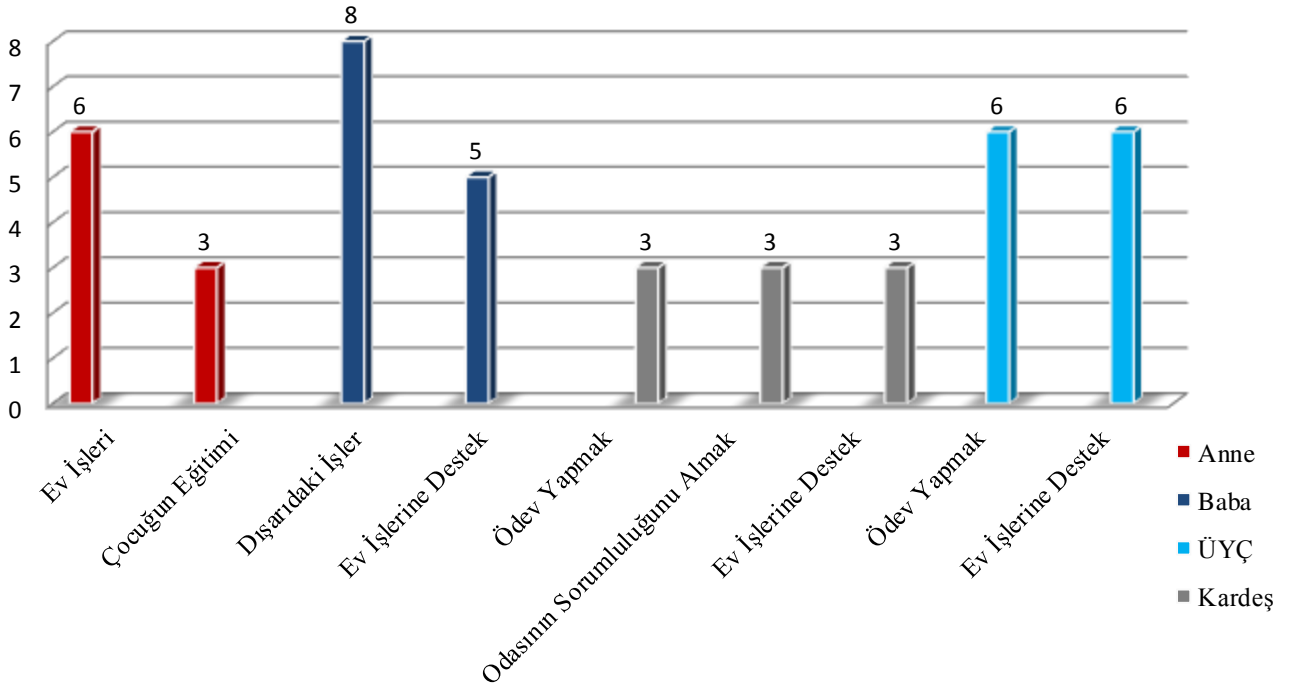

Bununlar birlikte bireyler ailelerinin en güçlü özelliklerini karşılıklı bağlılığın, sahip olunan ritüellerin, aile içi karşılıklı desteğin, aile üyeleri arasında ki sınırların ve iletişimin oluşturduğunu belirtmişlerdir. **B3:** “Duygusal olmamız diyebiliriz. Bağlılıkta diyebiliriz. Birbirimize çok bağlıyız, kopamıyoruz”. **B2:** “Mükemmel derecede dördümüzde birbirimize kenetliyiz. Çocuklarımda özellikle böyle iki üç saat evden uzaklaşsam evden, eksiklik hissediyorum. Telefon açma ihtiyacı, sesini duyma ihtiyacı sanki özlemiş gibi geliyor. Bunlarının hepsinin farkındayım”. **A1:** “Biz hep birlikteyiz yani her işimizi birlikte yaparız bu da bizi güçlü kılıyor. Hiçbirimiz diğerinden sıkılıp ta hadi sen git hadi ben götüreyim değil hep birlikteyiz”.

1. Kategori: Aile İçi Roller

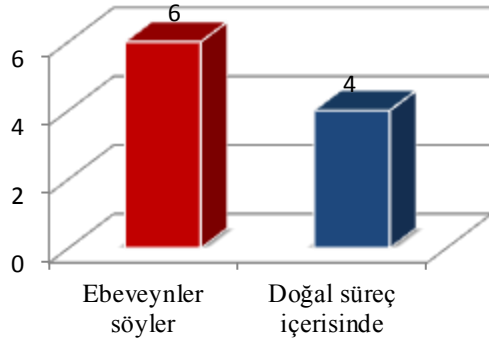
Aile içi roller kategorisinde bireylerin aile içerisinde sahip oldukları rolleri ortaya çıkarmak amacıyla “Evinizde kimler hangi görev ve sorumlulukları yerine getiriyor?”, “Aile üyeleri rol ve sorumluluklarından nasıl haberdar oluyorlar?”, “Görev ve sorumluluklar bireyler tarafından nasıl gerçekleştiriliyor?” ve “Bu düzeni kimler oluşturdu? Nasıl oluşturdu?” soruları sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlere “Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra görev ve sorumluluklarınızda farklılaşma oldu mu?” sorusu çocuklarının tanı almasıyla birlikte farklılaşan durumları ortaya koymak amacıyla sorulmuştur.

Tablo 7. Evinizde kimler hangi görev ve sorumlulukları yerine getiriyor?

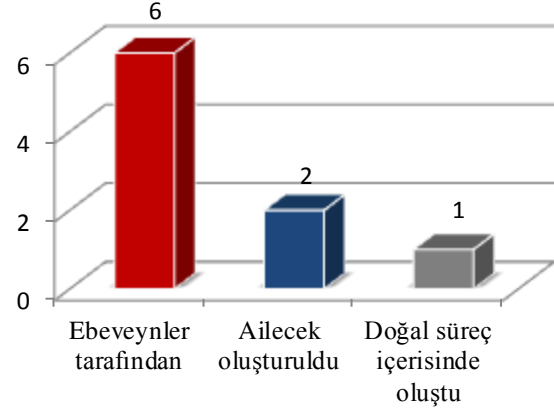

Tablo 7.'de görüldüğü üzere anne ev işleri ve çocuğun eğitimi, baba dışarıda yapılması gereken işler (para kazanma, resmi işlemler, vs.) ve ev işlerine destek, üstün yetenekli çocuk ödev yapmak ve ev işlerine destek ve üstün yetenekli çocuğun kardeşi ödev yapmak, odasının sorumluluğunu almak (yatağını toplamak, oyuncaklarını toplamak, vs.) ve ev işlerine destek ile görevli oldukları görülmektedir. **B1** aile içi görev ve sorumlulukları şöyle ifade etmektedir: *“Aslında tanımlanmış bir görev dağılımı yok. Herkes her şeyi hemen hemen yapabilir. Yani işte Türk aile yapısının yine düzleminde ben erkek olduğum için evin reisi olduğum için; artık tartışmalı da bu, evin reisi olduğum için dışarı ile ilgili sorunları ben hallederim. Benimki belli olmuyor ya değişiyor bazen evin içinde annelerin yapması gereken şeyi ben yaparım bir tek ben şeyi sevmiyorum ev içinde hanım şikayet eder ev süpürmeyi sevmem ben onun dışında bulaşık toplarım falan temizlik bu konuda titiz de sayılabilirim. Hatun daha çok dışa açık olduğu için çocukların eğitimleriyle o ilgilenir benden daha sosyaldir ben de aksine evde kalmayı daha çok severim. Şu kadar diyeyim hiç arkadaşım yok ta denebilir günübirlik iş gereği arkadaşlığım olur. Onun dışında çocuklara sen şunu yap gibi tanımlanmış iş bölümü yok herkes yeterliği kadar işleri yapar”*. **A2** ise: *“Eşim çalışıyor maddi açıdan görevlerini yapıyor ben ev hanımıyım ev işleri, çocukların eğitimi evdeki durumlarıyla ilgileniyorum. Çocuklarıma pek sorumluluk yüklemiyorum aslında bir şey yaptırmak istemiyorum ama ufak tefek yapıyorlar”*. Bu cevaplardan aile içi rollerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında olduğu ve geliştiği söylenebilir. Bununla birlikte ebeveynler çocuklarına, üstün yetenekli çocukların sahip olduğu roller haricinde görev ve sorumluluklar yüklemektedirler. Bunu **A1** şu şekilde ifade etmektedir; *“Mesela ben ilk defa bilim sanat merkezine gittiğimde gerçekten kendimi çok özel hissetmişim çünkü orada bize söylenen çocuğumuz hakkında çok güzel şeylerdi eşim de bundan dolayı hep gurur duydu kızımınla sürekli ona sen benim gururumsun gelecek garantimsin der”* .

Tablo 8. Aile üyeleri rol ve sorumluluklarından nasıl haberdar oluyorlar?

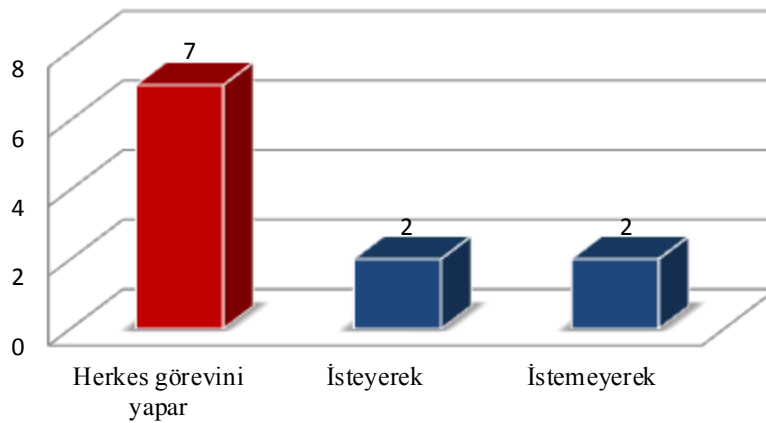

Tablo 9. Bu düzeni kimler oluşturdu? Nasıl oluşturdu?

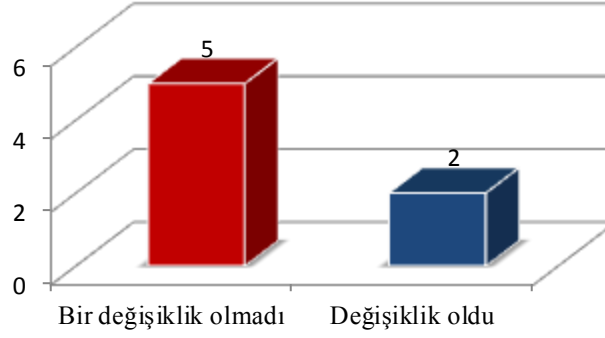
Ayrıca kültür bağlamında oluşan aile içi roller ebeveynlerin yönlendirmeleri ile oluşmaktadır dolayısıyla aynı zamanda kendi doğal süreci içerisinde gelişmektedir. Kültür bağlamında gelişen aile içi rollerin büyük çoğunlukla kendi ebeveynlerinden gördükleri davranışlardan oluştuğunu ve aile içerisinde işbölümü yaparak sürdürüldüğünü **B3:** “Bizlerin yani anne babanın sayesinde. Biz ikimiz anlaşarak evlendik. Kendi anne babamızdan ne gördüysek az bir şey modernleştirerek uyguluyoruz. Erkek de bir gün yemeği yapabilir, kahvaltı hazırlayabilir. Herkes görevlerini biliyor. Çocukların bakımı konusunda eşimin büyük payı var. Bunu da birlikte kararlaştırdık. Eşim çalışmadı çocuklarımın eğitimiyle birebir ilgilendi hem de anne desteğini yakınlığını hiç eksik etmedi. Özellikle bir kız çocuğuna annenin eğitimine vereceği eğitim çok önemli bu yüzden eşimle bir karar aldık ve eşim çalışmadı. Böylelikle kızımın eğitiminin sorumluluğunu üstlendi.” olarak ifade etmektedir. **Ç2** aile içi rollere ilişkin düzenin ailecek oluşturulduğunu: “hepimiz ailecek” diyerek belirtmiştir.

Tablo 10. Görev ve sorumluluklar bireyler tarafından nasıl gerçekleştiriliyor?

Aile içerisinde oluşmuş görev ve sorumlulukların aile içerisinde nasıl gerçekleştirildiği sorusuna aile üyeleri herkes kendi görevlerini bilir ve bu görevlerin bazen isteyerek bazen ise yapılması gerektiği için yapılır şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca görevlerin yerine getirilmesinde işbölümünün yapıldığı **Ç3** tarafından: “Birbirimize sahip çıkarak. Her birimiz bu görevleri başarıyla yerine getirerek gerçekleştiriyoruz” olarak belirtilmiştir.

Tablo 11. Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra görev ve sorumluluklarınızda farklılaşma oldu mu?

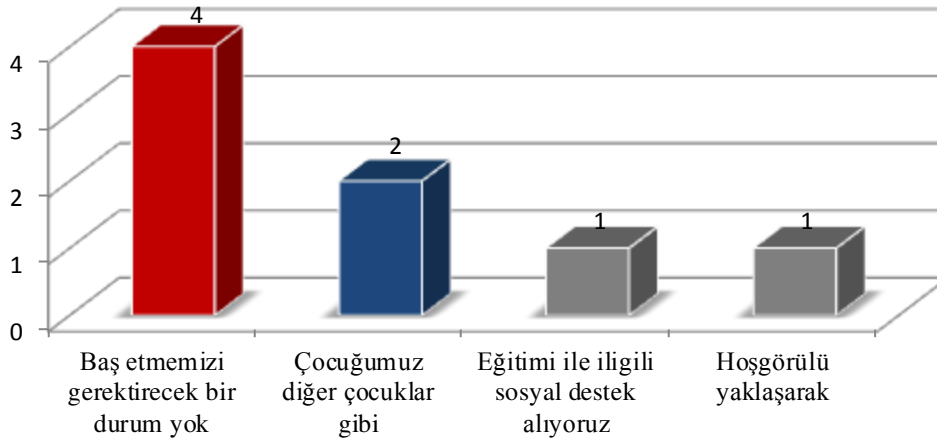
Birinci kategoriye ilişkin ebeveynlere son olarak “Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra görev ve sorumluluklarınızda farklılaşma oldu mu?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya ebeveynlerin çoğunluğu aile içerisinde sahip olunan rollerde herhangi bir değişiklik olmadı şeklinde cevaplandırmışlardır. Fakat iki ebeveyn aile içerisinde bir değişikliğin olduğunu ve bu değişiklik **B2** tarafından “Evet tabii ki. Çocuklarımıza daha çok eğilim gösterdik. üstün yetenekli çocuğumuzun ekstradan zeka açısından bize bir katkısı olması bizi hareketlendirdi” ve **B3** tarafından ise “Değişmedi ama biraz daha yük bindi diyebiliriz. Sadece daha fazla fedakarlık yapmak zorunda kaldık. Biraz daha performansımız arttı. Üstün yetenekli çocuğumuzun derslerinde bir düşüş olduğu zaman daha çok ilgilenmek zorunda kaldık. Tek fark bu oldu” olarak belirtilmiştir.

2. Kategori: Aile İçi Destek

Aile içi destek kategorisinde bireylerin aile içerisinde karşılıklı desteklerini ortaya çıkarmak amacıyla “Üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile nasıl başa çıkıyorsunuz?/ ÜY olduğunu öğrendikten sonra bu durum ile nasıl başa çıktın?”, “Aile bireyleri sana hangi konularda destek oluyor?” ve “Aile olarak birbirinize hangi konularda nasıl destek oluyorsunuz?” soruları sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlere “üstün yetenekli çocuğumuzun sahip

olduktan sonra birbirinize sağladığınız destek farklılaştı mı? Nasıl bir değişim oldu” sorusu çocuklarının tanı almasıyla birlikte farklılaşan durumları ortaya koymak amacıyla sorulmuştur.

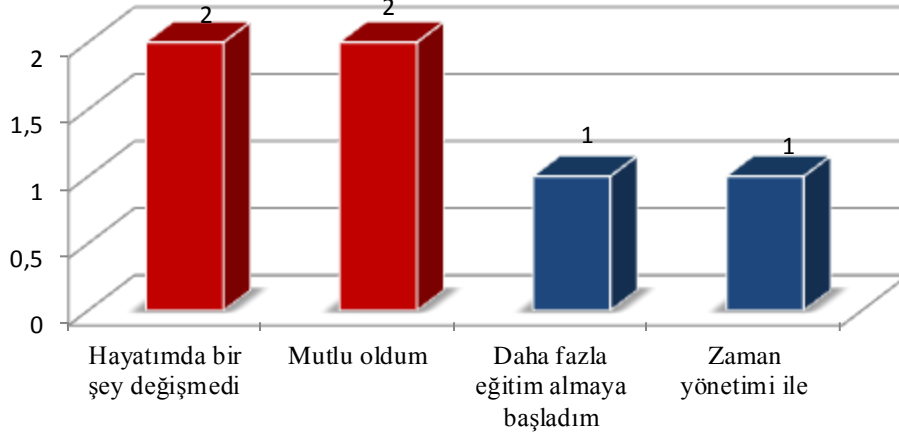
Tablo 12. Üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile nasıl başa çıkıyorsunuz?

Ebeveynler genel olarak üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile baş etmelerini gerektiren bir durumun olmadığını ve üstün yetenekli çocuklarının diğer çocuklar gibi olduğunu söylemişlerdir. Bunun haricinde ebeveynler üstün yetenekli olmanın getirdiği durumlara (çok soru sorma, meraklı olma, vb.) hoşgörülü yaklaştıklarını ve gerektiğinde eğitimlerine ilişkin sosyal destek aldıklarını vurgulamışlardır. **A2:** “Bir eksisi olmuyor artısı oluyor, onun başarısı bana mutluluk veriyor”. **A3:** “Ben bu yıla kadar dediğim gibi alt komşum hep bana şey derdi kızım farklı bir çocuk çok zekaya sahip bir çocuk ama ben çocuğumdaki bu farklılığı hiç hissetmedim. Etrafımdakiler hep çok akıllı, çok düzgün konuşuyor, çok erken konuştu şöyle böyle dediler ama ne bileyim ya da ilk çocuğu hiç hissetmedim”. **B3:** “Açıkçası ben çocuğumun üstün yetenekli olduğunu düşünmüyorum. Evet benim çocuğumun bazı sınavlardan aldığı sonuçlara göre farklı bir çocuk ama sırf ben üstün yetenekli olduğu için çok ilgilenmek üstüne düşmek gibi davranışlar sergilemiyorum. %95 oranında düşünmüyorum ama %5 oranında düşünüyorum. Ama böyle çocuklar çok fazla soru soruyor, her şeyi merak ediyor diye daha çok soruları cevaplama, sabırlı olma konusunda karar aldık eşim ile. Ama üstün yetenekli diye çok fazla üstüne düşünmüyoruz. Sen yapma etme demiyoruz ya da aman ben seni her gün arabayla bırakayım demiyorum. Sadece daha eğitici şeyler gördüğümüzde ona gösteriyoruz, ilgilenmesini sağlıyoruz tek şey bu. Sevme şeklimde

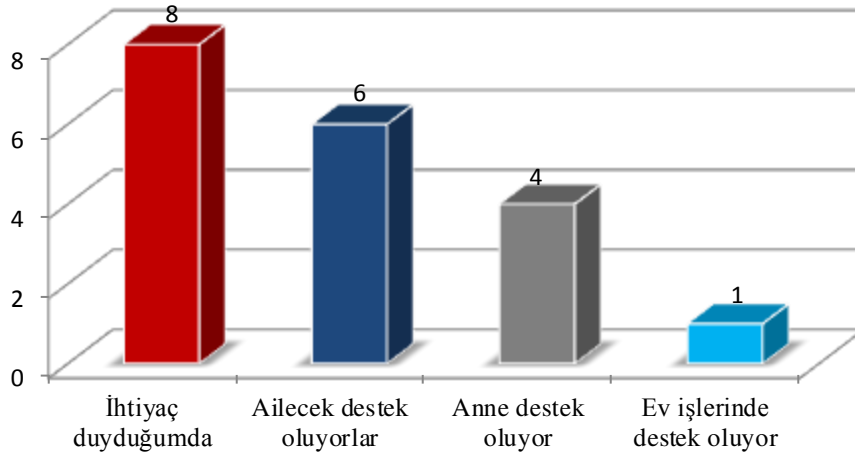
dahi hiçbir şekilde değişiklik olmadı. Konuşma tarzım, davranışlarım yine aynı. Yine ona doğrularını, yanlışlarını söylüyoruz. Kısıtlamalarımızı aynı ölçüde yapıyoruz.”

Tablo 13. Üstün Yetenekli olduğunu öğrendikten sonra bu durum ile nasıl başa çıktın?

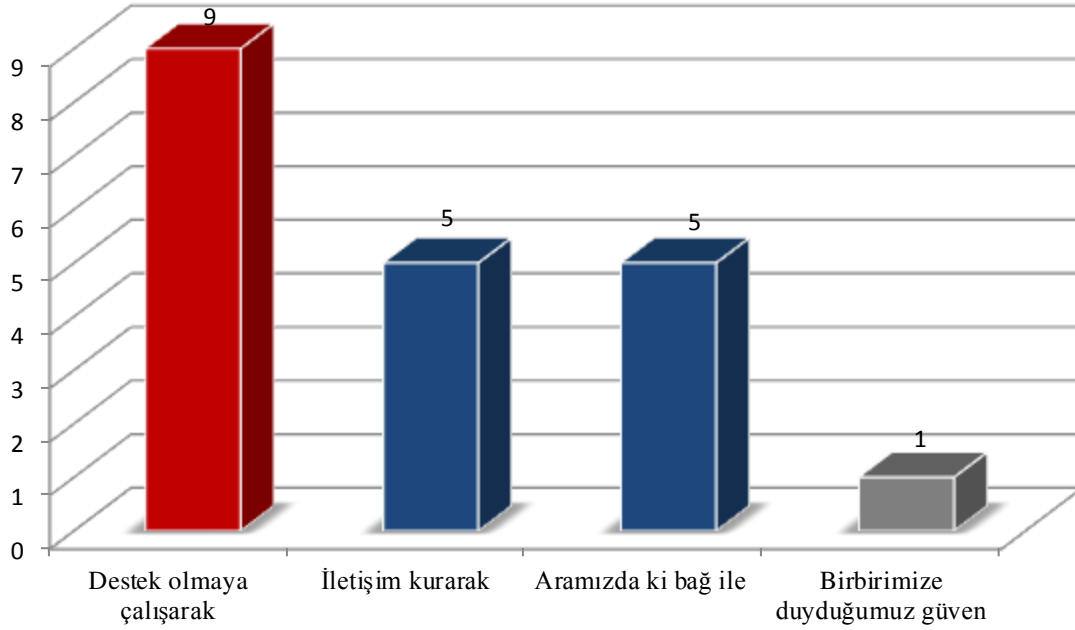
Aynı soru üstün yetenekli çocuğa sorulduğunda yine ebeveynlerinin söylediğine benzer olarak üstün hayatlarında bir değişikliğin olmadığını aksine mutlu olduklarını söylemişlerdir. Üstün yetenekli olduklarını öğrendiklerinde sadece bilim sanat merkezinde eğitime başlayarak daha fazla eğitim aldıklarını ve bu durum ile zamanı yöneterek baş ettiklerini belirtmişlerdir. **Ç2:** “Mutlu oldum. Kazanamayacağımı düşünüyordum. Sınavım kötü geçmişti”. **Ç3:** “Hayır. Sadece salı perşembe günleri biraz zorlanıyorum. Ama o da eğlenceli bir zorluk aslında. Okuldan halk oyununa gidiyorum halk oyunundan BİLSEM’e. Bu yüzden yetişebilmem için annem ve babam beni halk oyunlarından alıp BİLSEM’e yetiştiriyorlar”.

Tablo 14. Aile bireyleri sana hangi konularda destek oluyor?

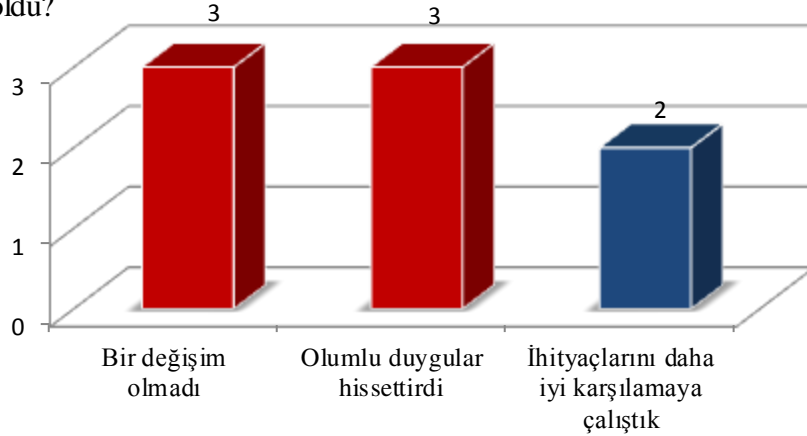
Aile bireylerinin birbirlerine sağladıkları destek yablo 14’de gösterilmiştir. Tablo 14’e göre katılımcılar aile üyelerinden kendileri ihtiyaç duyduklarında destek gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılara sunulan bu destek genellikle tüm aile üyeleri tarafından sağlansada annenin tüm aile üyelerine sağladığı destek ayrıca vurgulanmıştır. Bununla birlikte katılımcı anneler aile üyelerinden ev işlerinde destek gördüklerini ayrıca belirtmişlerdir. **B1:** “Böyle durumda erkelerin güçlü görünme çabaları bizde de var ben kolay kolay desteğe ihtiyacım olduğunu ifade etmek istemem ama bakışlar tavırlar kendini ele verdiğiinde tabii ki eşim, ben eş tabirini çok sevmiyorum karım. Karımdan kaçmaz bu hemen müdahale eder keza çocuklar toparlanır böyle bir halka oluşturur bu terapi etkisi yapar”. **A2:** “Sıkıntı yaşadığımda çocuklarım benimle ilgilenirler sağ olsun ellerinden geldiği kadar eşimde öyle destek verir sorunumu çözmeye çalışırlar çözemiyorlarsa da moral vermeye çalışırlar”.

Tablo 15. Aile olarak birbirinize hangi konularda nasıl destek oluyorsunuz?

Aile üyelerinin birbirlerini sağladığı destek incelendiğinde tüm katılımcılar aile üyelerinin birbirlerine destek olduklarını söylemişlerdir. Aile üyelerinin birbirlerine sağladıkları desteğe bakıldığında ise desteğin aile üyeleri arasındaki bağ, karşılıklı iletişim ve karşılıklı güven ile sağlandığı Tablo 1.'de görülmektedir. **B1:** “Açık oluruz, konuşarak bu dolaylı olmaz sürece katarak”. **Ç1:** “Hepimiz üzgün olduğumuzda mutlaka ya K1 yada herhangi birimiz bizi güldürür, sonrada böyle devam eder ve kısa sürede geçer”. **B2:** “Bir futbol takımı düşünün onlar nasıl sevinince birbirlerine destek olup kucaklaşıyorsa bizde öyleyiz. dinleyerek, konuşarak sıkıntılarımızı çözmeye çalışıyoruz”.

Tablo 16. Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra birbirinize sağladığınız destek farklılaştı mı? Nasıl bir değişim oldu?

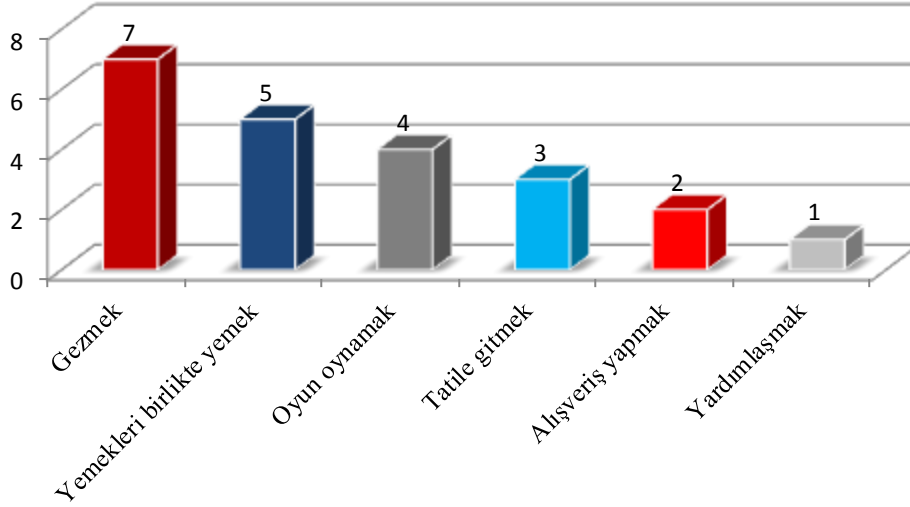

Ebeveynlere sorulan “Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra birbirinize sağladığınız destek farklılaştı mı? Nasıl bir değişim oldu?” sorusuna ebeveynler birbirlerine sağladıkları destekte bir değişim olmadığını söylemiş olsalar da çocuklarının üstün yetenekli olması onlara olumlu duygular hissettirmiştir. Bununlar birlikte çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik duyarlılıkları aratarak çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak için çaba sarf etmişlerdir. **A1:** *“Gurur veriyor bu farklı bir şey. Mesela ben ilk defa bilim sanat merkezine gittiğimde gerçekten kendimi çok özel hissetmişim çünkü orada bize söylenen çocuğumuz hakkında çok güzel şeylerdi eşim de bundan dolayı hep gurur duydu üstün yetenekli çocuğa sürekli sen benim gururumsun gelecek garantimsin hani bu tarz hep onu motive edici ve mesela şimdi Teog’a girdi biz onu hiçbir şekilde dersane ile hiç yormadık üstün yetenekli çocuğu zaten onun kendisine göre bir düzeni vardı eşim hep ona kızım sen yaparsın yapamazsan mutlaka hayırlısı böyle olduğu içindir, bilmediğinden değildir. Hep güvendik ona her konuda hakkını yiyemem üstün yetenekli çocuğa inanılmaz bir destek verdi. Tabii ki çatışmalar oluyor ergenlik döneminde ama hiç uzamıyor”.* **A3:** *“Hiç bir farklılaşma olmadı hayatımıza devam ediyoruz”.*

3. Kategori: Aile İçi Ritüeller

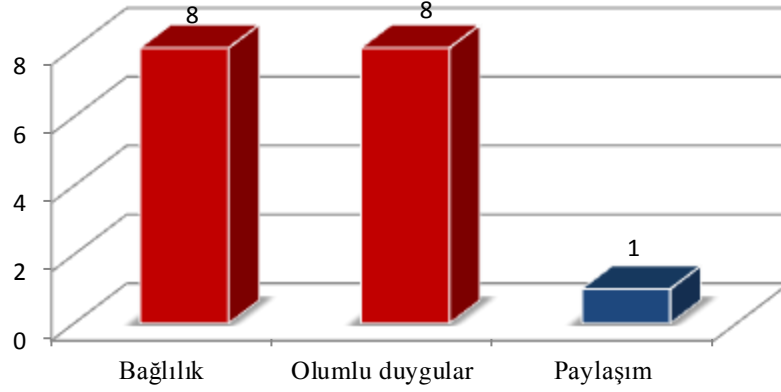
Aile içi ritüeller kategorisinde ailelerin birlikte yaptıkları alışkanlıkları ortaya çıkarmak amacıyla “Aile olarak birlikte yaptığınız ne tür alışkanlıklarınız var?” ve “Ritüellere sahip olmanız size, ailenize ne katıyor?” soruları sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlere “Çocuğunuzun üstün yetenekli olduğunu öğrendikten sonra bu alışkanlıklarınız değişti mi? Neler değişti? Hangi yönde değişti?” sorusu çocuklarının tanı almasıyla birlikte farklılaşan durumları ortaya koymak amacıyla sorulmuştur.

Tablo 17. Aile olarak birlikte yaptığınız ne tür alışkanlıklarınız var?

Katılımcılar aileleri ile birlikte yaptıkları aktivitelerin gezmek, yemekleri birlikte yemek, oyun oynamak, tatile gitmek, alışveriş yapmak ve yardımlaşmak gibi aktivitelerden oluştuğunu belirtmişlerdir. **A1:** “Yemeklerimizi tatil günlerinde mutlaka beraber yeriz. Sofrada konuşuruz sohbet ederiz. Alışverişe beraber gideriz her türlü ihtiyaç için onlarında fikirlerini alırız onun dışında eskiden çok oyunlar oynardık hep birlikte okey oynardık mesela ama K1 olduktan sonra biraz daha bu onun bu aktiviteleri anlamaması bizi biraz daha geri plana attı bu oyunlarda şimdi sanal alemde işte kelimelik oynuyoruz ailecek bilgi yarışması tarzı şeyler oynuyoruz, tatilimize birlikte gideriz böyle çokta dördümüz hadi birlikte şunu yapalım değil ama genellikle her şeyimizi birlikte yaparız onun dışında çokta bir aktivitemiz olmuyor K1’in yaşından dolayı olmuyor”. **B2:** “Birlikte oyunlar oynarız, çok gezeriz, onları bir şeyden mahrum etmemeye çalışırım. Kendi kendimize kimsenin daveti olmadan geziyoruz. Ailecek eğlenmeyi seviyoruz. Onlar benden güç kuvvet alıyorlar. Bende onların isteklerini geri çevirmemeye çalışıyorum”. **Ç2:** “Mesela ailece bazen bir yerlere gideriz, evde birlikte bir şeyler yaparız”.

Tablo 18. Ritüellere sahip olmanız size, ailenize ne katıyor?

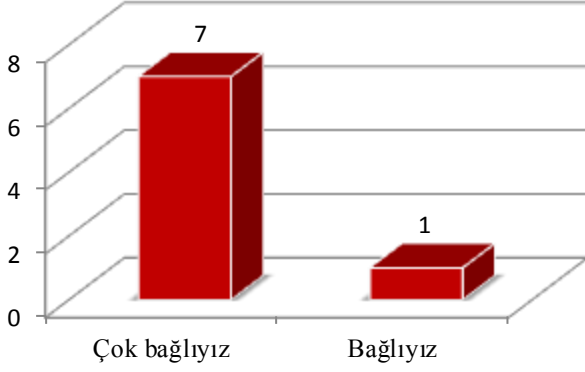
Bunula birlikte alışkanlıklara sahip olmanın aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını arttırdığını ve aile üyelerine olumlu duygular hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bir katılımcı ailecek alışkanlıklara sahip olmanın paylaşımı arttırdığını söylemiştir. Ebeveynlere sorulan “Çocuğunuzun üstün yetenekli olduğunu öğrendikten sonra bu alışkanlıklarınız değişti mi? Neler değişti? Hangi yönde değişti?” sorusuna tüm ebeveynler sahip oldukları aile alışkanlıklarında bir değişim olmadığını ifade etmişlerdir. **B1:** “Farklı bir şey söyleyemeyeceğim bağlarımızı güçlendiriyor çocuğunuzun, eşinizin farkında olmadan bir özelliğini keşfediyorsunuz o da aktif rol alıyor o mutluluğu size müteşekkik ifadelerle yansıtıyor bu da sana zevk veriyor duygusal anlamda sizi tahkim ediyor daha çok mutlu oluyoruz deşarj oluyoruz”. **A2:** “Aile olarak geçirdiğim zaman beni mutlu ediyor. Birlik beraberliğimiz güçleniyor, birlikte olunca diğer aile fertleri de mutlu oluyor sevgi bağları güçleniyor. Bence önemli bir şey ailenin birlikte olması”. **Ç3:** “Mesela ben çok mutlu oluyorum bu zamanlarda. Ailemizin içinde hoşgörünün saygının sevginin beraberliğin olduğunu düşünüyorum”. **B3:** “Hayır, birlikte yaptığımız alışkanlıklarda değişiklik olmadı. Belki daha fazla eğitici etkinlikler yapabiliriz ama. Etkinliklerde bir farklılık olmadı diyebilirim. Daha eğitici daha kaliteli ortamlarda bulunmasına dikkat ediyoruz. Fakat gideceğimiz yerde seçim yapma şansımız varsa eğer kızıma yararlı olanı seçeriz”.

4. Kategori: Aile İçi Bağlanma ve Güven

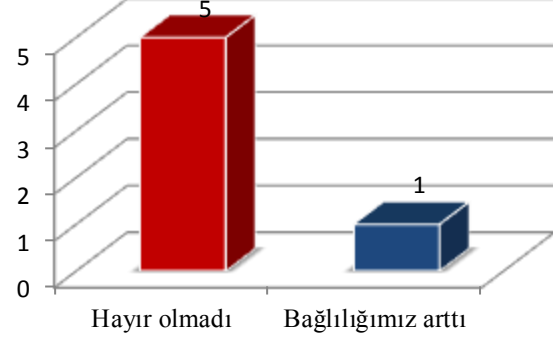
Aile içi bağlanma ve güven kategorisinde aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılığını ortaya koymak amacıyla “Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsun?” ve “Aile içi ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsun?” soruları sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlere “Aile içi bağlılığınız üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra farklılaştı mı? Bu farklılaşmayı örneklendirebilir misiniz?” ve “Aile içi ilişkileriniz üstün yetenekli çocuğa sahip

olduktan sonra değişti mi?” soruları çocuklarının tanı almasıyla birlikte farklılaşan durumları ortaya koymak amacıyla sorulmuştur.

Tablo 19. Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsun?

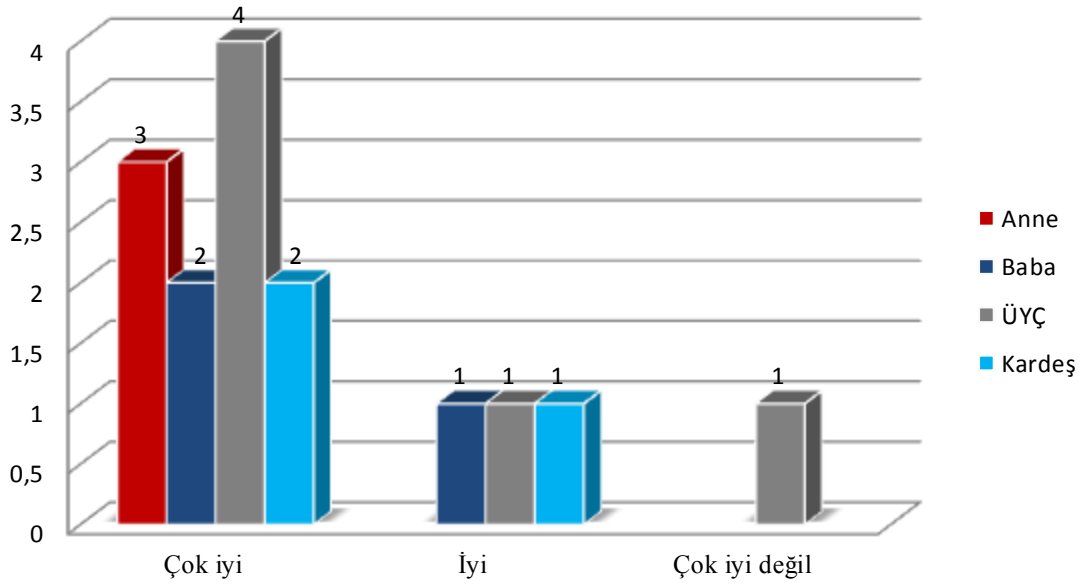

Tablo 20. Aile içi bağlılığınız üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra farklılaştı mı? Bu farklılaşmayı örneklendirebilir misin?

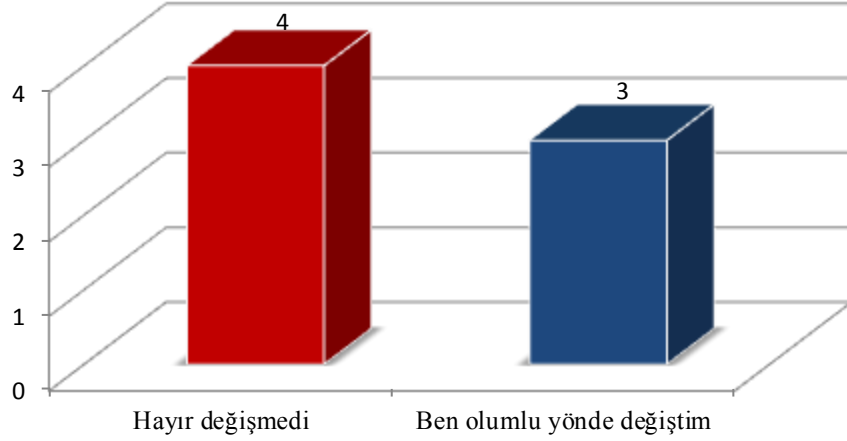
Aile yelerine sorulan “Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsun?” sorusuna tüm aile yeleri birbirlerine çok bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte ebeveynler çocuklarının üstün yetenekli olduğunu öğrendikten sonra birbirlerine olan bağlılığın değerlemediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan sadece bir ebeveyn bağlılığlarının arttığını söylemiştir. **A2:** “Benim için güzel bir bağlılığımız var sevgi ve sayđı konusunda çocuklar ve eşim benim arasında olması gerektiği kadar bağlıyız, birbirimizin düşüncelerine sayđı duyarız. Mesela ben eşimi eleştirdiğimde bana kızıyor ama söylediklerimi dikkate alıyor. Çocuklarda söylediklerimi dikkate alıyor birbirimize fikir veriyoruz, birbirimize değer veriyoruz”. **A3:** “ok bağlıyız birbirimize hani herkes belki böyledir ama çok bağlıyız”. **B3:** “ok güzeldir bizim ilişkimiz. O benim kıymetlim. İlk ocuğumun hep kız olmasını istemiştim zaten. Yeri gelir baba kız, yeri geldiğinde arkadaş”. **B1:** “Elbette değermiştir, bir oranla ifade edemem tabi de yine zgven temelinde birbirimize olan kenetlenmemizi arttırdı olumlu yönde evet”. **B2:** “Aynı kaldı. Yani zaten güçlü bir bağ vardı. Çünkü zaten en st seviyede bir bağ vardı. Daha da güçlendirmek mümkün değil”.

Tablo 21. Aile içi ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsun?

Birbirlerine çok bağlı olduklarını ifade eden katılımcılardan üstün yetenekli çocuklar anneleri, babaları ve kardeşleri ile olan ilişkilerini çok iyi değerlendirmektedirler. Ebeveynlerde aynı şekilde üstün yetenekli çocukları ile olan ilişkilerini çok iyi görmektedirler. Sadece **B2** üstün yetenekli çocuğu ile olan ilişkisinin çok iyi olmadığını belirtmiştir. Baba bu durumun üstün yetenekli çocuğunun ergenlik döneminde olması ve buna bağlı olarak daha hassas davranmaya çalıştığından kaynaklandığını söylemiştir. **B3**: “Çok güzeldir bizim ilişkimiz. O benim kıymetlim. İlk çocuğumun hep kız olmasını istemiştım zaten. Yeri gelir baba kız, yeri geldiğinde arkadaş. Ama ağırlık baba kız. Ben bundan mutluyum. Baba kelimesinin şefkati ve ağırlığı vardır. Ben o ağırlıkla yaklaşmadım. Kızımı hep oyunlarla büyüttüm vaktimi daha çok onunla geçirdim. Kızımı anlamaya çalıştım, ona kendimi öğretmeye çalıştım. Saygıyı sevgiyi öğrensın istiyorum. Makul isteklerini karşılamaya çalıştım. Duygusal bir ilişkimiz var. O bana hiç kıyamaz”. **Ç3**: “Ailemizde birbirimize olan bir bağlılığımız var. Bu çok yüksek bir derecede. Babamla annemle kardeşimle olan ilişkimı çok güzel görüyorum. Kardeşim beni sinirlendirmese daha güzel olacak ama. Kardeşim etkinlik yaptığımda falan hemen yanıma gelir. Babam ben ödev yaparken yanıma gelir benimle oturur. ben gece babamla uyuyorum. Küçükken bana masal da okurdu yatarken. Annem çantamı taşımama yardımcı olur”. **B2**: “Her şeyi anlatmak istiyor. Onu bazen dinlemek istiyorum. Bazen de istemiyorum ama unutmuyor onu eve geldiğinde yine onu söylemeye çalışıyor. Birçok şeyini benimle paylaşıyor. İlişkilerimiz haddinden fazla olumlu gidiyor”. **Ç2**: “İyi. Hatta çok iyi”.

Tablo 22. Aile içi ilişkileriniz üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra değişti mi?

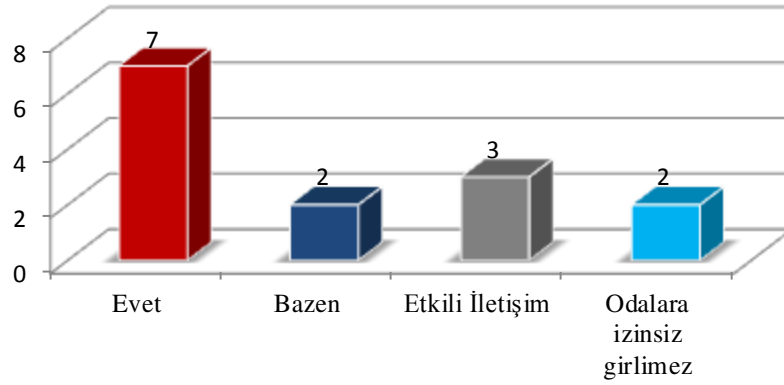

Aynı zamanda ebeveynler “Aile içi ilişkileriniz üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra değişti mi?” sorusuna aile içi ilişkilerinde herhangi bir değişimin olmadığını ancak kendilerinin olumlu yönde değiştiğini belirtmişlerdir. **A1:** “Hiç değişmedi, aslında belki de değişti ya yani şöyle ben üstün yetenekli çocuğuma karşı daha anlayışlı olmuş olabilirim ben değiştim. Hani daha üstün yetenekli çocuğumun farkına varmam farkındalığımı arttırmam belki de tanı aldıktan sonra da olmuş olabilir ona güvenimin ondan beklentilerimin artması tanı aldıktan sonra olmuş olabilir”. **A2:** “Hayır, değişmedi”.

5. Kategori: Aile İçi Sınırlar

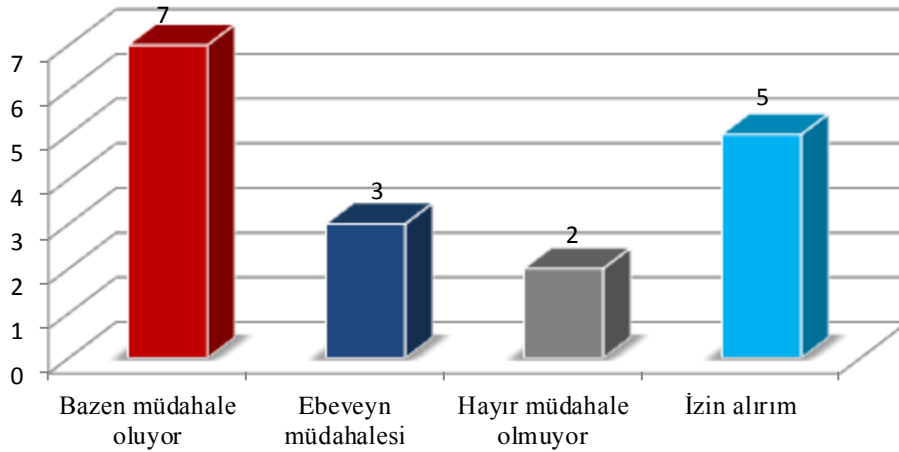
Aile içi sınırlar kategorisinde aile üyelerinin karşılıklı saygılarını ortaya koymak amacıyla “Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misiniz?” ve “Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin?” soruları sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlere “Üstün yeteneklilik tanısı aldıktan sonra bahsettiğiniz durumlarda bir değişiklik oldu mu?” soruları çocuklarının tanı almasıyla birlikte farklılaşan durumları ortaya koymak amacıyla sorulmuştur.

Tablo 23. Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misiniz?

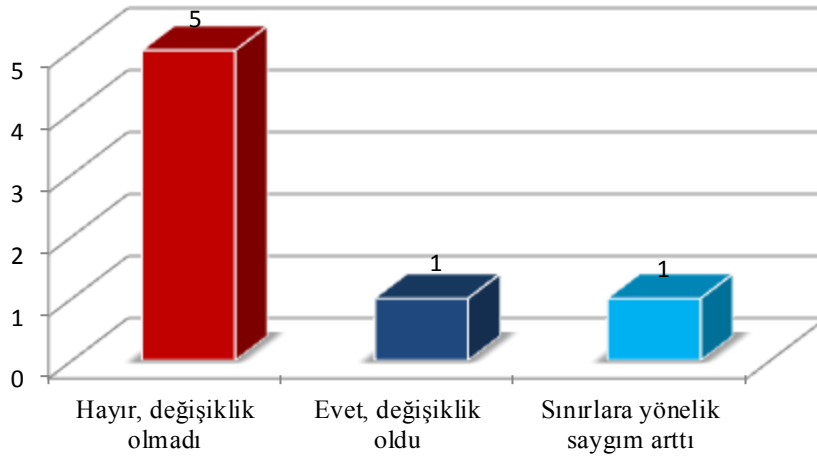
“Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misiniz?” sorusuna katılımcılar aile üyelerinden büyük çoğunlukla saygı görebildiklerini fakat bazı durumlarda saygı göremediklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte birbirlerine olan saygılarını etkili iletişim aracılığı gösterdiklerini ve birbirlerinin odalarına izinsiz girmediklerini ifade etmişlerdir. **A3:** “*Bazen olmayabiliyor. Yeterince mi evet, birbirimizi dinliyoruz rencide etmiyoruz ama bazen sesimizi yükselttiğimiz oluyor. Mesela çocuğumun odasının kapısını kapatıp da girmeyin dediği zaman girmiyoruz. Çocuğumun kapısı kapalıysa çalıyoruz babası da buna dahil. K’ine de bunu öğretmeye çalışıyoruz. Ya da dediğim gibi babamızın evde özel bir programı olduğu zaman saygı göstermeye çalışıyoruz. Ya da benim arkadaşlarımla programım varsa itiraz etmiyorlar. Dağıttıklarını toplayarak bana saygı duyuyorlar*”. **Ç1:** “*Genelde evet. Olmadığı zamanlarda zaten birimiz birimizi uyarırız yine saygı çevresinde*”.

Tablo 24. Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin?

Katılımcılar birbirlerine saygı gösterdiklerini ifade etmiş olsalar da “Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin?” sorusuna katılımcıların çoğu kişisel alanlara bazen müdahale edildiğini ve genelde bu müdahalenin ebeveynler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Buna rağmen kişisel alanlara müdahale edildiğinde aile üyesi tarafından izin alındığı söylenmiştir. **Ç2:** “Odaya sormadan girerler. Kapı kapalıysa eğer zaten fazla girmezler. Girerlerse de öyle normal bir şekilde girer yani seslenmez”. **B3:** “Kişisel alanlara müdahale olmaz. Anne baba kontrolü dışında müdahale olmaz. ÜY çocuğumun odasına mesela kapıyı vurarak gireriz. Ama ben o odaya üstün yetenekli çocuğumun müsait olduğu her zaman girerim. Yani küçük çocuk üstün yetenekli çocuğumun eşyalarına karışabiliyor zarar veriyor kardeşi daha küçük sonuçta bilmiyor. Odasını masasını toplamasını düzenli tertipli olmasını söylerim. Bu öğretici koruyucu durumdur bence bunlar dışında kimse kimsenin alanına müdahale etmez. Çocuğumuzun eğitim ve onları güvenliği açısından müdahale ediyorum diyebilirim”. **Ç3:** “Evet. Mesela odamın düzeninde. Dolabımın düzenini ben beğenip annemler beğenmediğinde annem orayı düzeltiyor. Babam benim bitmiş küçüklük kitaplarımı kaldırıyor ayırıyor. Annem benim yatağımı topluyor. Ben de kardeşimi alanında onun oyuncaklarını topluyorum. Kendi eşyalarımı kardeşimin odasına koyuyorum”.

Tablo 25. ÜY tanısı aldıktan sonra bahsettiğiniz durumlarda bir değişiklik oldu mu?

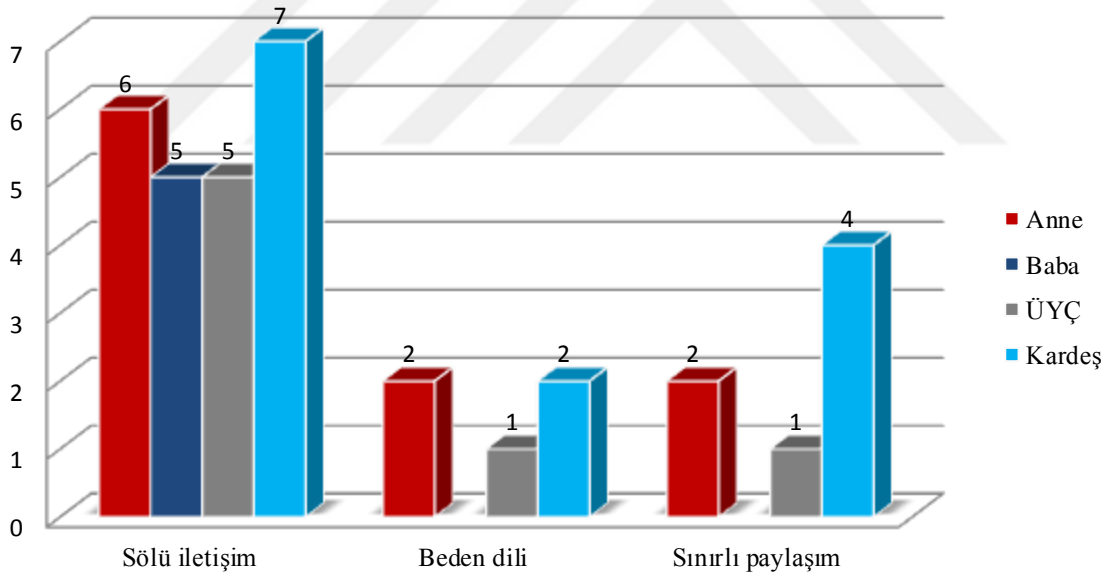
Ebeveynlere sorulan “ÜY tanısı aldıktan sonra bahsettiğiniz durumlarda bir değişiklik oldu mu?” sorusuna ebeveynlerin çoğunluğu aile içi sınırlara ilişkin bir değişikliğin olmadığını söylemişlerdir. Ebeveynlerden sadece biri aile içi sınırların değiştiğini ifade etmiştir. Bu değişimin ise katılımcının üstün yetenekli çocuğunun kişisel alanına yönelik saygısının artması yönünde olduğunu belirtmiştir. **A1:** “Yok. Zaten tanı almadan önce üstün

yetenekli çocuğumuz tek çocuktü küçüktü müdahale edeceğimiz bir durum yoktu. Gerçekten şunu samimiyetle söylüyorum her anne-babanın üstün yetenekli çocuğum gibi çocuğu olsun yormayan zorlamayan geçirdiğimiz o zorlu süreçlerde bile hep kabul eden asla sorgulamayan sorgulasa da bunu sesli sorgulayan hani mantıklı şekilde sorgulayıp benden açıklama bekleyen kendi içerisinde hesap kitap yapan isyan eden bir çocuk hiç olmadı. Zaten bilim sanattaki hocaları şey diyor bir soru bildiğinde yüzü kızaran tek çocuk kızım.” **A2:** “Tanı aldıktan sonra bir değişiklik olmadı”. **A3:** “Hayır olmadı”.

6. Kategori: Aile İçi İletişim

Aile içi iletişim kategorisinde aile üyelerinin birbirleriyle olan iletişimini ortaya koymak amacıyla “Aile bireyleri ile duygu ve düşüncelerini nasıl paylaşırsın”, “Ailenizde iletişimi nasıl sağlarsınız?” ve “Aile bireyleri ile olan iletişimini nasıl değerlendiriyorsun?” soruları sorulmuştur.

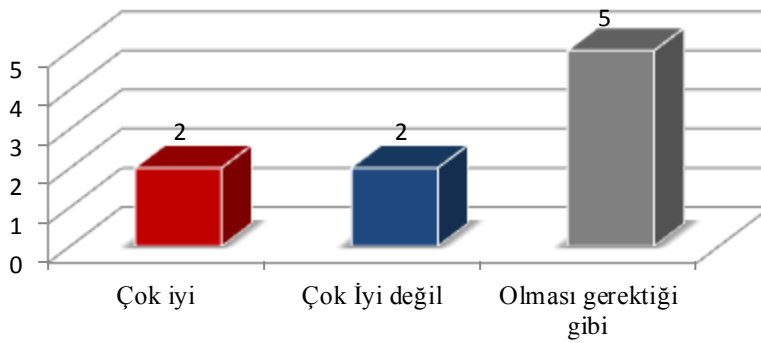
Tablo 26. Aile bireyleri ile duygu ve düşüncelerini nasıl paylaşırsın?

Aile içerisinde aile üyelerinin duygularını ve düşüncelerini nasıl paylaştıkları Tablo 26’da gösterilmiştir. Tablo 26’ya göre katılımcılar anne/eş, baba/eş, üstün yetenekli çocuk ve kardeş ile duygu ve düşüncelerini genellikle sözlü iletişim kurarak paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte katılımcılar anne ve üstün yetenekli çocuk ile duygu ve düşüncelerini beden dilini kullanarak da ifade etmektedirler. Ayrıca üstün yetenekli çocuklar kardeşleri ile genellikle sınırlı paylaşımlarda bulunduklarını belirtmişlerdir. “Ailenizde iletişimi nasıl sağlarsınız?” sorusuna ise tüm katılımcılar konuşarak iletişim kurarız cevabını vermişlerdir.

B1: “İnsanlar gibi konuşarak bazen işte işin doğasına göre daha çok eşim duymasın ama sitem ederek, zaman zaman tartışarak, iltifat ben o konuda daha bonkörüm sözel olarak”. **B2:** “Eşime her şeyi söylemem. Gerektiği kadarını ifade ediyorum. Tadında bırakıyorum kalp kırmamaya çalışarak istediğimi ifade ediyorum. Bazen vücut dilimle de ifade edebiliyorum”. **A3:** “Eşimi çok seviyorum. O bazen bunu göstermediğimi falan düşünse de çok seviyorum iyi ki var. Çok duygusal bir adam aslında sert gibi görünse de, bence öyle değil aslında çok duygusal bir adam. Ben hep onu diyorum mesela biz evlenirken nikahımızda ilk eşim ağladı ben onu susturmak için ağlayamadım. Kızıma normal doğum yaptım odaya bir geldim eşim nasıl ağlamış ben ağlamak istedim kızımı kucağıma aldığımda ama ben yine ağlayamadım ağlarsam daha çok üzülür diye düşündüm. Hep şey diyorum hatta ona hep, sen ağladın sen üzüleceksin diye ben ağlayamadım. Çok kocaman bir kalbi var onun ve hep diyorum iyi ki çocuklarımla babası, çok iyi bir baba çünkü çocuklarıma karşı. Kızım benim ya bir tanem iyi ki var Allah herkese nasip etsin anne olmayı ve ben kızıma hep öyle dua ettim Allah sana senin gibi bir evlat versin. Hiç üzmedi beni. Zaten çok mantıklı olgun bir çocuğu üzüntümde sıkıntıda hep yanımda olmaya çalışırdı sokulurdu. Çok iyi bir dost, küçük olmasına rağmen onunla çok şeyi paylaşabilirim ve bilirim ki onda kalır. Oğlum, çok zor bir çocuk. Çünkü çok zeki bir çocuk mesela onda bir farkındalık var farklı bir çocuk, onu kandıramıyorsun her şeyi hemen anlıyor. Ama çok sevgi dolu mesela çok merhametli ablası ağladığı zaman dudağını büzüp onunla ağlar. Dediğim gibi evin afacanı. İlerde ne yaşarım bununla bilmiyorum ama çok daha farklı bir çocuk. Daha zeki sanki ablasından”. **Ç2:** “Hep birbirimizle iletişim halindeyiz”. **B3:** “Konuşarak sağlarız biz. İsteklerimizi, sıkıntılarımızı, dertlerimizi söyleriz birbirimize”.

Tablo 27. Aile bireyleri ile olan iletişimini nasıl değerlendiriyorsun?

Son olarak “Aile bireyleri ile olan iletişimini nasıl değerlendiriyorsun?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu aile üyeleri ile olan ilişkilerinin olması

gerektiği gibi olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılardan iki kişi aile üyeleri ile olan iletişiminin çok iyi olduğunu söylerken iki katılımcı aile üyeleri ile olan iletişiminin çok iyi olmadığını söylemiştir. **A1:** “Biz hiç iletişim sıkıntısı yaşamıyoruz ben özellikle konuşmayı çok seven biriyim eşim çok konuşmayı sevmez böyle o daha duygusaldır balık burcudur yazarçizer ben konuşurum ve etrafımdakileri de konuştururum bir şekilde o yüzden mesela çocukların da bir sıkıntısı mı var oğlum eve morali bozuk mu geldi ben onu mutlaka değerim yani ne oldu niye böyle oldu kızımın öyle yine bir sorunu olduğunda mesela dışardayım eve geldim suratı asılmış mutlaka sorarım ne oldu problem ne siz yine ne yaptınız birbirinize bazen suçlayarak bazen yargılayarak ama mutlaka sorar konuştururum ve evdeki iletişim merkeziyim diyebilirim yani herkese bir şekilde uzanabiliyorum”. **A2:** “Yaşayarak, hal ve hareketlerimizden iletişimimizi sağlayabiliyoruz. Hep bir aradayız yani. Eşimden daha fazla beklenti var ama çocuklarımla ben iletişim olarak iyi olduğumuzu düşünüyorum onlar bana her şeylerini anlatabiliyorlar mesela; sorunlarını, sıkıntılarını, yaşadıklarını her şeyi anlatabiliyorlar bende onlarla paylaşıyorum sıkıntıları pek paylaşmam ama onlara pek belli etmemeye çalışırım”. **B2:** “Çok iyi gördüğümü söyleyebilirim. Evin erkeği ve kadını olarak bir sorun yaşamıyoruz. Rahat bir şekilde kendimizi ifade ediyoruz. Bazen benden izin almaları gereken konular oluyor. Genelde olumlu oluyor. Çünkü onlara güveniyorum”. **A3:** “Bence olması gereken o niye söylemeyelim ki. Yani hani arkadan konuşup ya da içimize atıp sinir hastası olacağımıza söylüyoruz. Zaten evlendiğimizde de öyleydik, eşim zaten küsülmesinden nefret eder, mutlaka konuşulacak olay sonuca bağlanacak. İletişimsiz olmaksızın konuşmak daha sağlıklı”.

Tüm bu bulgular dikkate alındığında aile işlevselliğine ait örüntü Şekil 4’te olduğu gibi tanımlanabilir.

Şekil 4. Aile İşlevselliği Modeli

Yapılan içerik analizi sonucun göre, literatüre dayalı oluşturulan aile işlevselliği boyutları Şekil 4’de tanımlanmıştır. Böylece ailelerin sağlıklı işlevselliğe sahip olabilmeleri için aile içerisinde sağlıklı rollere, destek mekanizmalara, ritüellere, bağlılığa, sınırlara ve iletişime sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda aile içerisinde aile üyelerinin sahip oldukları rollerin öncelikle toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında olduğu ve aile içi işbölümü ile tamamlandığı söylenebilmektedir. Aile içerisinde aile üyelerinin birbirlerine sağladıkları destek ise karşılıklı duygusal destek ve duygusal paylaşım bağlamında sağlanmaktadır.

Bununla birlikte aile üyelerinin birbirlerini tamamlaması da aile içerisinde sağlanan desteğin bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir aile üyesi görevini ya da sorumluluğunu yerine getiremediğinde diğer bir aile üyesinin bu görevi üstlenip tamamlamasıdır. Aile içerisinde ritüeller ise ailecek etkili zaman geçirme olarak el alınabilmektedir. Bununla birlikte ailecek yemek yemek aile işlevselliğini arttıran önemli ritüellerdendir. Birlikte yemek yemek ise kültürel bir ritüel olarak değerlendirilebilir. Aile içi bağlanma ve güvene bakıldığında ise bir ailenin sağlıklı bağlanmaya sahip olabilmesi için aile üyeleri arasında olumlu duyguların olması gerektiği söylenebilir. Aynı zamanda bu duyguların diğer aile üyeleriyle paylaşılması ailenin işlevselliğine katkı sağlamaktadır. Bir diğer boyut olan aile içi sınırların ailenin işlevselliğine katkı sağlayabilmesi için ise aile üyelerinin birbirlerine saygı göstermesi gerekmektedir. Son olarak ise duyguları ifade etme, saydamlık ve karşılıklılık aile içerisinde sağlıklı iletişimin önemli etkenlerini oluşturmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliğini incelemeyi amaçlayan bu çalışma ailelerin işlevselliklerini aile içi roller, aile içi destek, aile içi ritüeller, aile içi bağlanma ve güven, aile içi sınırlar ve aile içi iletişim bağlamında derinlemesine ele almıştır. Ailelerin işlevsellik düzeylerini görmek amacıyla öncelikle aileye ve aile işlevselliğine yönelik bilgiler elde edilmiştir. Bu kapsamda, üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin, ailelerini nasıl gördüklerine ilişkin betimlemelerden ailenin, olumlu duyguların, karşılıklı desteğin ve paylaşımın hakim olduğu bir sistem olarak görüldüğü söylenebilir. Bu özelliklere sahip olan ailelerin ise işlevselliklerinin büyük ölçüde yüksek olduğu yapılan analizler sonucunda ifade edilebilir. Green vd. (1988) tarafından yapılan araştırma da yüksek işlevselliğe sahip ailelerde büyüyen üstün yetenekli çocukların aile yaşam doyumlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Aile işlevselliğinin aile üyeleri tarafından yüksek algılamasının en önemli etkenleri arasında etkili aile içi iletişim, aile içi destek, aile içi paylaşım, aile içi güven ve aile içi bağlılık yer almaktadır. Ayrıca aile üyeleri, ailelerinin en güçlü özellikleri olarak karşılıklı bağlılık, sahip olunan ritüeller, aile içi karşılıklı destek, aile üyeleri arasında ki sınırlar ve iletişim olduğunu vurgulamışlardır. Bu sonuç, katılımcıların ailelerini tanımlama yolu olarak aile işlevselliği boyutlarına vurgu yaptıklarını göstermektedir. Aile işlevselliği boyutlarının, üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin işlevselliğini de kapsadığı söylenebilir. Ayrıca bu durum, normatif ailelerin sahip olduğu aile işlevselliğinin normatif olmayan ailelerle örtüştüğünü göstermektedir. Normatif olan aileler ile normatif olmayan ailelerin işlevselliklerindeki farklılığın özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuğun aileye getirdiği psikolojik, maddi, eğitim, sosyal ilişkiler ve yaşam tarzı zorluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, özel eğitim kapsamında olan üstün yeteneklilik aileye psikolojik, maddi, eğitsel olarak, sosyal ilişkiler ve yaşam tarzı bağlamında bazı sorumluluklar ve yükler getirmektedir. Aileler de bu sorumluluklarla başa çıkmak için desteğe, yardıma ve rehberliğe ihtiyaç duymaktadır. Ailelerin üstün yetenekli çocuklarının gelişimlerini desteklerken, ihtiyaç duydukları rehberlik özellikle çocuklarının sosyal-duygusal ve eğitsel gelişimleri alanlarındadır (Oğurlu ve Yaman, 2013). Cavkaytar (2003)'da yaptığı araştırma ile özel gereksinim duyan çocuğa sahip olan ailelerle normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerinin yapı ve kapsam olarak aynı olduğu fakat özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerini korumak ve sürdürmek için daha fazla çabaya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Normatif olmayan ailelerin sahip oldukları aile işlevselliğinin normatif olan ailelere göre farklılıkları incelendiğinde normatif olmayan ailelerin işlevselliğinin, ailenin sahip olduğu stres durumuna göre değiştiği görülmektedir (Weissler ve Landau, 1992). Diğer bir ifadeyle özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuğa sahip olan ailelerin, aile işlevselliği çocuklarının gereksinim alanına göre farklılaşmaktadır (Morgan, 1988). Bu doğrultuda üstün yeteneklilik, down sendromu, otizm spektrum bozukluğu, işitme kaybı, görme kaybı gibi özel eğitim kapsamında değerlendirilmektedir (Donovan ve Cross, 2002; Ataman, 2011). Fakat ailelerin çocuklarının özel gereksinimini kabullenme süreçleri doğum öncesinden ayrılmaya başlamaktadır (Barut, 2011). Bu kapsamda çocuğu down sendromlu olan aileler çocuklarının gereksinimlerini hamilelik sürecinde öğrenebilmektedirler ya da işitme ve görme kaybı olan çocukların aileleri bu durumu doğumdan kısa bir süre sonra fark etmektedirler. Üstün yeteneklilik ise genellikle çocuğun eğitim hayatının başlamasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır (Özel eğitim yönetmeliği, 2012). Dolayısıyla özel eğitim gereksinim alanının tanılanmasıyla birlikte aileye yansıyan stresin farklılaştığı söylenebilmektedir.

Bununla birlikte üstün yeteneklilik haricinde özel eğitim kapsamında olan tüm gereksinim alanlarının bireyin hayatını tek başına idame ettirememesi ve bir bakıcıya/rehbere ihtiyaç duyması ailenin temel kaygılarından birini oluşturmaktadır (Center for Children and Youth with Disabilities, 2003). Bu kaygı ise ailenin yaşadığı stresi arttırmaktadır. Dolayısıyla ailenin yaşadığı stresin özel gereksinim alanına göre değiştiği görülmektedir. Üstün yetenekli bir çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları stres ise çocuklarının belli alanlardaki hızlı gelişimlerine ve ihtiyaçlarına yeterli imkânları sunamamaktan kaynaklandığı ifade edilmektedir (Oğurlu ve Yaman, 2013).

Bu araştırmada üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin birbirlerine çok bağlı oldukları bulunmuştur. Bağlılık, benzer değer ve düşünceler paylaşan, birbirine inanan ve güvенеabilen, böylece karşılıklı sevgi, şefkat ve ortak beğenilere sahip bireyler arasında güven oluşturma ve güveni koruma anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bağlılık, bireylerin aile içerisinde etkili birer aile üyesi olmalarını sağlamaktadır ve aile üyeleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir (Goulborne vd., 2010).

Elde edilen bulgular incelendiğinde aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılığı üstün yetenekli etiketi ile değişmediği, buna rağmen aile üyeleri olarak birbirlerine çok bağlı oldukları söylenebilir. Araştırmalara bakıldığında ise çocuklarının etiketini kabullenen ebeveynlerin çocukları ile gurur duydukları ve daha yakın bir ebeveyn-çocuk ilişkisi

oluşturduklarını göstermektedir (Cornell, 1983). Bu farklılığın ise, ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarına ilişkin öz değerlendirmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu farklılık kültürel bir vicdan muhakemesinin yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Aile olarak birbirlerine bağlı olmalarını sağlayan bir diğer etken ise çocuklarının gelişimlerine yoğunlaşan ebeveynlerin, kendilerini sosyal çevrelerinden soyutlamaları olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle aileler, enerjilerini çocuklarının bakımına verdiklerinden sosyal ortamlardan uzaklaşmak zorunda kalmaktadırlar (Metin, 2012b). Bu durum ise aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılığı arttırmaktadır.

Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin birbirlerine bağlı olmalarını, Yıldırım (2012) yaptığı çalışma ile desteklemektedir. Yıldırım tarafından yapılan araştırmaya göre üstün yetenekli çocuğa sahip aileler normal çocuklara sahip ailelere kıyasla birbirlerine daha ilgili ve bağlıdırlar. Ayrıca katılımcıların aile içi bağlılık ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında tüm aile üyelerinin aile içi bağlılıklarını aynı düzeyde algıladıkları ortaya çıkmıştır. Pine-Jacquemin ve Zaouche Gaudron (2012) ise aile alt sistemler arasında bağlanma kalitesinin farklılaştığını ve bu farklılığın tüm aile üyelerinin farklı şeyler algılamalarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu farklılığın örneklemin normatif olmayan aile olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle üstün yetenekli çocuk kardeşi ile olan ilişkisini olumsuz algılayan, tanılanmamış çocuk üstün yetenekli kardeşi ile olan ilişkisini olumlu görmektedir (Ballering ve Koch, 1984). Aile alt sistemi arasındaki bağlılığı inceleyen daha sonraki çalışmalar ise üstün yetenekli bir çocuğa sahip ailenin, kardeş alt sisteminin üstün yeteneklilik etiketinden olumsuz olarak etkilenmediğini göstermektedir. Bununla birlikte üstün yeteneklilik etiketinin kardeşler arasındaki empatiyi ve arkadaşlığı arttırdığı David vd. (2009) tarafından ortaya konmuştur.

Ayrıca ebeveynler evlilik ilişkilerinden doyum aldıklarında ebeveynler arasındaki ilişki de olumlu olarak etkilenmektedir. Dolayısıyla ebeveyn alt sistemi arasındaki ilişki ebeveyn- çocuk bağlanmasına da yansımaktadır (Shaver ve Hazan, 1987). Ebeveyn tutumu ise doğrudan bağlanmayı etkilemektedir (Nair ve Murray, 2005). Bununla birlikte baba-çocuk arasındaki bağ ebeveynlerin evlilik doyumunu yordamaktadır (Lundy, 2002). Evlilik doyumunu ise başarılı bir aile yaşamının temel yapı taşıdır (Thenmozhi, 2015). Böylece ebeveyn alt sisteminde hâkim olan işlevselliğinin tüm aile işlevselliğine etki ettiği düşünülmektedir. Green vd. (1988) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre yüksek

işlevselliğe sahip ailelerde büyüyen üstün yetenekli çocukların aile yaşam doyumlarının daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde, ailenin duygusal atmosferini yönetme (Nazlı, 2014) anlamına gelen aile içi destek bağılıktan sonra katılımcılar tarafından en çok vurgulanan boyut olmuştur. Bu durumun aile içerisinde bağılılığın çok fazla olmasına benzer olarak ailenin çevreden soyutlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aile çevreden uzaklaştıkça sosyal destek mekanizmalarından daha az faydalandığından, ihtiyaç duyduğu desteği aile içerisinde, aile üyelerinin birbirlerine destek olmasıyla giderdiği düşünülmektedir. Elde edilen bulgulara göre ise aile içerisinde destek aile üyelerinin ihtiyaç duyduğu durumlarda tüm aile üyeleri tarafından sağlanmaktadır. Bu süreçte ise en önemli etkiye anne sahiptir. Bununla birlikte aile içerisindeki destek aile üyeleri arasındaki bağ, karşılıklı iletişim ve karşılıklı güven bağlamında sağlanmaktadır. Ayrıca gerekli durumlarda rollerin esnetilmesi ve işbirliği ile birlikte aile üyelerinin görev ve sorumluluklarını gerçekleştirmelerine aile üyeleri tarafından destek olunmaktadır.

Aile içerisinde üstün yetenekli tanısı almış çocuğun olması farklı sorumlulukları beraberinde getirdiğinden aile ek desteklere ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca çocuklarının üstün yetenekli olarak tanınması aile içerisinde ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerini desteklemekte zorlanacaklarını düşünmelerine neden olmaktadır (Dağhoğlu ve Alemdar, 2010). Bu bağlamda katılımcılara üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile nasıl başa çıkıyorsunuz sorusu sorulmuştur. Yapılan analiz sonuçları ebeveynlerin herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını, hatta çocuklarını normal gelişim gösteren çocuklar gibi gördüklerini göstermiştir. Üstün yetenekli çocuğa, tanı almış olmak ile nasıl başa çıktığı sorulduğunda ise yine ebeveynlerinin söylediğine benzer olarak üstün yetenekli çocuklar hayatlarında bir değişikliğin olmadığını fakat tanınmanın onları mutlu ettiğini ifade etmişlerdir. Tanı almak ne kadar olumlu olarak gözüktü de Öpengin ve Sak'a (2012) göre tanının çocukların duygusal, sosyal ve akademik gelişimlerine yansımaları vardır. Buna rağmen çocuğun sevinç, şaşkınlık, kaygı gibi duygular yaşaması olası görülmektedir.

Aile içerisinde karşılıklı olarak sağlanan desteğin üstün yeteneklilik tanısı ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla sorulan soruya ise ebeveynler aile içi desteklerinde bir farklılığın olmadığını fakat çocuklarının üstün yetenekli tanısı almış olmasının kendilerine olumlu duygular hissettirdiğini ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalarının arttığını söylemişlerdir. Bu bulgu ebeveynlerin aile içerisinde hakim olan destek mekanizmasının

değişmediğini ama çocuklarının tanınmasıyla birlikte mutlu olduklarını ifade ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla bir çelişki oluşmaktadır çünkü çocuğunun etiketini kabul eden ebeveyn çocuğu ile daha yakın bir ilişki kuracağından çocuğuna sağlayacağı destek farklılaşacaktır (Cornell, 1983). Ebeveynlerin gösterdikleri bu farklılığın sosyal istenilirlik bağlamında olduğu düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında ise aile içerisindeki destek, üstün yetenekli çocukların öğrenciliklerinde de okul ortamına uyumları ve başarıları ile de ilişkili bulunmuştur (Dunn, Putallaz vd., 1987). Diğer bir ifadeyle üstün yetenekli çocuğa aile üyeleri tarafından sağlanan desteğin çocukların akademik başarılarını etkilediği görülmüştür. Saranlı ve Metin (2014) yaptıkları çalışma ile aile eğitim programına katılan ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının psikolojik durumlarına yönelik düşüncelerinin olumlu olarak arttığını fakat bu ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının aynı eğitim programı sonrasında ailelerinden aldıkları sosyal desteğe ilişkin düşüncelerinin değişmediğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda aile içi desteğin ebeveyn alt sisteminden başlayarak sağlıklı olarak işlemesi çocuklara da aynı şekilde yansıtacağı için aile işlevselliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Aile içi roller üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde aile içi bağlılık ve aile içi destekten sonra gelmektedir. Aile içerisinde sahip olunan roller, ev içerisinde görev ve sorumlulukların aile üyeleri tarafından paylaşılması anlamına gelmektedir (Hennig, 2009). Bu boyut incelendiğinde aile içerisinde ki rol dağılımların öncelikle toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ve evlilik sürecinin doğal süreci içerisinde oluşturulduğu yapılan analizler sonucunda söylenebilmektedir. Ayrıca aile içerisindeki roller değişen ve gelişen toplum yapısıyla birlikte gerekli durumlarda iş bölümü yapılarak güncellenmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında gelişen aile içi roller aynı zamanda ebeveynlerin kendi anne-babalarından gördükleri davranışlardan etkilenmektedir. Gonzales de San Roman ve De La Rica (2016) yaptıkları araştırma ile kuşaklar arası rol aktarımının önemini ortaya koyarak anne-babaların kendi ebeveynlerinin davranışları ışığında aile içi rolleri oluşturduklarını ifade ederek elde edilen bu bulguyu desteklemektedir. Wood (2012) ise cinsiyet rollerini kültür, iletişim ve medya aracılığı ile iletilen özelliklerin kümesi olarak ele almaktadır. Böylece ailenin toplumun en küçük sistemi olması ile birlikte aile içerisindeki rollerin kültür bağlamda olduğu söylenebilir.

Tüm aile üyeleri tarafından yerine getirilen görev ve sorumlulukların çocuğun üstün yetenekli tanısı almasıyla birlikte değişmediğini ifade eden ebeveynler üstün yetenekli çocuklarının temel sorumluluğunun eğitime odaklanmak olduğunu vurgulamışlardır. Fakat buna rağmen ebeveynler üstün yetenekli çocuklarına farkında olmadan, çocukların gelişimsel özelliklerinin çok üzerinde görev ve sorumluluklar yüklemektedirler. Diğer bir ifadeyle görüşme süreci içerisinde ebeveynler, özellikle babalar, çocuklarını “gelecek garantisi” olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Aile alt sistemleri ve alt sistemlerinin birbirleri arasında ki ilişki anlamına gelen aile içi iletişim ise aile içi roller boyutunu takip etmektedir. Aile üyelerinin aile içerisinde duygularını ve düşüncelerini nasıl paylaştıkları ele alındığında bireylerin genellikle sözlü iletişim kurdukları fakat bazı durumlarda beden dili ile de duygularını paylaştıkları ve gerektiğinde aile üyeleri ile sınırlı paylaşımlarda bulundukları görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar aile içerisinde ki iletişimlerinin olması gerektiği gibi olduğunu belirtmişlerdir. Karakuş (2010) ise yaptığı araştırma ile üstün yetenekli çocuğa sahip anne ve babaların çocukları ile iletişim kurmakta zorlandıklarını ortaya koymuştur. Anne-babalar zorlanmalarını etkileyen bir faktör olarak üstün yetenekli çocuklarının farklı olduklarını dış çevreye yansıtması olarak belirtmiştir. Araştırma sonuçları arasındaki farklılığın araştırmalarda verilerin elde edildiği örneklem olduğu düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle değişen örneklem ile birlikte bireyler farklılaşmaktadır ve bu nedenle bireyler farklı yaşam dönemlerinde farklı kişilik özelliklerine sahip olmaktadır.

Ayrıca literatür incelendiğinde aile içi etkili iletişiminin bireylerin gelişimlerini ve yaşayacakları aile hayatlarına etki ettiği görülmektedir. Dolayısıyla aileler, özellikle ebeveynler aile içerisinde etkileşimlerin önemini aile üyelerine hissettirebilirlerse ve aile üyeleri arasında aktivitelerin, düşüncelerin ve duyguların paylaşılmasını teşvik edebilirlerse çocuklarının gelecekteki romantik ilişkilerinde daha rahat iletişim kurmalarını, partnerlerini olduğu gibi kabul etmelerini ve partnerlerini gelişim için teşvik etmelerini sağlayabilmektedirler (Young ve Schrod, 2016).

Aynı zamanda ebeveynler aile içi ilişkilerinin, çocuklarının üstün yetenekli tanısı almasıyla birlikte değişmediğini ancak kendilerinin olumlu yönde değiştiklerini belirtmişlerdir. Bu değişim ise ebeveynlerin çocuklarına yönelik algıları ve beklentilerinden oluşmaktadır. Literatür incelendiğinde üstün yetenekli çocuklarında ebeveynlerinin kendilerine yönelik davranışlarında ve yaklaşımlarında üstün yetenekli etiketiyle birlikte

herhangi bir değişimin olmadığını düşündükleri görülmektedir (Öpengin ve Sak, 2012). Ebeveynler açısından aile içi iletişime bakıldığında ise çocuğu üstün yetenekli olan aileler, normal gelişim gösteren çocuklara sahip ailelere göre çocuklarının problemlerini, çocuklarıyla birlikte daha detaylı ele alarak çözüm yolları üretmektedirler. Ayrıca üstün yetenekli çocuğa sahip olan aileler çocuklarına daha fazla soru sormakta ve sorularına da çocuklarından detaylı cevaplar beklemektedirler. Bu durum ise çocukların sorulara verdikleri cevapları daha kapsamlı, daha açıklayıcı ve daha fazla metaforlarla açıklamalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte bir ve ikiden fazla çocuğa sahip olan annelerin bilişsel etkileşim düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre anneler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sonuçlar annelerin bilişsel etkileşiminin yüksek olduğunu göstermiştir (Weissler ve Landau, 1992).

Ailenin tüm aile üyeleri ile birlikte sürdürdüğü, tekrarlı davranış kalıplarından oluşan ve aile yaşam kalitesini ve ailenin iletişim değerini arttıran (Yoon, 2012) ritüeller, aile işlevselliğinin bir diğer boyutudur. Üstün yetenekli çocuklara sahip aileler, ailecek gezdiklerini, yemekleri birlikte yediklerini, oyun oynadıklarını, birlikte tatile gittiklerini ve alışverişleri birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir. Bunula birlikte alışkanlıklara sahip olmanın aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını arttırdığını ve aile üyelerine olumlu duygular hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca ebeveynler ailecek yaptıkları aktivitelerin çocuklarının üstün yetenekli tanısı almasıyla birlikte değişmediğini fakat eğitici aktiviteler yapmaya daha çok özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. Böylece üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin normal gelişim gösteren çocuklara sahip ailelere göre daha eğitici faaliyetler gerçekleştirdikleri söylenebilir. Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile içi ritüelleri normatif olmayan aileler ile birlikte incelendiğinde ise ailelerin gerçekleştirdikleri etkinlikler çocuklarının gereksinim alanına göre değiştii söylenebilmektedir. Diğer bir ifadeyle otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin, ailecek yapabilecekleri etkinlikler çocuklarının sosyal etkileşimde bulunmaya yönelik düşük istekliliğinden ötürü sınırlanmaktadır (Johnson, Meyers vd., 2007).

Üstün yetenekli çocuğa sahip aileler entelektüel ve kültürel aktiviteleri takip edip bu etkinliklere katılım göstermektedirler (Cornell ve Grossberg, 1987). Fakat Oğurlu ve Yaman (2013)'a göre aileler çocukları ile birlikte etkinliklere katılım göstermeye yönelik rehberliğe ihtiyaç duymaktayken Eriş, Seyfi ve Hanoz (2008)'un yaptığı araştırmaya göre ise ebeveynler yeterli destek almadıklarından yakınmaktadır.

Son kategoride aile içerisinde sınırlar yer almaktadır. Sınırlar, aile alt sistemleri arasındaki işleyişin anlaşılmasını sağlayan göstergelerdir (Meyers vd., 1996). Bu boyut ele alındığında aile üyelerinin karşılıklı olarak saygı gördükleri, sadece bazı durumlarda birbirlerine olan saygının değiştiği yapılan analizler sonucunda söylenebilir. Bununla birlikte birbirlerine olan saygılarını etkili iletişim aracılığı ile gösterdiklerini ve birbirlerinin odalarına izinsiz girmediklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda ebeveynler çocuklarının kişisel alanlarına gerektiğinde müdahale etmektedirler.

Araştırmalar ise geç adolesanların kişisel sınırlarını düzenlemelerinin (kişisel yetkinlik, sıkıntı, savunma mekanizma kalıpları kullanma, vb.) aile içerisindeki düzenlenmiş sınırlardan (aile sağlığı, iletişim, liderlik, ifade gücü, uyum, aile çatışması, vb) etkilendiği ortaya koymuştur (Meyers vd., 1996). Dolayısıyla bireylerin gelişimlerinde aile içi sınırların önemli bir etken oluşturduğu söylenebilmektedir. Üstün yetenekli çocukların gelişiminde de aynı önemden söz edilebilmektedir. Çünkü üstün yetenekli çocuklar erken yaşlarda yetişkin rolüne bürünmektedirler. Dolayısıyla aile içerisindeki sınırlarının net olması ve rollerin belirgin olması sağlıklı aile işlevselliğine sahip olmalarını normal ailelere göre daha fazla etkilemektedir (Fonseca, 2011b).

Ayrıca üstün yetenekli çocuklara sahip aileler, üstün yetenekli çocuklarına daha fazla özgürlük alanı bırakmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle çocuklarının arkadaş seçiminde, karar almada, okul dışı aktivite seçimlerinde çocuklarına müdahale etmemektedirler ve kararları çocuğun özgürlüğüne bırakmaktadırlar (Colangelo ve Dettman, 1983). Yukarıda bahsedildiği üzere diğer özel gereksinim alanlarından birine sahip olan bireylerin kendi hayatlarını tek başına idame ettirmekte zorlanmaları aile içi sınırlarının da üstün yeteneklilere göre daha esnek olmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle aile üyelerinin kişisel alanları daha azdır.

Literatürde aile içi sınırlar aile işlevselliğini etkileyen önemli bir boyutu temsil etmektedir. Fakat bu çalışmada aile içi sınırlar üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde en az etkiye sahiptir. Bu farklılığın üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin birbirlerine çok bağlı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir çünkü bireylerin birbirlerine çok bağlı olmaları iç içe geçmelerine ve böylece birbirlerinin sınırlarını ihlal etmelerini hatta aile içerisinde sınırların olmamasına yol açmaktadır. Aile bireylerinin iç içe geçmesi ise ebeveynler tarafından “biz üstün yetenekli çocuğumla arkadaş gibiyiz” olarak ifade edilmesinden anlaşılmaktadır. Aile üyelerinin birbirlerine çok bağlı olmaları nedeniyle iç içe geçmeleri ise kültürel bir durum olarak değerlendirilmektedir. Sümer ve Güngör (1999)’ yaptıkları

araştırma ile Türk öğrencilerin Amerikalı öğrencilere göre daha saplantılı olduklarını dolayısıyla ilişkilerinde daha fazla takıntılı olduklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca İmamoğlu (1998)' da Türkiye' de bireylerin ilişkilerinde ‘bütünleştiklerini/işkıselleştiklerini’ ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle bireylerin benlikleri ilişkilerinde ki bireylerden ayrışmamaktadır.

Bu bulgular ışığında elde edilen aile işlevselliği modelinin, ilkokul ve ortaokula devam eden üstün yetenekli kız çocuklarına sahip aileler ile yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulduğu göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle eğitsel ve sosyal gelişimlerin cinsiyete göre farklılaşması göz önünde bulundurulduğunda (Kerr ve Multon, 2015) aile işlevselliği, ailede üstün yetenekli olarak tanımlanmış erkek çocuğun olmasıyla değişebilir. Aynı şekilde eğitim durumunun da aile işlevselliğine etki ettiği düşünülmektedir. Ortaöğretime devam eden üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevsellikleri ilkokul ve ortaokula devam eden üstün yetenekli çocuklara sahip ailelere göre farklılaşabilir. Ülkemizde üstün yetenekli çocuklara sunulan eğitim fırsatları göz önünde bulundurulduğunda bu farklılığın BİLSEM'in üstün yetenekli çocuklara sunduğu eğitimden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca aile işlevselliğinin incelenmesi sürecinde ebeveyn alt sisteminin aile işlevselliğinin temel yapı taşı oluşturduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle ebeveynlerin aileyi oluşturması ve ebeveyn alt sistemi içerisinde eşler arasındaki ilişkinin çocuklara yansması ailenin işlevselliğini etkilemektedir. Dolayısıyla bu çalışma aile işlevselliği kuramlarına yeni bir aile işlevselliği yaklaşımı sunmaktadır. Bununla birlikte bu araştırma ülkemizde hem üstün yeteneklilik hem aile danışmanlığı alanlarında sınırlı araştırmaların bulunması göz önüne alındığında üstün yetenekli çocuklara sahip aileler hakkında kapsamlı bilgi sunduğu söylenebilir. Dolayısıyla üstün yetenekli çocuklara sahip aileler ile yapılacak çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

5.1. Sonuç

Araştırmanın bulgularına dayalı elde edilen sonuçlar aşağıda kısaca verilmiştir;

- Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin, aile işlevselliği aile içi bağlılık, aile içi destek, aile içi roller, aile içi iletişim, aile içi ritüeller ve aile içi sınırlar boyutları ile ilişkilidir.
- Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerde, aile üyeleri birbirlerine çok bağlıdır. Diğer bir ifadeyle aile üyelerinin benlikleri birbirlerinden ayrışmamıştır.

- Aile içi destek üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliğini etkileyen ikinci en önemli boyuttur.
- Daha sonra bu boyutu sırasıyla aile içi roller, aile içi iletişim, aile içi ritüeller ve aile içi sınırlar takip etmektedir.
- Üstün yetenekli çocuklara sahip aileler, tanılanmış çocuklarına gelişim dönemlerinin üzerinde roller yüklemektedirler.
- Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin aile işlevselliği diğer normatif olmayan ailelerden farklılaşmaktadır.

5.2. Öneriler

Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda;

- Bireyler ile aile orijini bağlamında benliğin farklılaşması,
- Evlilik öncesi ilişkiler ve romantik ilişkiler üzerine çalışılması,
- Aile alt sistemleri açısından aile işlevselliğinin incelenmesi,
- Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelere, çocukların gelişim düzeylerine bağlı ve aile işlevselliği boyutları bağlamında rehberlik programlarının hazırlanması ve uygulanması,
- Aile alt sistemleri açısından aile işlevselliğinin incelenmesi,
- Üstün yetenekli çocuklar ve normal kardeş alt sisteminin aile işlevselliğinin incelenmesi,
- Üstün yetenekli çocuk- anne- diğer çocuklar ile ve üstün yetenekli çocuk- baba- diğer çocuklar ile ilişkisinin incelenmesi,
- Aileler ile görüşmelerde, ailelerin kendi doğal ortamlarında gözlemlenmesi aile işlevselliğinin birçok boyutunda (öncelikle iletişim, roller, ritüeller gibi) daha fazla ve güvenilir bir bilgi vermesi açısından değerlendirilmesi,
- Türk kültürü içerisinde nicel bir çalışma ile aile işlevselliği boyutlarının önem ve katkı düzeylerinin ampirik olarak belirlenmesi önerilmektedir.

Ayrıca üstün yetenekli çocuklara sahip aileler ile çalışanlara ise aile içerisinde bağlılığın öncelikle ele alınması, aile danışmanlığı uygulamalarında psikolojik danışmanlara, aileleri aile işlevselliği boyutları bağlamında değerlendirmeyi ve ailelerin geliştirmelerini düşündükleri alanlar ile ilgili çalışmalara odaklanmaları önerilmektedir.

Bununla birlikte aileler ile yürütülecek nitel çalışmalarda araştırmacıların gözlem yöntemi ile görüşmelerini desteklemeleri aile hakkında tarafsız bilgi elde edilmesi adına önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Afat, N. (2013). Çocuklarda Üstün Zekanın Yordayıcı Olarak Ebeveyn Tutumları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 155-168.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Taya 2011*. Ankara: Uzerler Matbaacılık San. Ltd. Şti.
- Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.
- Alan, U. (2006). *Motivasyon Teorileri ve Motivasyonun İş Hayatı Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.
- Ali, S. ve Malik, J.A. (2015). Consistency Of Prediction Across Generation: Explaining Quality of Life By Family Functioning And Health- Promoting Behaviors. *Qual Life Res*, 24, 2105-2112.
- Amando, S. (2005). *Emotional Well-Being of First-Year University Students: Family Functioning and Attachment Styles*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Middle East Technical University, Ankara.
- Arfaie, A., Mohammadib, A. and Sohrabic, R. (2013). Relationship between marital conflict and child affective-behavioral psychopathological symptoms. *Procedia-Social and Behavioral Science*, 84, 1776-1778.
- Aron, E. N. (1996). *The highly sensitive person: How to thrive when the world overwhelms you*. New York: Broadway Books.
- Assouline, S. G. (1997). Assessment of gifted children. N. Colangelo and G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (2nd ed., 89-108). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Ataman, A. (1998). Özel Eğitim. *Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler* (ss. 173-190). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ataman, A. (2011). Özel gereksinimli çocuk ve özel eğitim. A. Ataman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* (87-104). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ateş, F.B. ve Akbaş, T. (2012). Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile İşlevselliği ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 337-352

- Baker, J. A., Bridger, R., and Evans, K. (1998). Models of underachievement among the gifted preadolescents: The role of personal, family, and school factors. *Gifted Child Quarterly*, 42, 5-14.
- Ballering, L.D., and Koch, A., (1984). Family Relations When a Child is Gifted. *Gifted Child Quarterly*, 28(3), 140- 143.
- Barut, Y. (2011). Özel gereksinimli çocuk ve ailelerine yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri. A. Ataman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* (87-104). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Baykoç Dönmez, N. (2014). Üstün; Akıl, Zeka, Deha, Yetenek, Dahiler-Savantlar Gelişimleri ve Eğitimleri. E.N. Metin (Ed.). *Üstün yeteneklilerin gelişim özellikler* (373-402). Ankara, Vize Yayıncılık.
- Beavors, R. and Hampson, R.B., (2000). The Beavers Systems Model of Family Functioning. *Journal of Family Therapy*, 22, 128-143.
- Belsky, J., Rovine, M. and Fish, M., (1989). The developing family system. M. Gunnar (Ed.) *Systems and Development, Minnesota symposium on child psychology*, 22. Hillsdale, NJ: Earlbaum
- Besañon, M., Lubart, T. and Barbot, B. (2013). Creative Giftedness And Educational Opportunities. *Educational Child Psychology*, 30(2), 79-88
- Bray, J.H. (2004). *Assesment of Couples and Families*, Sperry, L. (Ed.). New York, Brunner-Routledge.
- Bukova Güzel, E. ve Demircioğlu, H., (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, (Çvr. Ed.). Ankara, Pegem Akademi.
- Bulut, I. (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. T. C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara.
- Bütün, M. ve Demir, S.B., (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, (Çvr. Ed.). Ankara, Pegem Akademi.
- Callahan, C.M., Sowa, C.J., May, E.M., Tomchin, J.A., Plucker, Cunningham, C.M. and Taylor, W. (2004). *The Social and Emotional Development of Gifted Students*. Storrs University of Connecticut, University of Virginia, Yale University.
- Canarslan, H. ve Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Carr, A. (2016). *Family Therapy. Concepts, Process and Practice* (2.Baskı). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

- Carter, P. (2005). *The Complete Book of Intelligence Tests: 500 Exercises to Improve, Upgrade and Enhance Your Minde Strength*. England: Wiley.
- Cavaleri M.A., Olin, S.S., Kim, A., Hoagwook, K.E. and Burns, B.J. (2011). Family support in prevention programs for children at risk for emotional/behavioral Problems. *Clin Child Fam Psychol Rev*, 14, 399-412.
- Cavkaytar, A. (2003). *Ailelerle Birlikte Çalışma*. S. Eripek, (Ed.). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cavkaytar, A., Özen, A, (2015). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimli olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. A. Gönül Akçamete, (Ed.) Ankara, Kök Yayıncılık.
- Center for Children and Youth with Disabilities, (2003). *Parenting a Child with Special Needs. News Digest*, 20(3), 2-16.
- Colangelo, N. and Dettmann, D.F., (1983). A Review of Research on Parents and Families of Gifted Children. *Exeptional Children*, 50(1), 20-27.
- Colangelo, N., Assouline, S. G., and Gross, M. U. (2004). *A nation deceived: How schools hold back America's brightest students* (Vol. I). Iowa City: University of Iowa, Connie Belin and Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development.
- Corcoran, J. (2001). Multi- Systemic Influences on the Family Functioning of Teens Attending Pregnancy Prevention Programs. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 18(1), 37-49.
- Cornell, D. G. and Grossberg, I. N. (1987). Family environment and personality adjustment in gifted program children. *Gifted Child Quarterly*, 31, 59-64.
- Cornell, D. G., (1983). Gifted Children: The Impact of Postiive Labeling on the Family System. *Amer. J. Orthopsychiat*, 53(2), 322-335.
- Coşkun, Y. (2007). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülükleri ve Aile İçi İlişkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Coşkun, Y., (2007). Ortaöğretim Öğrencilerinin Umutsuzluk Durumları ve Aile İşlevselliği İlişkisinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26), 11-26.
- Crandall, A.A., Ghazarian, S.R., Day, R.D. and Riley, A.W., (2015). Maternal Emotion Regulation and Adolescent Behaviors: The Mediating Role of Family Functioning and Parenting. *J Youth Adolescence*. doi: 10.1007/s10964-015-0400-3

- Çalışkan, N. ve Aslenderen, M. (2014). Aile içi iletişim ve Siber yaşam: teorik bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 15(2), 263-277.
- Çamdeviren, Ş. (2014). *Bilim ve Sanat Merkezine (BİLSEM) Devam eden Üstün Yetenekli Çocukların Anne Babalarının Karşılaştıkları Güçlükler (Sakarya İli Örneği)*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çelik, G., Yıldırım, V., Metin, Ö., Tahiroğlu, A., Toros, F., Avcı, A.,...Karayazı, İ. (2011). Özkıym Girişimi Olan Ergenlerde Ruhsal Bozukluklar, Benlik ve Aile İşlevselliği. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 12, 280-286.
- Çuhadar, D., Savaş, A. Ünal, A. and Gökpınar, F. (2014). Family Functionality and Coping Attitudes of Patients with Bipolar Disorder. *J Relig Health*, 54, 1797-1746. DOI 10.1007/s10943-9919-y
- Dağlıoğlu H.E. ve Alemdar, M. (2010). Üstün yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 849-860.
- David, H., Gill, M. And Raviv, I. (2009). Sibling Relationship Among Eilat Families With at Least One Gifted Child. *Gifted and Talented International*, 24(2), 71-88.
- Devlet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmi Gazete.
- Donovan, M.S., and Cross, T. (2002). *Minourity Students in Special and Gifted Education*. Donovan, M.S., and Cross, T. (Ed.). Washington, Dc, National Academy Press.
- Dunn, S., Putuallaz, M., Sheppard, B. and Lindstrom, R. (1987). Social support and adjustment in gifted adolescents. *Journal of Educational Psychology*, 89, 467-473.
- Ebrinç, S., Çetin, M., Başoğlu, C., Apargün, M.Y., Seçil, M., Can, S., Çobanoğlu, N., (2001). Şizofren Hasta ve Ailelerinde Aile İşlevselliği, Sosyal Destek ve Duygu Dışavurumunun İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 5-14.
- Epstein, N. B., Baldwin, L.M. and Bishop, D.S. (1983). The McMaster Family Assesment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171-180.
- Epstein, N.B., Bishop, D.S. and Levin, S. (1978). The McMaster Model of Family Functioning. *Journal of Marriage and Family Counseling*, 19-31.
- Eriş, B., Seyfi, R. and Hanoz, S. (2008). Perceptions of parents with gifted children about gifted education in Turkey. *Gifted and Talented International*, 23(2), 55-65
- Evirgen, N. (2010). *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Falcão, D. V. S. (2010). *The family and the elderly: Challenges of contemporaneity*. Brazil: Papirus, Campinas.
- Fallon, B. J. and Bowles, T.V. (1997). The Effect of Family Structure and Family Functioning on Adolescents' Perceptions of Intimate Time Spent with Parents, Siblings, and Peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(1), 25-43.
- Fidan, T., Ceyhan, H. and Kırpınar, İ. (2011). Coping Strategies and Family Functionality in Youths with or Without Suicide Attempts. *Archives of Neuropsychiatry*, 48, 195-200.
- Fisher, L., Ransom, D. C. and Terry, H. E., (1993). The California family health project VII. Summary and integration of findings. *Fam Process*, 32(1), 69-86.
- Fonseca, C. (2011a). *101 success secrets for gifted kids: the ultimate guide*. Waco: Prufrock Press Inc.
- Fonseca, C. (2011b). *Emotional Intensity in Gifted Students: Helping Kids Cope with Explosive Feelings*. United States, Prufrock Press.
- Fornia, G.L., and Frame, M.W. (2001). The Social and Emotional Needs of Gifted Children: Implications for Family Counseling. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 9(4), 384-390.
- Glick ID, Berman EM, Clarkin JF, et al (2000) *Marital and Family Therapy*, (4th Edition) American Psychiatric Press, Inc.
- Goldenberg, H. and Goldenberg, I. (2007). *Family therapy an overview*. Belmont: Thomson Books/Cole.
- Gonzalez de San Roman, A. and De La Rica, S. (2016). Gender Gaps in PISA Test Scores: The Impact of Social Norms and the Mother's Transmission of Role Attitudes *Estudios de Economia Aplicada*, 34(1), 79-108.
- Goulbourne H., Reynolds T., Solomos, J. and Zontini E. (2010). *Transnational Families: ethnicities, identities, and social capital*. USA; Canada: Routledge
- Green, K., Fine, J.F. and Tollefson, N. (1988). Family Systems Characteristics and Underachieving Gifted Adolescent Males. *Gifted Child Quarterly*, 32(2), 267-272.
- Gross, M. U. (2009). *Highly gifted young people: Development from childhood to adulthood*. In L. Shavanina (Ed.), *International handbook on giftedness* (pp. 337–351). New York, NY: Springer Science.
- Grusky, O. (1966), "Career Mobility and Organizational Commitment", *Administrative Science Quarterly*, 10 (4), 488-503.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *TSA*, 3, 157-171.

- Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış: A Theoretical Perspective of Family Concept. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 6(2), 142-153. doi: 10.5455/cap.20130625102321.
- Hartley, B. L., ve Surtton, R. M. (2013). A stereotype threat account of boys' academic underachievement. *Child Development*, 84, 1716–1733. doi:10.1111/cdev.12079
- Hennig, M. (2009). Rollenverhalten und soziale Netzwerke in grossstädtischen Familien. *Zeitschrift für Familienforschungen*, 21(3), 310-335.
- Horigian, V.E., Suarez-Morales, L., Robbins, M.S., Zarate, M., Mayorga, C.C. Mitrani, V.B. and Szapocznik, J. (2005). *Handbook of Clinical Family Therapy*, Lebow, J.L. (Ed.). New Jersey, John Wiley & Sons.
- Howe,D., Brandon, M., Hinings, D. and Schofield, G., (1999). *Attachment Theory, Child Maltreatment and Family Support, A Practice and Assessment Model*. Wales, Macmillian Press LTD.
- Hsiao, C.Y. (2014). Family Demands, Social Support and Family Functioning in Taiwanese Families Rearing Children with Down Syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(6), 549-559. doi:10.1111/jir.12052
- İmamoğlu, E. O. (1998). Individualism and collectivism in a model and scale of balanced differentiation and integration. *Journal of Psychology*, 132, 95-105.
- İmren, S.G., Arman, A.R., Gümüştas, F., Yula, Y. ve Çakıcı, Ö., (2012). Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu ve/veya Davranım Bozukluğu Eş hastalanımı Olan ve Olmayan DEHB Tanılı Çocuk ve Ergenlerde Aile İşlevselliğinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 38(1), 22-30.
- Johnson, C.P., Myers, S.M and Council on Children With Disabilities, (2007). Identification and Evaluation of Children with Autism Spectrum Disorders. *Pediatrics*, 120(5), 1183-1215.
- Kabasakal, Z., (2013). The Effects of Mother Education Programs on the Functionality, Anger Management and Conflict Solution Levels of Families. *Eurasian Journal of Educational Research*, 52, 1-20.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji* (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kara, D. (2014). *Role of Parenting and Self-Types on International Self- and Emotion Regulation in Adolescence*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul.

- Karakuş, F. (2010). Üstün yeteneklilerin ana-babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Kaya, F., Erdoğan, R. ve Çağlayan, Y. (2014). Üstün Zekalı ve Yetenekli Öğrencilerin Okul Yaşam Kaliteleri ve Arkadaşlık İlişkilerinin Karşılaştırılması. *Türk Üstün Zeka ve Eğitim Dergisi*, 4(2), 107-125.
- Kaya, N.K. (2012). *Parenting, Self, and Positive Youth Development in Adolescence: A Mediation Model*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Keklik, İ., (2012). *Aile Terapisi. Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, İbrahim Keklik ve İbrahim Yıldırım, (Ed.). Ankara, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Kerr, B. (2009). *Encyclopedia of Giftedness, Creativity, and Talent*. California Sage Publications, Inc.
- Kerr, B.A., and Multon, K.D. (2015). The Development of Gender Identity, Gender Roles, and Gender Relations in Gifted Students. *Journal of Counseling & Development*. doi: 10.1001/j.1556-6676.2015.00194.x
- Köksal Konik, A. (2014). Üstün zekalı ve yetenekli çocukların ebeveyni olmak. N. Baykoç (Ed.) *Üstün; Akıl, Zeka, Deha, Yetenek, Dahiler-Savantlar Gelişimleri ve Eğitimleri*. Ankara, Vize Yayıncılık.
- Levent, F. (2014). *Üstün Yetenekli Çocukları Anlamak: Üstün Yetenekli Çocuklar Sarmalında Aile, Eğitim Sistemi ve Toplum*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Lubinski, D., and Benbow, C. P. (2006). Study of mathematically precocious youth after 35 years: Uncovering antecedents for the development of math–science expertise. *Perspectives on Psychological Science*, 1, 316–345. doi:10.1111/j.1745-6916.2006.00019.x
- Lundy, B. L. (2002). Paternal socio-psychological factors and infant attachment: the mediating role of synchrony in father–infant interactions. *Infant Behaviour and Development*, 25, 221–236.
- Matejevic, M.D. and Jovanovic, D.R. (2011). The Functionality of Families with Children with Special Needs from The Systemic Perspective. *Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 10(1), 57-66.
- Meral, B.F. (2011) *Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Aile Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Metin. E.N. (2012a). Özel Gereksinimli Çocuklar. E.N. Metin (Ed.). *Özel gereksinimli Çocuklar (1-10)*. Ankara: Maya Akademi Yayınevi.

- Metin. E.N. (2012b). Özel Gereksinimli Çocuğun Aileye Katılımı. E.N. Metin (Ed.). *Özel gereksinimli Çocuklar* (11-28). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Meyers, S.A., Stollak, G.E., Aronoff, J., Messe, L.A., Loraas, J.A. and Woike, B.A. (1996). Boundary regulation in family and personal systems: Perceptions of late adolescents. *Contemporary Family Therapy*, 18(2), 279-290.
- Milberg, A., Wahlberg, R. and Krevers, B., (2014). Patients' sense of support within the family in the palliative care context: what are the influencing factors. *Psycho-Oncology*, 23, 1340-1349.
- Moos, R H. and Moos, B.S., (1981) *Family environment scale manual*. Palo Alto, Consulting Psychologists Press.
- Müller-Fabian, A. (2012). Main Aspects of Family Functionality. *Bulletin UASVM Horticulture*, 69(2), 434-440.
- Nair, H., and Murray, A. D. (2005). Predictors of attachment security in preschool children from intact and divorced families. *The Journal of Genetic Psychology*, 166(3), 245-263.
- Nazlı, S. (2014). *Aile Danışmanlığı*. Ankara, Anı Yayıncılık.
- Nichols, M.P. (2013). *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler*. (Okhan Gündüz, Çeviri). İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Niedermeier, C.L., Searight, H.R., Handal, P.J., Manlye, C.M. and Brown, N.Y. (1995). Perceived Family Functioning Among Adolescent Psychiatric LBpatients: Validity of the Family-of-Origin Scale. *Child Psychiatry and Human Development*, 25(4), 253-265
- Niemeyer, H. (2013). An Interdisciplinary Approach to Romantic Relationships in Postmodern Society. *Procedia-Social and Behavioral Science* 82, 282-287.
- Nooripour, R., Tamini, B.K., Abbaspour, P. and Alikhani, M. (2016). Investigation of Family Functioning and Parental Tensioning in Addicts. *Int J Ment Health Addiction*, 14, 82-85
- Oğurlu, Ü., ve Yaman, Y. (2013). Ebeveynlerin Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocuklarıyla İlgili Rehberlik İhtiyaçları. *Türk Üstün Zeka ve Eğitim Dergisi*, 3(2), 81-94.
- Oliveira, S.C., Paverini, S.C., Orlandi, F.S. and Mendiondo, M. S. Z. (2014). Family functionality: A study of Brazilian institutionalized elderly individuals. *Archives of Gerontology and Geriatrics* 58, 170-176.
- Olson, D.H., (2000). Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 144-167.

- Öpengin, E. ve Sak, U. (2012). Üstün Zekalı Öğrencilerin Bakış Açısıyla Üstün Zeka Etiketinin Öğrencilerin Çeşitli Algıları Üzerindeki Etkileri. *Türk Üstün Zeka ve Eğiti Dergisi, Turkish Journal of Giftedness and Education*, 2(1), 37-59.
- Özbay, Y. (2013). *Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özen, A. (2015). *Özel Eğitime Gereksinimi olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. İbrahim H. Diken, (Ed.). Ankara, Pegem Akademi.
- Özgüven, Ğ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. PDREM Yayınları, Ankara
- Özmen, O. and Atık, G. (2010). Attachment styles and marital adjustment of Turkish married individuals. *Procedia-Social and Behavioral Science*, 5, 367-371.
- Özşenol, S.H.U.F., Işıksan, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-164.
- Öztürk, E. (2001). Yaratıcılık ve Eğitim. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 158-164.
- Pelcovitz, D., Kaplan, S.J., Ellenberg, A., Labruna, V., Salzinger, S., Mandel, F. and Weiner, M. (2000). Adolescent Physical Abuse: Age at Time of Abuse and Adolescent Perception of Family Functioning. *Journal of Family Violence*, 15(4), 375-389.
- Pine-Jacquemin, S. and Zaouche Gaudron, C. (2012). Siblings: Parent-Child Attachments, Perceptions, Interaction and Family Dynamics and Family Dynamics. *Journal of Communcation Research*, 5(1), 1-30.
- Piroot Sholevar, M. D. and Shwoeri, L.D. (2003). *Textbook of Family and Couples Therapy*, London, American Psychiatric Publishing, Inc.
- Platt, D. (2011). Assesment of Children and Families: Learning and Teaching the Skills of Analysis. *Social Work Education*, 30(2), 157-169.
- Pless, I. B. and Salterwhite B., (1973). *Social Science and Medicine*, 73, 613-621.
- Povee, K., Roberts, L., Bourke, J. and Leonard, H., (2012). Family Functioning in Families with a Child with Down Syndroe: a Mixed Methods Approach. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(10), 961-973. doi: 10.1111/j.1365-2788.2012.01561.x
- Renzulli (1986). *The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model For Promoting Creative Productivity*. http://gifted.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/961/2015/01/The_Three-Ring_Conception_of_Giftedness.pdf
- Ritvo, E.C. and Glick, I.D. (2002). *Concise Guide To Marriage and Family Therapy*. London, American Psychiatric Publishing Inc.

- Saranlı, A.G. ve Metin, E.N. (2014). SENG Üstün Yetenekliler Aile Eğitimi Modelinin Üstün Yetenekli Çocuklar ve Ailelerine Etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 39(175), 1-13.
- Schachner, D.A., Shaver, P.R. and Mikulincer, M. (2003). *Adult attachment theory, psychodynamics, and couple relationships. Attachment processes in couple and family therapy*. London, The Guilford Press.
- Schilling, S.R., Sparfeldt, J.R. and Rost, D. H. (2006). Families with Gifted Adolescents. *An International Journal of Experimental Educational Psychology*, 26, 19-32.
- Schudlich, R., Youngstrom, E. A., Calabrese, J.R. and Findling, R. I. (2008). The Role of Family Functioning in Bipolar Disorder in Families. *A Abnorm Child Psychol*, 36, 849-863. doi: 10.1007/s10802-008-9217-9
- Schwab, J.J., Gray-Ice, H.M. and Prentice, F.R. (2002). *Family Functioning. The General Living Systems Research Model*. New York: Moscow
- Schwartz. S.J., Rosiers, S.D., Zamboanga, B.L., Unger, J.B., Knight, G.P., Pantin, H. and Szapocznik, J. (2013). Developmental Trajectories of Acculturation in Hispanic Adolescents: Associations With Family Functioning and Adolescent Risk Behavior. *Child Development*, 84(4), 1355-1372.
- Shaver, P., and Hazan, C. (1987). Being lonely, falling in love: Perspectives from attachment theory. *Journal of Social Behavior and Personality, Special issue: Loneliness: Theory, research, and applications*, 2(2), 105-124.
- Sığircı, A. (2010). *Evli Bireylerde bağlanma Biçimleri Ve Evliliğe Dair İnançların Evlilik Doyumu İle İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Skinner, H., Steinhauer, P. and Sitarenios, G., (2000). Family Assesment Measure (FAM) and Process of Family Functioning. *Journal of Family Therapy*, 22, 190-210.
- Smith, R. L. and Stevens-Smith, P. (1992). *Family Counseling and Therapy. Major Issues and Topics*. Ann Arbor, ERİC Counseling and Personnel Services Clearinghouse.
- Smutny, J. F., Walker, S. Y., and Meckstroth, E. A. (1997). *Teaching young gifted children in the regular classroom: Identifying, nurturing, and challenging ages 4-9*. Minneapolis, MN: Free Spirit.
- Sohrabi, R., Aghapour, M. and Rostami, H. (2013). Inclination to forgiveness and marital satisfaction regarding to mediator attachment styles'role. *Social and Behavioral Sciences* 84,1622-1624.
- Sperry, L. (2004). *Assesment of Couples and Families: Contemporary and Cutting-Edge Strategies*. Brunner-Routledge: New York.

- Sümer, N. ve Güngör, D., (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirilmesi ve Kùltürlerarası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikolojik Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Sümer, N., Sayıl, M., Kazak Berument, S., (2016). *Anne Duyarlılığı ve Çocuklarda Bağlanma*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2006). Parçalanmış aile çocuklarının eğitimdeki başarı/başarısızlık durumu (Malatya örneği 2006). *Sosyal Politika Çalışmaları*, 12(7), 263-277.
- Thenmozhi, S, (2015). Relationship between marital satisfaction, self efficacy and work engagement among male employees in the ITES sector. *Annamalai International Journal of Business*, 69-73.
- Uleman, J., Rhee, E., Bardoliwalla, N., Semin, G. and Toyama, M.(2000). The relational self: Closeness to ingroups depends on who they are, culture and the type of closeness. *Asian Journal of Social Psychology*, 3, 1–17.
- Ünal, S., Kaya, B., Çekem, B., Özışık, H.I., Çakıl, G. ve Kaya, M. (2004). Şizofreni, İki Uçlu Duygudurum Bozukluğu ve Epilepsi Hastalarında Aile İşlevlerinin Karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(4), 291-299.
- Walker, S. Y. (1991). *The survival guide for parents of gifted kids: How to understand, live with, and stick up for your gifted child*. Minneapolis, MN: Free Spirit.
- Walsh, F. (2012). *Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity* (4. Baskı). New York, The Guilford Press.
- Wechsler, D. (2005). *Wechsler Intelligence Scale for Children (4th edition)*. Paris: Editions du Centre de Psychologie Appliquee.
- Weissler, K. And Landau, E., (1992). Characteristics of Families With No, One, or More Than One Gifted Child. *The Journal of Psychology*, 127(2), 143-152.
- Winner, E. (1996). *Gifted children: Myths and realities*. New York: Basic Books.
- Wood, J. T. (2012). *Gendered lives: Communication, gender, and culture*. Independence, KY: Cengage Brain.
- Wu, E.H. (2008). Parental Influence on Children's Talent Development: A Case Study With Three Chinese American Families. *Journal for the Education of the Gifted*. 32(1), 100-129.
- Yaman, Y. ve Oğurlu, Ü. (2014). Üstün Yetenekli Öğrencilerde Beklenmedik Düşük Akademik Başarı. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakùltesi Dergisi*, 11-2(22), 1-21.

- Yang, H.-J., Wu, J.-Y., Huang, S.-S., Lien, M.-H. and Lee, T. S.-H., (2014). Perceived Discrimination, Family Functioning, and Depressive Symptoms among Immigrant Women in Taiwan. *Arch Womens Ment Health*, 17, 359-366.
- Yeh, Z.-T., Huang, Y.-H. and Liu, S.-I. (2016). Maternal Depression and Adolescent Emotions: The Role of Family Functioning. *Journal of Child and Family Studies*, 1-12.
- Yıldırım, A. ve Ekinci, M., (2010). Ruhsal Eğitimin Şizofreni Hastalarının Ailelerinin Aile İşlevleri, Hastaların Sosyal Destek Düzeyleri ve Tedaviye Uyum Üzerine Etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 195-205.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (9. Genişletilmiş Baskı). Ankara, Seçkim Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2012). Üstün yetenekli çocuklar ve ailelerinde duygusal ve davranışsal özellikler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yoon, Y. (2012). The role of family routines and rituals in the psychological well being of emerging adults. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Amherst, University of Massachusetts, Massachusetts.
- Young, J. and Schrodt, P. (2016). Family Communication Patterns, Parental Modeling, and Confirmation in Romantic Relationships. *Communication Quarterly*, 64(4), 454-475. Doi: 10.1080/01463373.2015.1103297
- Yurdagül, H. (2005). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliliği için Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Zarnaghash, M., Zarnaghash, M. and Shahni, R. (2013). The influence of family therapy on marital conflicts. *Procedia-Social and Behavioral Science*, 84, 1838-1844.
- Zilbach, J. (2003). Textbook of Family and Couples Therapy, Pirooz Sholevar and G., Shwoeri, L.D. (Ed.). London, Washington, American Psychiatric Publishing, Inc.

EKLER

EK 1: Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Görüşme Formu

Bu çalışma üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğini farklı boyutları ile inceleyen bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Size görüşme sürecinde demografik bilgilerinize ve aile işlevselliğine yönelik sorular yönelteceğim. Soruları içten cevaplandırmanız çalışmanın güvenilirliğini artıracığından önemlidir. Katılımınız ve içtenliğiniz için teşekkür ederim.

Aile işlevselliği; aile içerisinde aile üyelerinin birbirlerine yönelik bağlılıkları, destekleri, iletişimleri, aile içi sınırları, sahip oldukları rolleri ve ritüelleridir.

Yaş:

Eğitim Durumu:

Çocuklarının isimleri ve yaşları:

Aile İşlevselliği	1. Nasıl bir aileye sahipsin? 2. Bütün aileyi düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin? 3. Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir?
Roller	4. Evinizde kimler hangi görev ve sorumlulukları yerine getiriyor? 5. Aile üyeleri rol ve sorumluluklarından nasıl haberdar oluyorlar? 6. Bu görev ve sorumluluklar bireyler tarafından nasıl gerçekleştiriliyor? 7. Bu düzeni kimler oluşturdu? Nasıl oluşturdu? 8. Üstün Yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra görev ve sorumluluklarınızda farklılaşma oldu mu? Nasıl?
Destek	9. Üstün yetenekli çocuğa sahip olmak ile nasıl başa çıkıyorsunuz? 10. Aile bireyleriniz size hangi konularda ve nasıl destek oluyor? 11. Aile olarak birbirinize hangi konularda nasıl destek oluyorsunuz? 12. Üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra birbirinize sağladığınız destek farklılaştı mı? Nasıl bir değişim oldu?
Ritüeller	13. Aile olarak birlikte yaptığınız ne tür alışkanlıklarınız var? Örnek verebilir misiniz? 14. Çocuğunuzun üstün yetenekli olduğunu öğrendikten sonra bu alışkanlıklarınız değişti mi? Neler değişti? Hangi yönde değişti? 15. Ritüellere sahip olmanız size, ailenize ne katıyor?

Bağlanma ve Güven	16. Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? 17. Aile içi bağlılığınız üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra farklılaştı mı? Bu farklılaşmayı örneklendirebilir misiniz? 18. Üstün yetenekli çocuğunuzla olan ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Örnek verebilir misiniz? 19. Aile içi ilişkileriniz üstün yetenekli çocuğa sahip olduktan sonra değişti mi?
Sınırlar	20. Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misin? 21. Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin? 22. Üstün yetenekli tanısı aldıktan sonra bahsettiğiniz durumlarda bir değişiklik oldu mu? Nasıl?
İletişim	23. Eşinizle, çocuğunuzla, üstün yetenekli çocuğunuzla duygularınızı ve düşüncelerinizi nasıl paylaşırsınız? 24. Ailenizde iletişimi nasıl sağlarsınız? 25. Aile bireyleri ile olan iletişiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK 2: Üstün Yetenekli Çocuk ile Görüşme Formu

Bu çalışma üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğini farklı boyutları ile inceleyen bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Size görüşme sürecinde demografik bilgilerinize ve aile işlevselliğine yönelik sorular yönelteceğim. Soruları içten cevaplandırmanız çalışmanın güvenilirliğini artıracığından önemlidir. Katılımınız ve içtenliğiniz için teşekkür ederim.

Aile işlevselliği; aile içerisinde aile üyelerinin birbirlerine yönelik bağlılıkları, destekleri, iletişimleri, aile içi sınırları, sahip oldukları rolleri ve ritüelleridir.

Yaş:

Sınıfı:

Aile İşlevselliği	1. Nasıl bir aileye sahipsin? 2. Bütün aileyi düşündüğünde ailenin ne kadar sağlıklı olduğunu düşünüyorsun? Örnek verebilir misin? 3. Sence ailenin en güçlü yönleri nelerdir?
Roller	4. Evinizde kimler hangi görev ve sorumlulukları yerine getiriyor? 5. Aile üyeleri rol ve sorumluluklarından nasıl haberdar oluyor? 6. Bu görev ve sorumluluklar bireyler tarafından nasıl gerçekleştiriliyor? 7. Bu düzeni kimler oluşturdu? Nasıl oluşturdu?
Destek	8. Üstün yetenekli olduğunu öğrendikten sonra bu durum ile nasıl başa çıktın? 9. Aile bireyleri sana hangi konularda ve nasıl destek oluyor? 10. Aile olarak birbirinize hangi konularda nasıl destek oluyorsunuz?
Ritüeller	11. Aile olarak birlikte yaptığınız ne tür alışkanlıklarınız var? Örnek verebilir misin? 12. Ritüellere sahip olmak sana ve ailene neler kattığını düşünüyorsun?
Bağlanma ve Güven	13. Aile içi birbirinize olan bağlılığınızı nasıl değerlendiriyorsun? 14. Annen, baban ve kardeşin ile olan ilişkini nasıl değerlendiriyorsun? Örnek verebilir misiniz?
Sınırlar	15. Aile içerisinde herkes yeterince birbirinden saygı görebiliyor mu? Örnek durumlardan bahsedebilir misin? 16. Aile üyeleri arasında kişisel alanlara müdahale oluyor mu? Örnek verebilir misin?

İletişim

17. Annenle, babanla ve kardeşin ile duygularını ve düşüncelerini nasıl paylaşırsın?
18. Ailenizde iletişimi nasıl sağlarsınız?
19. Aile bireyleri ile olan iletişimini nasıl değerlendiriyorsun?
-

